

ANTON PANNEKOEK
A VILÁGFORRADALOM FEJLŐDÉSE
ÉS A KOMMUNIZMUS TAKTIKÁJA

HERMAN GORTER
NYÍLT LEVÉL LENIN ELVTÁRSHOZ

Barikád Könyvek
2011

Kiadja a *Barikád Kollektíva*
e-mail: shmintaka@yahoo.com
honlap: www.anarcom.byethost2.com

Használd szabadon! — No copyright!

TARTALOM

ELŐSZÓ.....5

A VILÁGFORRADALOM FEJLŐDÉSE
ÉS A KOMMUNIZMUS TAKTIKÁJA.....35

NYÍLT LEVÉL LENIN ELVTÁRSHOZ.....85

BIBLIOGRÁFIA.....151

ANGOL NYELVŰ REZÜMÉ / SUMMARY IN ENGLISH.....155

ELŐSZÓ

Az 1917-es oroszországi forradalom elemzése és a róla folytatott viták már jóval a forradalom kitörése előtt elkezdődtek, és még ma sem zárultak le. Ez utóbbi tény elsősorban két történelmi körülményből ered. Egyrészt ez a forradalom egy hatalmas területre kiterjedő nemzetközi forradalmi hullám kezdete volt, amely mindmáig páratlan a munkásmozgalom történetében. Másrészt ez a forradalom volt az első és a legnagyobb szabású azon forradalmak sorában, amelyek „vörös zászló” alatt vezettek a tőkés fejlődés kibontakozásához (ami az orosz forradalom esetében a munkásmozgalom radikális szakadását is előidézte). Innen erednek a végeérhetetlen viták az oroszországi forradalom osztályjellegéről, a bolsevik párt és a szovjet állam történelmi szerepéről, a Szovjetunió társadalmának szerkezetéről stb. Ezek a viták nem csak a tőke baloldali ideológusainak szenilitását tárják fel, hanem a kommunista mozgalmat is mélyen megosztják.¹

Az előszóban megpróbáljuk bemutatni az 1917-es oroszországi forradalom és az azt követő nyugat-európai forradalmi mozgalmak hátterét, hogy képet kaphassunk a szovjet állam történelmi gyökereiről, és átláthassuk az erősségeit és gyengéit a közzétett két szövegnek, melyek az 1917-23-as nemzetközi forradalmi hullám önreflexiói voltak.

1 A bolsevizmusnak mint a tőke szélsőbaloldali szárnyának történelmi szerepével kapcsolatban ma már a magukat bolsevikként meghatározó illetve nyíltan burzsoá áramlatokon kívül csak az úgynevezett „baloldali kommunisták” táplálnak illúziókat, akik egyszerre óhajtják magukat Marx, a klasszikus szociáldemokrácia és az első világháború alatt és után kifomálódott kommunista szervezetek örökösének tekinteni. Az oroszországi forradalomról a tanácskommunisták egy része és Karl Korsch már a húszas évek végén mint burzsoá forradalomról beszéltek, és ezt az álláspontot később egyre részletesebben teoretizálták. A KAPD-ban harcoló tanácskommunisták a húszas évek elején meghírdették a kettős forradalom tézisé, amelyet a második világháború után az „olaszországi baloldali kommunisták”, pl. Bordiga is átvettek, míg a kommunista mozgalom más része ragaszkodik hozzá, hogy 1917-et proletárforradalomnak tekintse. Valamennyi kommunista egyetért abban, hogy a Szovjetunió társadalmi rendjének semmi köze a szocializmushoz, a szovjet társadalmat azonban az egyes irányzatok különféleképpen jellemzik (államkapitalizmus, bürokratikus kapitalizmus stb.), s e jellemzésektől függően az uralkodó osztály eltérő meghatározásokat kap (burzsoázia, bürokrácia, nemzetközi tőkésosztály stb.).

I. A hosszú forradalom...

A '17-es oroszországi robbanás és történelmi gyökerei

A cári birodalom a XIX. század közepén – a feudális rend problémái

Amikor I. Miklós cár 1849-ban Európa rendőrfőnökének szerepében tetszelegve segédkezett a Habsburg Monarchiát megrázó burzsoá-forradalmi mozgalom leverésében, az oroszországi forradalomtól még nem kellett tartania. Amivel csakhamar szembekerült, az nem a forradalom rémisztő belső fenyegetése volt, hanem a francia és az angol hadiflotta, amelyek a törökországi uralkodó osztály segítségére sietve a szélrózsa minden irányából támadást intéztek Oroszország tengerpartjai ellen. A krími háborúban elszenvedett vereség után az időközben elhalálozott cár örököse, II. Sándor, levonta a következtetéseket. A kizsákmányolás hagyományos rendszere elavult, felvirradt az árutermelés, azaz a szabad munka és a szabad vállalkozás hajnala.

Ilyesfajta elgondolások azelőtt nem feudális egyeduralkodók fejében születtek meg, hanem azoknak a derék városi polgároknak a fejében, akiknek már alkalmuk nyílt megtanulni, hogy pénzük segítségével nem csak a hűbéri társadalomból kihullt páriákat szipolyozhatják ki, hanem maguktól függő helyzetbe hozhatják e társadalom összes rétegének és osztályának tagjait, egészen a királyig. A cár azonban a birodalom dominanciájának fenntartására gondol, amelyhez korszerűen felszerelt, gyorsan mozgatható hadsereg kell. Vasutakat kell építeni, nemcsak a hadsereg miatt, hanem a gabonaszállítás miatt is, merthogy az egész modernizációt a gabonaexportnak kell fedeznie. De a birodalom nem sokáig marad erős, ha csak az éléskamra szerepét játssza Európa számára. Az iparcikkeket, amelyeket egyelőre importálnia kell, minél előbb saját magának kell megtermelnie. Ehhez, tehát a tőkés termelés meghonosításához a receptet Nyugat-Európa újabb kori történelme készen kínálja, csak megfelelően kell azt alkalmazni.

De mi is hiányzott Oroszországban a tőkés termelési módhoz? A centralizált államhatalom, amely az egységes nemzeti piac megteremtéséhez elengedhetetlen, és amelynek létrehozásáért Poroszországnak még két háborút kellett viselnie, Oroszországban adva volt, igaz, nem éppen a burzsoázia eszményi demokratikus köztársaságának formájában, még csak nem is alkotmányos királyságként. Amíg nincs burzsoá termelés, addig nincs burzsoá állam sem. Mindenesetre a belső területi széttagoltság, a feudális rendszer centrifugalitása

– ahogy Bordiga rámutatott² – Oroszországban nem állt a tőke útjában.

A fő probléma tehát nem az állam kérdése volt. A cári államhatalom elpusztítása csak évtizedek múlva válik fontossá a tőke számára, ami a kommunista forradalom számára tragikus jelentőséget nyer.³ A fő probléma az oroszországi termelési viszonyok forradalmasítása volt, a szabad munkaerő és a nemzeti burzsoázia létrehozása. A cár tehát 1861-ben szabadságot adott a jobbágyoknak.

Az agrárkérdés 1861 után

„Az uralkodó cár szabadságot adott nekünk. Meg kell érteni: mi a célja a felszabadításnak. Cél nélkül még a juhot sem engedik ki az akolból; itt pedig egy egész népet, ezrek ezreit engedték ki. Ez annyit jelent: az uralkodó megértette: az uraktól keveset lehet elvenni, maguk élnek föl mindent. Georgij herceg még a fölszabadítás előtt magától is ráeszmélt ugyanerre, és többször mondta nekem: a kényszermunkában nincsen köszönet. Most aztán megbíznak bennünk, hogy szabadon dolgozhassunk. Ezután a katona sem fogja huszonöt évig a fegyvert hordani, hanem menj csak, dolgozz! Most mindenkinek meg kell mutatnia, hogy mire képes. A nemességnek végórája ütött, most ti magatok vagytok nemesek, halljátok?”⁴

„A tőkés termelés saját romlásába visz, és biztos lehet benne, hogy Oroszországban is ezt fogja tenni. Létrehozhat, és ha elég sokáig fennáll, biztosan létre is fog hozni egy gyökeres agrárforradalmat – a földtulajdon feltételeiben végbemenő forradalomra gondolok –, amely tönkre fogja tenni mind a pomescsikot, mind a muzsikot, és fel fogja váltani őket a nagy földtulajdonosok új osztályával, amely a falvak kulákjaiból és a városok burzsoá spekulánsaiból alakul ki. Bárhogy is történjék, biztos vagyok benne, hogy azok a konzervatív emberek, akik Oroszországban bevezették a kapitalizmust, egy napon megdöbbennek majd tetteik következményeitől.”⁵

2 Ld. A. Bordiga: *Negyven év orosz eredményei a forradalmi marxizmus organikus értékelésében.*

3 Már itt szeretnénk jelezni azt, amire lentebb részletesebben visszatérünk: a cári államhatalom elpusztítása 1917-ben nem csak a proletariátus, hanem a tőke számára is óriási lehetőséget teremtett.

4 Gorkij: *Az Artamonovok.*

5 Engels levele Ny. F. Danyielszonhoz, 1892. szeptember 22.

A parasztság megszabadult a földesuraktól való személyi függéstől, és megszabadult az addig általa művelt föld tetemes részétől is. A muzsik a szabadság mellé kötelezettségként kapott fél évszázadon át fizetendő megváltást, ami az egyébként is súlyos adóterhekkel együtt elviselhetetlenné tette a helyzetét. Ez a születőben lévő új társadalom számára valóságos ajándék volt: egyrészt kikényszerítette a paraszttól, hogy az terményének legnagyobb részét áruba bocsássa. A parasztok által eladott gabona külföldre vándorolt, ahonnan cserébe munkagépek, gyári felszerelések érkeztek. A faluban megjelent az uzsoráskodó kulák és a gabonakereskedő alakja, akiknek szerepét a paraszt kizsigerelésében Engels velősen foglalta össze.⁶ Másrészt a parasztok tönkremenetelén át vezetett az út annak az osztálynak a létrehozásához, amelynek kizsákmányolása szárbá szökkenti a tőkét: a parasztságot bérmunkásokká kellett változtatni.

Úgy tűnt, a gépezet beindult. Az uralkodó osztály részéről legfeljebb a nemesség konzervatív elemei berzenkedtek kissé, a gabona áramlott külföldre, Péterváron, Moszkvában, Odesszában, Bakuban gyárak épültek. Azonban kiderült, hogy a tőke diadalútja előtt áll még egy akadály, olyan akadály, amelynek jelentősége csakhamar világos lesz mind a cár támogatói, mind ellenségei számára. Mielőtt erre kitérnénk, idekíváncozik egy idézet: „*A pénzbirtokosnak tehát ahhoz, hogy pénzét tőkévé változtathassa, az árupiacon készen kell találnia a szabad munkást, aki szabad abban a kettős értelemben, hogy szabad személyként rendelkezik munkaerejével mint a maga árujával, s hogy, másrészt, nincs más eladható áruja, mentes és szabad minden dologtól, amely munkaereje realizálásához szükséges.*”⁷

Oroszországban emberemlékezet óta az volt a szokás, hogy az egy településen lakó földművesek ügyeiket közösen intézték. A házak és a háztáji rendszerint az egyes családok tulajdonában volt, míg a szántóföldeket a parasztok rendszeresen felosztották egymás között, az erdőt, a legelőt pedig mindenki használta. A közösség ügyelt arra, hogy tagjai között ne keletkezzenek jelentős vagyoni különbségek, és főként mindenki számára biztosította a megélhetéshez szükséges minimumot, támogatást nyújtott az árváknak, özvegyeknek és munkaképteleneknek, megakadályozva ezek pauperizációját. Ezt a falusi közösséget, földközösséget az irodalomban általában obscsinaként vagy mirként emlegetik.

Az obscsina volt az orosz társadalom alapsejtje, működésének kulcsa, ahogyan a helyi földművelő közösségek voltak minden keleti despotizmus

6 Vö. Engels: *Emigráns-irodalom*, V. fejezet. MEM 18. 526-536. o.

7 Marx: *A tőke*. MEM 23. 161. o.

meghatározó struktúrái. Az obszcina definiálta a muzsikot, az obszcina definiálta a cárt. A paraszt az obszcinában sohasem válhatott önállóvá – a szuverén egyén nem jöhetett létre, a szociális differenciációt és a magángazdaságot az obszcina egész rendje elnyomta mint vele összeférhetetlent.⁸ Az obszcina szembenállt az árutermeléssel, mint őt felbomlasztó folyamattal. Az obszcinák azonban tisztán önigazgató egységekként sohasem alkothattak volna társadalmat. Szükség volt egy felsőbb tekintélyre, amely a befelé forduló közösségeket erőszakkal egyesíti. Ezért a cári hatalom nem antagonisztikus ellentéte volt a földközösségnek, hanem annak dialektikus kiegészítése, tőle elválaszthatatlan ellenpólusa. A cár volt a helyi obszcinák alkotta összoroszs obszcina sztárosztája, a patriarcha, amely a szétforgácsolt közösségeket végül mégiscsak társadalommá egyesíti. Ezzel magyarázhatjuk, hogy az orosz parasztság hagyományosan nem kérdőjelezte meg a cárság intézményét, és felkelései rendszerint a helyi földesurak vagy az állami adminisztráció helyi képviselői ellen irányultak.⁹

Az obszcina-parasztság tömegesen csak akkor fordulhatott szembe a despotával, ha azt érezte, hogy a cár a létét jelentő társadalmi struktúra elpusztítására tör. Ez a paraszti tömegekből kiinduló lázadás azonban csak akkor válhat valóban forradalommá, ha magában a megvédeni akart közösségi struktúrában is mélyreható változásokat hoz létre: amint feljebb írtuk, az obszcina és a cári despotizmus csak együttesen alkot egészet, egymástól nem választhatók szét. A forradalom tehát az obszcinát *mint obszcinát* meg kell, hogy szüntesse, de magából az obszcinából mint a közösség elemi formájából kiindulva, azt támpontként felhasználva.¹⁰ Ez egy szerves fejlődést jelent a kommunizmus felé, amely csak a társadalom más szféráival, mindenekelőtt a proletariátussal való kölcsönhatásban valósulhat meg, és egy nemzetközi, Nyugat-Európát is magával ragadó forradalmi hullám keretében.¹¹

Az oroszországi falu történelmi ellentmondása – a parasztság és a földbirtokos arisztokrácia szembenállása – mellett a „jobbágyfelszabadítás” után fellépett még egy ellentmondás, ami valójában nem volt új, de egyre fenyegetőbb méreteket öltött.

A már említett uzsorás kulák és a gabonakereskedő a tőke özönvíz előtti

8 Ennek egyik kifejeződése az a tény, hogy az obszcina – amelytől az állam egy összegben szedte be az adót – az egyes parasztcsaládok között úgy osztotta el a terheket, hogy a leginkább prosperáló parasztoktól vette el a legtöbbet. Ezzel kapcsolatban lásd Marx Engelshez írott levelét (1868 nov. 7.).

9 Lásd Engels: *Emigráns-irodalom*. V. fejezet. Az oroszországi társadalmi viszonyokról.

10 Lásd erről Marx lentebb idézett, Zaszulicszhoz írott levelét.

11 Lásd a *Kommunista Kiáltvány* orosz nyelvű kiadásának előszavát.

formáinak képviselőiként bukkantak fel az oroszországi faluban. Minthogy a termelő még nem volt elválasztva termelési feltételeitől – nevezetesen a földtől –, a tőkének ezek a primitív formái (a cári kancsukákkal a hátuk mögött) indították meg a falusi élet kapitalizálását. Hogy az uzsora szerepét és korlátait a tőke szempontjából világosan láthassuk, idézzük ismét Marxot: „Az uzsora – csakúgy, mint a kereskedelem – egy adott termelési módot zsákmányol ki. Nem hozza létre, hanem külsődlegesen viszonyul hozzá. Az uzsora megpróbálja azt közvetlenül fenntartani, hogy folyvást újból kizsákmányolja; konzervatív, és csak még nyomorúságosabbá teszi ezt a termelési módot.” „Az uzsora csak annyiban játssza a hathatós emelő szerepét az ipari tőke előfeltételeinek kifejlesztésében, amennyiben a következő kettős szerepet játssza: először is, független pénzvagyont teremt a kereskedő mellett, és másodszor, kisajátítja a munka feltételeit, azaz tönkreteszi a régi munkafeltételek tulajdonosait.”¹²

Az uzsora önmagában nem tudott szilárd bázist teremteni a tőke számára, nem tudta likvidálni a régi termelési mód hagyományait. A korabeli oroszországi társadalomban nem juthatott teljes uralomra sem az áru, sem a pénz, sem a tőke, mert nem fejlődött ki a szuverén egyén. Az Oroszországhoz hasonló archaikus társadalmak tagjaira maga a nyugat-európai emberkép nem alkalmazható. A szabadságjogokkal rendelkező autonóm egyén születése egy sok évszázados folyamat eredménye volt Nyugat-Európában, amely gazdaságtörténeti nézőpontból az egyszerű árutermelés kifejlődésének folyamata volt (paraszti árutermelő magángazdaság, kézműipar, helyi és távolsági kereskedelem). Erről az alaptatról, amely már magába foglalja a magántulajdon szentségét és az emberi viszonyok eldologiasodását (árufetisizmus), az általánossá vált egyszerű árutermelésből indulhatott meg a tőke szerves kifejlődése Nyugat-Európában. Olyan társadalmakban, ahol ezek az előfeltételek hiányoztak, a tőke sohasem belső fejlődés eredményeként, hanem külső kényszer hatására jelent meg. Az általános gazdasági-politikai feltételektől függően vagy imperialista *gyarmati tőkeként* (India, Afrika stb.) létezett, vagy az erőszakos belső modernizáció igénye melegházilag hívta életre szigetszerűen az archaikus társadalom tengerében (Oroszország). A korabeli Kínában vagy Mexikóban a két fejlődésmenet hibridjét láthatjuk.

Oroszországban a tőkés modernizálás érdekében a földet el kellett venni a parasztság nagy részétől. Ez annál is inkább így volt, merthogy a falu egyre nehezebben bírta a rárakott terheket. „A földművelő nyomorúsága máris megfertőzte a földet, és az terméketlenné válik. A jó terméseket ellensúlyozzák

12 Marx: *A tőke*. III. kötet.

az éhínségek. A legutóbbi tíz év átlaga nemcsak stagnáló, hanem visszaeső mezőgazdasági termelést mutatott”¹³ – írta Marx 1881-ben.

A parasztság kisajátításának folyamata szabadította el azokat a tektonikus erőket a társadalom mélyén, amelyek a XX. század elején bekövetkező óriási földrengésekhez vezettek. Egyrészt a létében fenyegetett obcsina-paraszságot szembefordította nem csak a cári abszolutizmussal, hanem a kapitalizmussal is, másrészt a gyárakba kényszerített tegnapi parasztokból létrehozott egy militáns munkásosztályt.¹⁴

Munkásmozgalom és az osztályharc politikai formái

Ahogy egykor Wyclif és Husz idején, a gyűlölet és az elkeseredett ellenállás utat talált a tőke szellemi centrumaiba, az egyetemekre is. Mindössze öt év telt el attól a naptól kezdve, hogy a cár kiadta „szabadságlevelét”, és Karakozov, a fiatal diák felhívást intéz Oroszország munkásaihoz, melyben kijelenti: századokon át a muzsik a cárra mint atyjára tekintett, de valójában minden nyomorúsága és szenvedése mögött a cár állt. Hogy a paraszt és a városi munkás felszabadulhasson, a cárnak pusztulnia kell.

A tőkével együtt Oroszországba megérkezett a forradalom.

Karakozovval nyílt meg az oroszországi forradalmi terroristák hosszú sora. A következő évtizedekben a cári rendőrség sortüzeire a narodnyikok, eszerek és anarchisták bombái válaszoltak. Vera Zaszulicstól és Szojja Perovszkájától Jegor Szazonovon és Ivan Kaljajeven át egészen a Leninre fegyvert fogó Fanni Kaplanig nyúlik a merényletek akasztófákkal és szétszaggatott tetemekkel szegélyezett kanyargós vonala.

Az első terroristák narodnyikoknak nevezték magukat. Merényletek egész sorozatát követték el a állam magas rangú képviselői ellen, akiket gyűlölték, csakúgy, mint a földbirtokosokat és a tőkét. Nem voltak sokan, de bombáik mégis megrengették a hatalom gépezetét.

1879-ben a narodnyik párt, a *Zemlja i volja* („Föld és szabadság”)

13 Marx: [A V. I. Zaszulics levelére adandó válasz fogalmazványai] / Első fogalmazvány.

MEM 19. 269. o.

14 Az oroszországi munkásosztály militanciája sok szempontból eltért a nyugat-európaiktól, és mind szervezetére, mint tudatformáira rányomta bélyegét az a tény, hogy az itteni munkásosztály egy patriarchális közösségi struktúrából, az obcsinából szakadt ki. Innen erednek az oroszországi munkásmozgalom sokak által hangsúlyozott archaikus-kollektivistaromboló tendenciái, valamint az anarchisztikus és az autoriter elemek különösnek látszó együttélése az osztályharc által létrehozott szervezetekben.

kettészakadt. A Plehanov, Akszelrod és Zaszulics vezette szárny elvetette a terrorista harcot, és *Csornij peregyel* („Fekete újrafelosztás”) néven szerveződött meg, míg a terror híveinek pártja a *Narodnaja volja* (ami egyszerre jelent „Népakaratot” és „Népszabadságot”) nevet vette fel. A *Csornij peregyel* lett a magja az oroszországi szociáldemokráciának.

Mind az oroszországi, mind a nyugat-európai szociáldemokrácia azt a felfogást tette magáévé, hogy Oroszországban csakúgy, mint nyugaton, a szocializmus útja szükségszerűen a kapitalizmuson át vezet.¹⁵ Így a parasztság kisajátítása, a tőkés termelés meghonosodása progresszió, amelyet a forradalmároknak – miközben megszervezik az ipari munkásságot – támogatniuk kell. A világtörténelem itt egy lineárisan előrehaladó folyamatként jelenik meg, amelynek végül szükségszerűen a kommunizmusba kell torkollnia (mindez csak idő kérdése).¹⁶ Talán mondanunk sem kell, hogy ez az elgondolás, amely menlevelet ad a tőke diadalútjának, az osztályharc korrumpálódásának melegágya. E tekintetben még az is másodrangú kérdés, hogy a kommunizmus mint történelmi szükségszerűség megvalósulását fokozatosan (parlamentáris eszközökkel) vagy az osztályharc felfokozódása révén (erőszakos forradalom útján) képzelik el. A lényeg, hogy a kommunizmus maga háttérbe szorul, ehelyett a hangsúly a tőkére helyeződik, amelynek fejlődése jelenti a kommunizmus egyetlen garanciáját.¹⁷

A feudalizmust a magántulajdon és az árutermelés lassú kifejlődésén és eluralkodásán keresztül fokozatosan felörlő, majd azt polgári forradalmak révén véglegesen felszámoló nyugat-európai társadalmak és a földművelő

15 Megjegyezzük, hogy miután a 20-as években a kapitalizmus megszilárdult Oroszországban, sok kommunista (elsősorban a tanácskommunizmus militánsai) is átvette ezt a tézist, amely az oroszországi forradalomnak burzsoá forradalomként való meghatározásában jutott kifejezésre. Ez az elgondolás összefügg egyfelől a tőke, másfelől az ipari munkásosztály misztifikálásával és egyfajta történelem feletti metafizikus gondolkodással, amely Marx elméleti munkájának leegyszerűsítésén alapszik.

16 Felületesen szemlélve úgy tűnhet, hogy a szociáldemokrata történelemszemlélet Marxot követi. Komolyabb vizsgálat után kiderül, hogy Marx elemzésében többféle tendencia él együtt, és sokkal komplexebb annál, mintsem hogy ilyen egyszerű formulára redukálják. Emellett fontos hangsúlyozni a szándékbeli különbséget Marx és a szociáldemokraták között: Marxnál az elemzés célja a tőke immanens korlátainak és a kommunizmus gyakorlati előfeltételeinek feltárása, míg a szociáldemokratáknál az elmélet pusztá pártideológiává silányul, amely az éppen aktuális politikai kurzusnak rendelődik alá.

17 Az első világháborút követően Németországban a klasszikus szociáldemokrácia „revizionista” szárnya, míg Oroszországban annak „ortodox marxista” szárnya jutott hatalomra. Előbbi a klasszikus magánkapitalizmus, utóbbi az államilag felügyelt kapitalizmus zsandára lett.

közösségekre alapozott, a tőke által „kívülről” elárasztott keleti despotizmusok között óriási eltérések vannak. A „keleti” és a „nyugati” embertípus¹⁸ közti alapvető különbség az, hogy míg az előbbi *valóságosan* a (Marx kifejezésével) „természetadta” közösség *terméke*, addig az utóbbi *fiktív módon* a közösség (az állam egyfelől, a polgári társadalom másfelől) *létrehozója*. Az egyikben a közösség jelenik meg tagjaival szemben autonómként, az állam-egész pedig az egyes helyi közösségekkel szemben jelenik meg autonómként. Az államnak a társadalommal szembeni szuverenitása a despotában mint *egyeduralkodóban* ölt testet. A másikban az egyén jelenik meg autonómként, a *nemzet* pedig a szuverén egyének szabad közösségeként. A polgári társadalom mint szuverén nemzet saját politikai kifejeződéséhez, a képviseleti demokráciához nem mint uralkodójához, hanem mint szolgáltatójához viszonyul.

Az egyes ember és a közösség viszonyának ezek az eltérő meghatározottságai ideológiailag kifejeződtek abban a két leegyszerűsítő sémában, amellyel az emberiség kommunizmus felé való mozgását ábrázolta a XIX. század munkásmozgalma. A már leírt szociáldemokrata séma szerint az egyénnek autonómmá kell válnia, mielőtt tudatosan létrehozhatja az emberi közösséget, ezért a kapitalizmus globális uralma a kommunizmus előfeltétele. A bakunyinista séma szerint a közösségtől véglegesen el nem szakadt, a kapitalizmus által még nem integrált illetve pusztulásra ítélt tömegeknek (szegényparasztság) el kell söpörniük az individualista polgári társadalmat. A kapitalista szakasz átugrása szükségszerű a világ nagyobbik részén. A proletariátus fogalma pedig összemosódik a „nép” fogalmával.

Jeleztük már, hogy Marx a kérdést komplex módon közelítette meg, és a két sémában hangsúlyozott folyamatokat nem antagonisztikus ellentétekként, hanem egymást kiegészítő és egymásra támaszkodó folyamatoknak tekintette, amelyek kimenetele a világ egyes részein lezajló konkrét osztályharcok eredményétől függ. Ennél többet a XXI. század elején sem mondhatunk. A globális kapitalizmus kiépülésével a történelem látszólag a szociáldemokrata sémát tette az egyetlen potenciális lehetőséggé a kommunizmus megteremtése számára. Az egyén autonómiája azonban a tőke hosszú diadalútja ellenére sem totális – nem vált Nyugat-Európává az egész világ. Hogyan lenne különben lehetséges olyan, a liberális demokrácia szempontjából érthetetlen alakulatok létezése, amilyen a kínai állam? Hogyan folytathatók népiértések és „törzsi

18 Itt természetesen nem holmi rasszjegyekről van szó, hanem az ember szociális determinációjáról (nevezhetjük kultúrájának a szó legátfogóbb értelmében). „Az ember a maga valóságában a társadalmi viszonyok összessége.”

háborúk” Afrikában? Hogyan éledhetne újjá a vallásos, múltba forduló nacionalizmus Kelet-Európában? A feladat nem az, hogy egy lineáris sémává egyszerűsítsük a világtörténelmet, ami olyannyira közkedvelt módszere szinte valamennyi munkásmozgalmi irányzatnak, ma éppúgy, mint a múltban, hanem hogy a folyamatokat komplexen, de egységükben vizsgáljuk, és az egyik helyen, az egyik mozgalomban megjelenő problémák megoldását az egészben és ne a részben kutassuk fel.

A XIX. század végére a tőkének mindinkább létszükségletévé vált a területi expanzió, hogy a „fejlett” kapitalista államokban kirobbanó (és a forradalom rémével fenyegető) válságot új világkereskedelmi konjunktúrával odázza el. Marx ugyanakkor bízott abban, hogy kommunista forradalmak törnek ki a tőkés termelési mód centrumaiban, amelyeknek győzelme esetén az emberiség többi része elkerülheti a tőkés termelési mód borzalmait. Az orosz társadalom jövőjét ezzel a perspektívával kapcsolta össze.

Miközben a *Narodnaja Volja* a döntő merényletet szervezte a cár ellen, Zaszulics az emigrációból levelet írt Marxnak, hogy kiderítse Marx véleményét a két narodnyik szervezetet elválasztó egyik döntő nézeteltérésről: az oroszországi kapitalizmus perspektívái és az obszcina értékeléséről. Marx válasza aligha lehetett megnyugtató a *Csornij peregyel* vezetői számára. Marx kategorikusan elutasította, hogy a kapitalizmus kifejlődése és a paraszti közösségi tulajdon pusztulása Oroszországban történelmi szükségszerűség lenne. Ellenkezőleg: „*speciális tanulmányaim... meggyőztek arról, hogy ez a földközösség Oroszország társadalmi megújulásának támaszpontja; ahhoz azonban, hogy ezt a funkcióját betölthesse, előbb ki kellene küszöbölni azokat a pusztító behatásokat, amelyek minden oldalról ellene törnek, azután pedig biztosítani kellene spontán fejlődésének természetes feltételeit.*”¹⁹

Sem Marx, sem Engels nem voltak hajlandók a *Narodnaja Volja*val szemben az oroszországi marxisták felé elköteleződni.²⁰ A centrális kérdés Marx számára az volt, hogy Nyugat-Európában a tőkés magántulajdon a saját munkán alapuló magántulajdon szükségszerű kisajátítása által keletkezett, Oroszországban viszont – ami a földet illeti – közösségi tulajdonforma állt fenn. Ez azonban nem befolyásolta Plehanovékat. Programjuk Oroszország kapitalizálása volt, ahol is a munkásosztály a szociáldemokrata párt vezetése alatt áll. Bármennyit is kritizálták Lenin és a bolsevikok az oroszországi szociáldemokrácia alapítóit,

19 Marx: [Levél V. I. Zaszulicshoz]. MEM 19. 281. o.

20 Marxnak és Engelsnek az oroszországi marxistákhoz való viszonyával kapcsolatban érdemes elolvasni Maximillien Rubel: *Bolsevizmus és marxizmus* című tanulmányát.

ezt a programot soha nem tették vita tárgyává – és végül meg is valósították.

Néhány nappal azután, hogy Marx elküldte válaszát Vera Zaszulicsnak, Péterváron a narodovolecek bombája cafatokra tépte II. Sándor cárt. Azonban nem jött forradalom, de még csak alkotmány sem. III. Sándor egyeduralma következett. Az eladósodott orosz állam tovább húzta a prést, eközben gondja volt a narodnyikok szervezeteinek szétverésére. A tőkés fejlődés felgyorsítását a hatalom összepárosította a legsötétebb pravoszláv nacionalista fundamentalizmussal, felvirradt a zsidópogromok hajnala. A birodalom napról napra rothadtabbá vált.

A gyári munkások szaporodásával kitörtek az első tömeges sztrájkok, és nyomukban felvirágozott a szociáldemokrata mozgalom. 1883-ban Plehanovék emigráns csoportja *A munka felszabadítása* nevet vette fel, és nyíltan meghirdette az oroszországi polgári forradalom követelését.

III. Sándor 1894-ben elpatkolt, politikája azonban áthagyományozódott utódjára, II. Miklósrá. Az önkényuralmi állam végzetes örvénybe került. Engels 1894-ben ezt írta: *„Az az egy világos: ilyen körülmények között az állam teljesen a fiatal orosz burzsoázia hatalmában van. Minden fontos gazdasági kérdésben engednie kell akaratának. De ha eközben a burzsoázia még elviseli a cárnak és hivatalnokainak zsarnoki önkényét, akkor csak azért, mert ez az önkény, melyet amúgy is enyhít a bürokrácia megvesztegethetősége, több biztosítékot nyújt neki, mint maguk a polgári-liberális értelemben történő változtatások, melyeknek a következményei, tekintettel Oroszország belső helyzetére, beláthatatlanok. És így az ország átalakulása tőkés-ipari országgá, a parasztok nagy részének proletarizálódása és a régi kommunisztikus földközösség hanyatlása mind gyorsabb ütemben halad.”*²¹

A századfordulón az oroszországi munkásmozgalom tarka képet öltött. A szociáldemokrata szervezetek párttá szerveződtek, amely hamarosan a bolsevikok és mensevikek két marakodó áramlatára szakadt, amelyek között több kis csoportocska és militáns lavírozott. Az irányzatok mindegyike osztotta Plehanovék régi alapvetését a polgári forradalom szükségességéről, véleménykülönbségek csak a taktika kérdésében merültek fel. Míg a mensevikek hajlandók voltak bizonyos együttműködésre a liberális burzsoáziával, addig a bolsevikok következetesen ragaszkodtak ahhoz, hogy a polgári forradalmat is a szociáldemokrata párt vezesse, a városi munkásosztályra és a szegényparasztságra támaszkodva. A narodnyikok egy része a legalitás útjára lépett, mások viszont a nyugati szociáldemokráciához közeledve létrehozták az általában „eszer

21 Engels: *Utószó (1894)* [„Az oroszországi társadalmi viszonyokról” c. íráshoz]. MEM 18. 660-661. o.

pártként” emlegetett *Szocialista Forradalmárok Pártját*. Politikai programjukban a mensevikekhez álltak közel, tekintve, hogy egy alkotmányos rendszerért szálltak síkra, amelyben a szocializmust demokratikus eszközökkel akarták elérni, az önkényuralom elleni harcban viszont nagy hangsúlyt helyeztek a terror eszközére, aminek eredménye az lett, hogy a szervezethez csatlakozott sok olyan militáns is, akik egyébként harcuk céljának nem az alkotmányosság kivívását, hanem a tőke elpusztítását tekintették.

Mindenesetre egyértelmű, hogy a munkásmozgalom intézményesült formái megtanultak a tőke nyelvén beszélni. Ők voltak az abszolút társadalmi hatalomra törő tőke igazi, adekvát képviselői, és nem a cár, sem pedig a liberális burzsoázia, amely a cártól nem tudott és nem is akart elszakadni.

A szociáldemokraták tehát kapitalizmust akartak. Marx és a *Narodnaja Volja* örökségét (azaz a proletariátus radikális elemeinek megszervezését és a jövőendő világforradalom vezetésére való felkészítését) – sokszor talán tudtukon kívül – azok az anarchista csoportcskák vitték tovább, amelyek igyekeztek radikalizálni a sztrájkmozgalmakat és terrorizálni az uralkodó osztályt. Ezek a csoportok főleg Belorussziában és Ukrajnában voltak aktívak, rendszerint olyan városokban, amelyekben fiatal gyáripar és sok elsőnemzedékes proletár volt.²²

Az 1905-ös forradalom tényében az egyetlen meglepő dolog az, hogy nem korábban tört ki. (Az orosz-japán háború csak az utolsó csepp volt a pohárban.) Ennek a késlekedésnek tragikus következményei lettek. Ekkorra ugyanis megformálódtak azok az erők, amelyek a forradalmat a jakobinusok módjára a tőkés fejlődés irányába tudják majd vezetni. Pétervár és Moszkva már modern tőkés iparvárosokká váltak, amelyekben most a szociáldemokrácia lubickolhatott. Lev Trockij a Pétervári Szovjet elnöke lett.²³

A forradalmat ugyan hosszas harcok és politikai manőverezések árán
22 Ilyen anarchista-kommunista csoportok működtek már ekkor Guljaj-Poljében, valamint Jekatyerinoszlávban, Odesszában, Białystokban és másutt. Rosa Luxemburg lebecsülő megjegyzései az anarchizmus szerepéről az 1905-ös forradalomban (*Tömegsztrájk, párt és szakszervezetek*) egyszerre gyomorforgatóak és nevetségesek.

23 Trockij, bár ez idő tájt távolságtartó volt mind a mensevikkkel, mind a bolsevikokkal szemben, és néha éleslátó kritikával illette őket, egyértelműen a szociáldemokrata iskola balszárnyához tartozik. „... *nem kétséges, hogy a forradalom első új hulláma országsszerte szovjetek létrehozásához fog vezetni. Egy, az Összoroszárszági Munkáskongresszus által megszervezett Összoroszárszági Szovjet fogja magára vállalni a proletariátus választott helyi szervezeteinek vezetését. A nevek természetesen nem számítanak, ahogyan a szervezés részletei sem. A fő dolog a centralizált demokratikus vezetés a proletariátus népkormányért vívott harcában.*” (Trockij: *A Szovjet és a forradalom*, 1907) Csakis nemzeti forradalomban gondolkodott tehát, amelynek célja egy munkásönkormányzattal kiegészített demokratikus állam létrehozása.

leverték, de csak azért, hogy Oroszország vonata tovább roboghasson az újabb forradalom felé. Sztolipin miniszterelnök szállítja a tőkének az újabb gyúanyagot azzal, hogy döntő lépéseket tesz a földközösség felszámolására. A parasztság ellenáll a földtagosításoknak, és bezúzza az obscsinából kilépő kulákok koponyáját, a hatalom erre újabb sortűzekkel reagál. A fekete százak ölik a zsidókat, az anarchista csoportok erre a burzsoázia elleni terrorral felelnek. A börtönökbe és a szibériai tajgákra pedig egymás után érkeznek a forradalmárok csoportjai. És 1914-ben megkezdődik a mozgósítás...

A februári forradalom

A cári rendszer elkezdhetette a tőkés termelési mód kialakítását, de nem fejezhette be azt. Bár Oroszország egyes vidékein kialakultak modern nagyipari központok (a Donyec-medencében, a Fekete-tengeri kikötővárosokban, Orosz-Lengyelországban, Bakuban, a két fővárosban stb.), a tőkének azonban még mindig a patriarchális termelési rendre ráoltott primitív formái voltak túlsúlyban. Az orosz állam elsődleges gazdasági alapzata még mindig a lakosság óriási többségét kitevő parasztság kizsákmányolása volt, ezért nem szabadulhatott meg a kulák gyűlölt figurájától.

A cári hatalom megdöntése és a bolsevik hatalomátvétel között eltelt néhány hónap a káosz ideje volt, amikor az orosz társadalom addig lefojtott ellentmondásai a felszínre kerültek. Minthogy a régi államhatalom csődbe jutott, az Ideiglenes Kormány felszámolta a régi államvédelmi szerveket, a katonák pedig fegyveresen özönlöttek vissza a frontokról, a roppant méretű országban nyílt osztályháború bontakozott ki.

A városokban, csakúgy, mint 1905-ben, megjelentek a munkástanácsok, gyári-üzemi bizottságok, a frontokon pedig katonatanácsok alakultak. Ezek a szovjetek a proletárok önszerveződésének voltak a megjelenési formái, de mégsem nevezhetők automatikusan a proletariátus harci szervezeteinek. A tanácsok létrehozását az a szükséglet diktálta, hogy egy-egy gyár, kerület vagy katonai egység munkássága önállóan és egységesen dönthessen és cselekedhessen, amikor közös érdekről van szó. A közös érdek azonban nem feltétlenül osztályérdeket jelentett, hanem gyakran elkülönült csoportérdekeket (pl. a munkahelyek megtartását), amelyeknek „védelme” akár a burzsoáziával való részleges együttműködést sem zárta ki, a vele való egyezkedést pedig gyakorta magába foglalta.²⁴ A tanácsforma nem a legradikálisabb, hanem a legtöbbek

²⁴ Többek között emiatt sem helyes a munkástanácsokat mereven szembeállítani a szakszer-

által támogatott program érvényesítésének kedvezett. A nagy tekintéllyel bíró szovjetek pedig a pártok játszóterei lettek, amelyek a munkástanácsokban a közvetlen agitáció eszközét találták meg, és a tanács demokratizmusának védelmében próbálhatták befolyásolni és irányítani a proletár tömegeket. Ebben a bolsevik párt érte el a legnagyobb sikereket, mivel programja jelentős átfedésben volt az önszerveződő proletárok többségének törekvéseivel, gyakorlati szerveződési módjával (a burzsoáziával való szembenállás az egyezkedés lehetőségének fenntartásával, a munkásellenőrzés bevezetése, demokratikus centralizmus).

A falvakban az önszerveződés rendszerint nem tanácsokban, hanem a hagyományos keretek között ment végbe. Az obscsina úgy érezte, eljött a leszámolás ideje, és gyakorlatilag a teljes földet birtokba vette. A vidék osztályharcának brutalitását a polgárháborús regények legtöbbször megörökítette, érdemes ezzel kapcsolatban fellapozni (hogy csak egyetlen, kiváló írást említsünk) Artyom Veszjolij *Véráztatta Oroszországát*. A földközösség harcának persze szintén voltak erősségei és gyengéi is. Utóbbiak jórészt az obscsina fentebb már bemutatott konzervatív vonásaival álltak összefüggésben. Az obscsina ott tudott kommunista potenciát felmutatni, ahol felbomlása egyébként leginkább előrehaladt. Bár a mahnovscsinának nevezett ukrain anarcho-kommunista mozgalom az Ideiglenes Kormány idején még éppen csak elkezd formálódni, e kérdés miatt mégis itt utalunk rá.²⁵ A mahnovscsina erejét az adta, hogy a város és a falu kizsákmányoltjait egységbe forrasztotta. Ebben a folyamatban nagyon jelentős szerepet játszott az a tény, hogy a falu lakossága Kelet-Ukrajnában, amely a cári birodalom iparosodott vidékei közé tartozott, már olyan mértékben proletarizálódott, hogy az ipari munkásokkal osztályegységben tudott fellépni, viszont földközösségi hagyományai még léteztek, aminek révén szinte egyik napról a másikra tervszerűen tudta végrehajtani az állami, egyházi és uradalmi földek szocializálását, és el tudta indítani a közösségi célokra folyó termelést. Így az obscsina itt valóban képes volt hidat verni egy olyan közösség felé, amely már átlépte a szűk helyi kereteket.²⁶

vezetekkel. A kérdésre lejjebb még visszatérünk.

25 A mahnovscsinának évekig tartó partizánháború árán sikerült nekifognia egy kollektívizmuson alapuló társadalom létrehozásának, melyben a termelést a termelői közösségek (földközösségek, munkástanácsok stb.) irányították volna. Ezt a kísérletet a fehér és az intervenciók csapatok veresége után a moszkvai államvezetés eltaposta.

26 „Mikor a földesurakat elűzték a körzetből, a föld a parasztság kezébe került. De számos paraszt felismerte, hogy ezzel a dolog még nem ért véget, hogy nem elegendő megragadni egy marék földet, és ezzel megnyugodni. A zord élet azt súgta nekik, hogy minden irányból ellenségek lesnek rájuk,

Egyelőre azonban 1917-ben, a cári kormány bukását követő hónapokban járunk. Lenin megértette, hogy a forradalom most kedvező pillanatban jött. Az Ideiglenes Kormány nem szakított az antanttal. A háborút folytatnia kellett, tehát az uralkodó osztályt a helyén kellett hagynia. Bukása így csak rövid idő kérdése volt.

Az októberi forradalom és a bolsevik államvezetés politikája

Az 1917 november 7-i felkelés sikere végül az egyik tőkés frakció, a bolsevik párt sikerének bizonyult, amely helyesen értette meg a helyzet követelményeit.²⁷ Annak a mérhetetlen pusztításnak és általános destabilizációnak következtében, amelyet a háború Nyugat-Európában okozott, egy időre megszűnt az a követelmény, hogy Oroszország a nyugati kapitalizmus pusztá kliense és gyarmata legyen. Lehetővé vált a tőke számára, hogy organikusan szerveződjön meg Oroszországban, feltéve, hogy az kilép a háborúból, és megszakítja a kontinuitást a csődbe jutott cári állammal. Ennek első lépéseként nacionalizálták a földet és a gyárakat. A földet a hivatalos dekrétum szerint a parasztnak használatra felosztották. (Sokan, így például Rosa Luxemburg a bolsevikok szemére vetik, hogy a földosztással – sok millió kisbirtokost teremtve – ártottak a szocializmus ügyének. Mi úgy gondoljuk, hogy ez a dekrétum – bár valóban nincsen köze a szocializmushoz – semmi több, mint a földfoglalások tényének beismerése a hatalom populista nyelvén. Az persze igaz, hogy az ilyesfajta dekrétum jelzi az új kormányzat politikájának kapitalista irányát.)

A következő évben a helyzet megváltozott. Nyugaton lezárult a háború,

és arra tanította őket, hogy maradjanak együtt. Egy sor helyen elkezdtek megjelenni a társadalmi élet kommunális megszervezésére tett kísérletek. Dacára annak, hogy a parasztnak ellenségesen viszonyultak a kincstári kommunákhoz, a gulaj-poljei körzet sok helyén „dolgozó” vagy „szabad” elnevezést viselő paraszti kommunák jelentek meg.” (Pjotr Arsinov: A mahnovista mozgalom története)

27 Korunk anarchista csoportjainak nagy része előszeretettel ábrázolja a bolsevik pártot egy szörnyű burzsoá sárkányként, amelynek tűzokádó fejei (Lenin, Trockij, Sztálin stb.) felperzselték a hőiesen és öntudatosan küzdő munkásosztályt. Az efféle irományok semmivel sem járulnak hozzá a korszak problémáinak megértéséhez. A bolsevik párt és a kor proletariátusa nem ábrázolható két homogén tömbként, melyek frontálisan szembekerültek volna egymással. A bolsevikok programja ugyanis a proletariátus aktív vagy passzív támogatásával valósult meg. A bolsevik párt történelmi szerepe az volt, hogy a mozgalomban eleve túlsúlyban lévő demokratikus tendenciákat juttatta érvényre, míg az ezeknél radikálisabb törekvésekkel leszámolt. Ennek fényében világosabbá válik, miért tekintjük végső soron tőkés frakciónak a bolsevik pártot.

Oroszországban viszont ismét kitört. Miközben a polgárháború sikeres folytatása érdekében militarizálta a munkát, reguláris katonai egységekbe szervezte a munkásokat és felszámolta a valódi proletár harci szervezeteket, a bolsevizmusnak volt ideje arra, hogy folytassa II. Sándor és Sztolipin munkáját: a falusi földközösség erejének letörésére vidéken kialakította a cinikusan kombedeknek (szegénybizottságoknak) nevezett intézmények hálózatát, amelynek feladata a mezőgazdasági termények begyűjtése volt. Erre elsősorban azért volt szükség, mert ahhoz, hogy a bolsevikok kézben tarthassák a városokat, biztosítaniuk kellett az ipari munkásság élelmezését. A parasztok viszont nem akarták az állam által megszabott árakon eladni a gabonát (sok helyen a szállítás sem működött). A gabonabegyűjtések ellenére a városok lakossága erősen megcsappant, sok proletár éhen halt, megfagyott, sokan elestek azok közül, akik elszánt önkéntesként, az ellátmány reményében vagy a kényszersorozás miatt a Vörös Hadsereg katonái lettek, rengetegen menekültek az éhség elől vidékre. (Pétervár lakossága két év alatt negyedére esett vissza.) Ilyen körülmények között a proletár önszerveződés lehetőségei rohamosan csökkentek.

Hogy a bolsevik pártot tőkés frakcióként azonosítjuk, az persze nem jelenti azt, hogy egész politikáját holmi machiavellista összeesküvésnek tekintjük, amelynek titkolt célja a kommunista forradalom leverése lett volna. Természetesen a párt objektív szerepéről van szó, nem pedig egyes vezetőinek és számtalan militánsának szubjektív meggyőződéséről. Amint már láttuk, egészen Plehanovtól kezdve az oroszországi szociáldemokrácia forradalomképe burzsoá volt: csupán nemzeti forradalomban gondolkodott egy olyan országban, ahol a lakosság óriási többsége még nem volt bér munkás (sőt, ami a szociáldemokraták számára fontos volt: nem volt nagyipari bér munkás). Ezért egyrészt az önkényuralom és a külföldi tőke hatalmának megtörését, másrészt a termelőerők szerves kifejlődését határozták meg a forradalom központi céljaiként. Ezt az elképzelt forradalmat Lenin és elvtársai azáltal változtatták „szocialistává”, hogy a történelmi mozgást egy „proletár” párt ellenőrzése akarták helyezni, amely majd gondoskodik arról, hogy a termelőerők fejlődése a szocializmushoz vezessen. Az államhatalom birtoklása vált hát a fő kérdéssé, az abszolút viszonyítási ponttá, amely döntő jelentőségű minden egyéb probléma megítésénél. Ez a megközelítés összeférhetetlen a kommunista programmal. Utóbbi az *államhatalom szétzúzását* jelöli meg döntő lépésként abban a folyamatban, amelynek célja *a társadalmi termelési viszonyok világméretben végbemenő forradalmasítása*. Az a hatalom, amelyet a proletariátus a forradalomban létrehoz, kiterjeszt és gyakorol, önmagából ered

illetve önmagával azonos: ez a hatalom maguk azok az új, nem-elidegenült társadalmi viszonyok, amelyek a forradalmi proletariátust alkotják, így ez a hatalom lényegénél fogva *államellenes*.

Az államhatalom birtokosaként a bolsevik párt nem is tehetett mást, minthogy szétfűz mindenféle önszerveződést, legyen az forradalmi vagy ellenforradalmi. És ugyaninnen ered az a féktelen opportunizmus, amit nyugat-európai politikájában tanúsított, és amely először rendítette meg vele szemben a nyugat-európai kommunisták bizalmát.

II. A nemzetközi forradalom: Bolsevizmus kontra kommunizmus

Hiába képviselte a bolsevizmus Oroszországban a tőke számára adekvát programot, ez a program a világkapitalizmus más összetevőinek sértette az érdekeit. A belső-Oroszország felé nyomuló német haderőt nem a bolsevik hadsereg, hanem a német proletariátus felkelése állította meg.²⁸ Ugyanúgy összeomlott az Osztrák-Magyar Monarchia is. Nemzetközi méretű proletárforradalmi mozgalom bontakozott ki, amely előtt a bolsevizmus követendő példaként és vezető erőként jelent meg, és rövid időn belül maguk a bolsevik vezetők is ekként kezdtek tekinteni magukra. Minthogy a bolsevikok már hatalomra jutásuk előtt hangoztatták, hogy egy új Internacionálé megteremtése lehet a nemzetközi szocialista forradalom győzelmének záloga²⁹, a bolsevik párt most hozzáfogott ennek az Internacionálénak a felépítéséhez. 1919-ben megalakult a Kommunista Internacionálé.

A Komintern születésénél elsősorban azok a különböző irányzatok bábáskodtak, melyek a világháború előtt az európai szociáldemokrata pártok baloldalán álltak, és a háború idején a zimmerwaldi és kienthali konferenciákat szervezték, elutasítva a szociáldemokrata pártok hazafias háborús uszítását. A Komintern alapítóinak egysége a második kongresszusig (1920 augusztus) látszott töretlennek.³⁰ Ezen a kongresszuson Lenin támadást intézett az

28 A németországi forradalom kirobbanásában – csakúgy, mint az oroszországi forradalom esetében – jelentős szerepet játszott az imperialista háború, így a németországi burzsoázia, amelynek élére a császárság bukásával a szociáldemokrácia állt, kénytelen volt leállítani a háborús erőfeszítéseket, hogy ne jusson Kerenszkij sorsára, és leszerelhesse a fegyverben álló munkásokat.

29 Lásd ezzel kapcsolatban Lenin *Áprilisi téziseit*. Egy világméretű és valóban kommunista pártszervezet létrehozása természetesen rendkívül fontos lett volna.

30 A Kominternben jelenlévő burzsoá és proletár áramlatok szembekerülésével több írásunk-

általa szélsőbaloldali elhajlással vádolt nyugat-európai kommunisták, köztük Gorter és Pannekoek ellen. A II. kongresszus fordulópontnak bizonyult a nyugat-európai kommunista mozgalom bolsevizmushoz való viszonyának történetében. Ez időben, a kongresszus körüli hetekben-hónapokban születik meg az itt közzétett két írás is.

Lenin szembekerülése a „baloldaliakkal” nem volt szubjektív természetű. A bolsevizmus a tőke programja volt Oroszország számára, a „baloldaliak” pedig a nemzetközi kommunista forradalom harcosai voltak.

Pannekoek és Gorter a világforradalom globális perspektívájából szemlélik mind Oroszország, mint Nyugat-Európa kommunista mozgalmát. Ez az egyedül helyes megközelítés.

Amikor Pannekoek a forradalmi Oroszországot úgy írja le, hogy az két világ (a kapitalista Nyugat és a kapitalizálódó Kelet) határán áll, és valójában mindkettőnek része, akkor visszatér ahhoz a marxi nézőponthoz, ami a szociáldemokrata mozgalomban feledésbe merült. Ez a forradalom hidat vert a „két világ” közé.

A világforradalom problematikájának Pannekoek által adott vázlatából az alábbiakat emeljük ki: a Kelet és a Nyugat proletariátusa kölcsönösen egymásra van utalva (azaz az osztályharc kérdése globális kérdés). A Kelet proletariátusa fiatal, kevésbé van átítatva polgári illúziókkal, a nemzeti burzsoázia pedig gyenge. Viszont a proletariátusnak Keleten harcba kell szállnia a gyarmati tőkével, és a kommunizmushoz csak a nyugati proletariátus technikai segítségével tud eljutni. (Érdemes ezt egybevetni azzal, amit Marx Zaszulicsnak az orosz társadalom megújulásának feltételeivel kapcsolatban írt!) A Nyugat proletariátusának pedig szintén szüksége van a Kelet proletariátusára, egyrészt, mert a gyarmatokon kibontakozó ellenállás és harc teszi számára lehetővé, hogy legyőzze a gyarmatosító burzsoáziát „otthon”, másrészt, mert a győztes oroszországi forradalom példája segítségével szakíthat a burzsoázia parlamentáris államrendjével, és annak romjain a munkástanácsokon alapuló új társadalmat építhet.

Az obszcina-paraszság és az abból kiszakadó, de mentalitásában még jelentős mértékben paraszti oroszországi munkásosztály nem győzhetett világforradalom nélkül, és a nyugat-európai munkásosztály, amellyel szinte mindenütt szembenállt az árutermelő paraszság (lásd Gorter szövegét, illetve például a Bajor és a Magyarországi Tanácsköztársaság történetét), nem

ban is foglalkoztunk, pl. a következő brosrákban: *Franz Pfemfert és a Die Aktion*, *KAPD – Németországi Kommunista Munkáspárt*, *Sylvia Pankhurst és a Workers' Dreadnought*.

győzhetett a perifériák forradalma nélkül. A fiatal Marx abban tévedett, hogy a kapitalizmustól az emberiség létfeltételeinek homogenizálását várta (globális proletariátus mindenütt azonos körülmények között). Később véleménye megváltozott. A tőke, a fentebb vázolt okok miatt ezt a homogenitást nem tudta létrehozni, és ezért a forradalmi tudatot sem hozza létre világméretben lényegében egyforma módon – ez utóbbi a kommunista forradalmi folyamat műve lesz. A kommunizmus nem fogja nivellálni az életfeltételeket (a bolygó természeti adottságai és az emberi szükségletek térben-időben változóak), de magában a forradalmi folyamatban létrehozza az egységes forradalmi tudat alapjait, amint a különböző társadalmak kizsákmányoltjai megértik a többi kizsákmányolt helyzetét, és ezen keresztül megtalálják *saját problémáik* megoldásának módját is.

A korabeli kommunisták – így Gorter és Pannekoek is – összekapcsolták a szociáldemokráciával való szakítás szükségyszerűségét az első világháborúval elkezdődött új történelmi korszakkal. Úgy vélték, 1914-es csődjével a szociáldemokrácia mint a munkásmozgalomnak egy adott történelmi formája eljátszotta szerepét, és immár nem emelője, hanem akadálya a mozgalomnak. Ez a vélekedés első látásra talán dialektikusnak és helyesnek látszik, valójában gyökerében hibás. A munkásmozgalomnak, amióta csak létezik, van egy demokratikus és egy forradalmi szárnya. Minthogy az uralkodó eszmék az uralkodó osztály eszméi, ezért amíg a burzsoázia gazdasági uralma töretlen, addig ideológiája is uralja a fejeket: a klasszikus szociáldemokrácia tömegereje is pusztán annak a ténynek a kifejeződése, hogy az adott korszakban a burzsoá társadalom gazdaságilag elég szilárd volt ahhoz, hogy megakadályozza a kizsákmányoltak osztályra szerveződését.

Ez a hiba azonban a két írás megítélése szempontjából másodlagos (tekintetbe véve keletkezésük idejét). Mind Pannekoek, mind Gorter tisztán látják, hogy a nyugat-európai forradalom más íven mozog, mint az oroszországi. Álláspontjuk szerint Nyugat-Európában a forradalom fő kérdése az, hogy képes-e a proletariátus szakítani a gyűlölt, de már vérebe ivódott kapitalizmussal. Ezért centrális probléma számukra az antiparlamentarizmus és a szakszervezet-ellenesség. Ezzel szemben Lenin és pártja számára Oroszországban a kérdés pontosan fordítva állt: hogyan lehet a proletariátust munkára fogni. Ezt a polgárháború idején a munka militarizálásával oldották meg, majd amint lehetett és szükségessé vált, bevezették a magánkapitalizmus államilag felügyelt rendszerét (a NEP-et), restaurálva a legális piacot, a pénzt stb.

Amit Gorterék ekkor még nem látnak, az az, hogy csakúgy, mint Oroszországban, a tőke Nyugat-Európában is ön maga modernizációját készíti elő, hogy az adott válság a tőke szempontjából nem halálos, illetve csak akkor halálos, ha a proletariátus azonnal képes földig rombolni a tőke uralmát. Sajnos ezzel szemben a Gorterék által várt „hosszú osztályharc”, amelyben idővel a proletárokat a tapasztalat vezeti a kommunisták által mutatott irányba, ehelyett a tőke új, és a korábbinál még totalitáriusabb konszolidációjához vezetett.

A szovjet államnak ekkor először is arra lett volna szüksége, hogy a nyugat-európai intervenció lehetőségét tartósan megszüntesse. Ehhez erős bolsevik pártokra volt szükség Nyugat-Európában, amelyek befolyást tudnak gyakorolni az államhatalomra. Ezért azokat a pártokat, amelyek nem követték elég híven Moszkvát, ellenőrzés alá vették, az elhajlókat pedig eltávolították. A Németországi Kommunista Párt (KPD) – amely 1919 januári megalakulásakor antiparlamentarista és szakszervezet-ellenes platformon jött létre – már 1920 tavaszán kettészakadt, a belőle kizárt kommunisták létrehozták Németország Kommunista Munkáspártját (KAPD). Ennek a pártnak a nevében lépett fel Gorter írásával a Komintern II. kongresszusának határozatai és Lenin kritikája ellen. A KAPD az osztályharcos alapon létrehozott Németország Általános Munkásszövetségével együtt a munkástanácsokon alapuló proletárdiktatúráért harcolt szóval és tettel, míg a Németországi Kommunista Párt a parlamenti választásokkal törődött. Moszkva természetesen fellépett a KAPD ellen, valamint megszüntette az Amszterdami Irodát is, amelyben szintén a valódi kommunisták (köztük két szerzőnk is) voltak a hangadók. A KAPD végül az 1921-es III. kongresszuson szakított teljesen a Kominternnel, miután nem volt hajlandó visszatérni a KPD-be.

Szovjet-Oroszországérdekelte volt hozzá hasonló típusú Tanácsköztársaságok létrehozásában, amennyiben ezek képesek támogatást nyújtani Szovjet-Oroszország számára. Ezt a bolsevikok a világforradalom kiteljesedésének tartották, de ez csak egy olyan tőkés fejlődési modell földrajzi elterjedése lett volna, amelyre Nyugat-Európában a tőkének egyáltalán nem volt szüksége.

Mindezt Pannekoek és Gorter gyorsan átlátták³¹, de ekkor (1920-ban) még mindig illúziókat tápláltak a bolsevizmussal kapcsolatban.

A bolsevizmust értelmetlen dolog pusztán annak alapján kritizálni, hogy az államba integrálta a munkástanácsokat. Az ilyesfajta kritika önmagát leplezi le, hiszen ha a munkástanácsokat integrálni lehetett, akkor nem nevezhetők a priori kommunista formának, vagyis a munkástanács egy tőkés dinamika

31 Lásd Pannekoek írásának függelékét és Gorter egész írását.

alapzata is lehet.³² Ha kritikusan szemléljük az oroszországi forradalomban létrejött munkástanácsokat, könnyen észrevehetjük, hogy működésükben nem is különböztek túlzottan a hagyományos munkásszervezetektől. Valójában inkább saját hatáskörüket védték, mintsem a proletár tömegek hatalmi szervei lettek volna. Bürokratizmusuk, tétova magatartásuk és a pártok iránti lojalitásuk előrevetítette azt, hogy rövid idő elteltével az államhatalmi struktúra alsóbb építőköveivé válnak. A proletariátus egyes szektorai ezért időnként ellentétbe kerültek a tanácsokkal, de a velük szembeni kritika ritkán jutott túl a személycserék követelésén.

Az alábbiakban Pannekoek és Gorter szövegeinek kritikai vizsgálatán keresztül megpróbálunk rávilágítani a korabeli nyugat-európai forradalmi mozgalom erősségeire és gyengeségeire.

Mindkét szerzőnk érvelésében meghatározó az a felismerés, hogy az oroszországi és a nyugat-európai forradalom között lényegi különbségek vannak, mert Oroszországban hiányzott az erősen meggyökeresedett kapitalizmus, vagyis a tőke nem volt olyan erős, a bér munkások számaránya pedig sokkal kisebb volt, mint Nyugat-Európában. Ezzel egyetértünk. Gorter számon kéri Leninen, hogy nem vonta le a különböző régiók gazdasági különbségeinek tényéből a politikai konzekvenciákat. Ebben is igaza van. A Gorter által levont tanulságok azonban maguk is elégtelenek.

Gorter érvelésének gerince az, hogy Nyugat-Európában a radikalizmust és a program tisztaságának fenntartását az indokolja, hogy a proletariátusnak, hiába erős, nincsenek és nem is lesznek szövetségesei, így az opportunizmus semmit sem ad, csak kárt okoz. Erős szervezetekre azért van szüksége, mert az erős tőkét csak ezek segítségével tudja legyőzni. Ezzel a „materialista érveléssel” Gorter csapdába esik, lényegében belemegy a demokratikus gondolkodásmód zsákutcájába. Érti, de nem mondja ki: a program tisztaságára és a radikalizmusra azért van szükség, mert a proletariátusnak az egész régi mocskot le kell ráznia magáról, mert nem pusztán az uralkodó osztályt kell legyőznie, hanem egy új társadalmat kell alapítania, örökre szakítva a régivel. Természetesen egy ilyesféle érveléssel semmi jóra nem számíthatott volna Moszkvától, de komolyan gondolta-e, hogy „elvtársias” hangvétellel bármit is elérhet egy olyan pártnál,

32 A tanácskommunizmus megmerevedése (a munkástanács-forma abszolutizálásával) a húszas évek második felében, a konszolidálódott ellenforradalom korszakában kezdődött. Ezzel kapcsolatos kritikánkat lásd pl. Pannekoek: *Lenin mint filozófus* c. könyvének előszavában. A munkástanácsokról 1956 kapcsán részletesen szoltunk Bill Lomax: *Magyarország 1956* c. könyvéhez írt előszavunkban.

amely évek óta uralkodó pozícióban van az államon belül? Kritikájának radikális kiélezése helyett Gorter siet folyton-folyvást leszögezni, hogy álláspontját csakis a nyugat-európai osztályerőviszonyok indokolják, amelyek egészen mások, mint Oroszországban.

A szervezeti kérdésben Gorter ismét csak felemás. A bolsevikok és a kommunisták között a vezetés kérdésében meglévő nézeteltérést megpróbálja technikai problémává redukálni: „Először megkeressük és kineveljük a jó vezetőket. Addig mindent alulról felfelé építünk fel. Ha megvannak a jó vezetők, akkor bevezetjük a vasfegyelmet és a katonai centralizációt.” Az ilyesfajta érvelés tarthatatlanságára már Lenin keresztkérdése is rámutat, amit Willy Gallachernek tett fel: „– *Ön azt állítja – kezdte –, hogy valahány munkáosztálybeli képviselő bekerül a parlamentbe, előbb-utóbb mind korrupttá lesz. Most megkérdézem, ha Britannia munkásága önt küldené a parlamentbe, hogy harcoljon érte, ön korrupttá lenne? Elárulná őket? Hát ... ez a kérdés nem nagyon megtisztelő. Ezt a kérdést egy elvtárs intézi a másik elvtárshoz. Korrupttá válnék-e ön, ha bekerülne a parlamentbe?*” (Lásd Franz Pfemfert és a *Die Aktion* című brosúránkat.) De a kommunista mozgalom részéről is megérkezett Gorter felemás álláspontjának kritikája. Gorter kijelentéséhez: „*Amint megtaláltuk a megfelelő vezetőket, abbahagyjuk a keresgélést – akkor tömeg és vezető csakugyan azonos lesz. Ez az és nem más, amit a németországi és az angliai baloldal és mi magunk értünk e szavakon.*”, a szöveget közlétező KAPD-kiadó a következő megjegyzést fűzte: „A KAPD valójában még többet akar, egyre növekvő mértékben követeli: Alulról felfelé.”

A proletariátus nem pusztán azért van szüksége erős szervezetre, mert csak ez képes megdönteni a burzsoáziát és annak államát. Gorter, Pannekoek és a korabeli kommunisták megpróbálták a szervezet funkcióját úgy megjelölni, hogy az egyszerre az osztályharc szerve és a jövő társadalom termelési egysége, ilyenformán a kommunizmus alapsejtje. Rendkívül fontos, hogy a proletár osztályharc szerveződésétől ily módon történelmi ívet húztak a kommunista létformához. De a kommunizmust leginkább az anyagi termelőeszközök társadalmazásának oldaláról ragadták meg, amely csupán alapzata a kommunista együttélésnek, nem maga a közösség. Ezért nem meglepő, hogy magát a formát, amelyről úgy vélték, a jelenből a jövőbe vezet, a munkástanácsban találták meg, amely képes vezetni az adott üzem-vállalat-város-ország stb. harcát, és egyszersmind át tudja venni a termelés vezetésének funkcióit a vállalat korábbi irányítóinak eltávolítása után. Ezzel szemben számunkra a forradalmi szervezetnek, amely képes lehet a jövőben saját magát a

kommunista emberiséggé kiterjeszteni és abban feloldódni, nem pusztán és nem is elsősorban az anyagi termeléshez kapcsolódva kell léteznie. Ez a szerveződés, a kommunista párt, a forradalmárok valódi emberi közössége, amelynek programja (a kommunisták közös és együttes törekvése) a kollektív létezés minden aspektusára kiterjed. Az a tény, hogy a proletariátus élcsapata (márpedig két szerzőnk minden tévedésük ellenére ehhez tartoztak) a forradalmi felfordulás kellős közepén a kommunizmust csakis mint a társadalmi tulajdonon alapuló termelési módot képes megragadni, és forradalmi cselekvését ehhez igazítja, rávilágít a munkásosztály domesztikálódására: egész történelmi formálódása során a munkásosztály függővé vált a tőke tárgyi létezésétől, a gyártól, az anyagi termelés tartalmától (miközben annak társadalmi formáját – a tőkét és a bér munkát – forradalmasítani és felszámolni igyekszik). Természetesen nem lehet egyik napról a másikra egy teljesen új termelési struktúrát létrehozni. De a forradalmi törekvés lényege nem a meglévő termelési struktúra elsajátítása (ez csupán átmeneti lépés), hanem az élet teljességének elsajátítása, ami messze egyetemesebb dolog a termelői öniszervezésnél.

Gorter írásában fontos szerepet kap, mégis elnagyolt a parasztság kérdésének tárgyalása azoknak az országoknak az esetében (pl. Oroszország, Kína stb.), ahol a parasztság forradalmi szerepet játszott. Az előszóban felvázoltuk, miből eredt az oroszországi parasztság specifikus szerepe a forradalomban. Amint Marx rámutatott, a paraszti földközösségben jelen volt mind az individualista, mind a kollektivista elem. Ennélfogva az oroszországi faluban mind a demokratikus (kapitalista), mind a kommunista fejlődésnek megvoltak a lehetőségei. Utóbbinak az volt az óriási jelentősége, hogy lehetővé tette, hogy a Keleten kibontakozó társadalmi forradalmak összetalálkozzanak a Nyugat proletárforradalmaival. Ehhez azonban arra lett volna szükség, hogy az a párt, amely képes centralizálni a keleten folyó proletár harcokat – és Oroszországban ez a párt nem volt kommunista –, feloldja a város és a falu elkülönülését, és egyesítse a parasztságban meglévő kollektivizmust a proletariátus kommunista tendenciáival. Erre Oroszországban nem a bolsevizmus tett kísérletet, amely, ellenkezőleg, a falu alávetését és a demokratikus forradalom kibontakoztatását erőltette, hanem a mahnovscsina, amely sajnos teljesen kívül esett a nyugat-európai tanácskommunisták látókörén.

A szakszervezet kérdéséhez való viszonyban is tetten érhető az a fajta ambivalencia, amellyel a korabeli kommunisták a munkásmozgalom szervezeti formáihoz viszonyultak. A szakszervezetet úgy ábrázolják, mint egy egykori munkásszerveződést, amely idővel „elromlott”. *„A szakszervezetek a kapitalizmus*

idején a proletariátus szövetkezésének természetes szervezetét alkotják; és ilyenekként Marx már a legkorábbi időkben hangsúlyozta jelentőségüket” – mondja Pannekoek és vele Gorter. Ezzel a sommás mondattal intézik el a szakszervezetiség történetét, hogy aztán rátérjenek arra a kérdésre, mi a szakszervezetek szerepe a forradalom idején.

Kétségtelen, hogy Marx és Engels tulajdonítottak bizonyos pozitív szerepet a szakszervezeteknek, de írásaikban jócskán található a szakszervezeteknek címzett kritika (ld. pl. Marx: *Bér, ár és profit*. MEM 16). Maga a szervezeti forma nagyon régi (visszanyúlik a céhlegények középkori és kora újkori egyleteire), és célja sosem volt több, mint az adott szakmában dolgozó munkások állásainak, béreinek és munkakörülményeinek védelme, és ezáltal saját létezésének legitimitálása. *„A trade unionok tehát nem támadják meg a bér munka-rendszert”* – mondja ki Engels (ld. MEM 19, 290.). Nem volt ez soha forradalmi szervezet. Ami az idők folyamán időnként változott, az az, hogy a szervezet melyik tőkés frakciónak jelentett akadályt, és melyiknek hasznot. Minden alkalommal, amikor a proletariátus osztályként kezd megformálódni, a szakszervezet a mozgalom kerékkötőjének, a tőke zsandárának bizonyul. Ez nem csupán a „fejlettebb kapitalizmus, az imperializmus” korának jellemzője. (Engels egy Cafiero-hoz írt, 1871 július 16-án kelt levelében a következőt írja: *„A trade-unionok mozgalma ... most az általános mozgalomnak inkább akadályává vált, mint haladásának eszközévé...”* Ennek konkrét példáit hosszan lehetne sorolni.)

Az alapvető koncepcióbeli hiba, amely az egész tanácskommunista mozgalomra jellemző, és amely ezen az íráson is végighúzódik, abban rejlik, hogy a kapitalizmus „összeomlását”, melyről úgy vélték, hogy a szemük előtt zajlik le, egyes kommunista militánsok úgy fogták fel, mint egy kívülről jövő valamit, mint az „objektivitást”, melyre életre hívja a proletariátus, a „szubjektum” reakcióját. (Lásd ezzel kapcsolatban Pannekoek írásának kezdő sorait.) A tőkés termelés gazdasági válsága lenne az a demiurgosz, amely megadja a proletariátusnak a lehetőséget a várva várt cselekvésre, a „forradalmi akcióra”. *„Csak a forradalom kezdetén érkezik el az a pillanat, amikor a proletariátus a kapitalista társadalom tagjából annak megsemmisítőjévé válik, azaz a szakszervezet ellentétbe kerül a proletariátussal.”* Ez tautológia, de olyasfajta, amely rámutat az előbbi mélyenfekvő hibára: jön a forradalom, és a proletariátusnak erre kell reagálnia, elpusztítva a tőkét. A proletariátus azonban maga a forradalom. A tőkés gazdaság válsága önmagában nem a kapitalizmus válsága. Ha nem bontakozik ki forradalmi mozgalom, ez csupán előkészület egy újabb értékesülési ciklusra. A kapitalizmus, maga a tőke válsága a proletárforradalom,

a „szubjektum” fellépése.

Fejtegetései során Gorter több ízben szembekerül önmagával is. Egyszerre szólít fel a szakszervezetek elpusztítására, átalakítására, új szakszervezeti mozgalom alapjainak lerakására, és emellett kijelenti, hogy a baloldal kísérletet tenne a szakszervezetek meghódítására, de ninrá idő! Igyekszik minél több érvet felsorakoztatni, de érvei egymást gyengítik. A döntő kérdésben Gorternek mégis igaza van, és ezért használható írása ma is. A szakszervezetekről szóló fejezetben is megjelenik a lényegi kijelentés, miszerint egy olyan csoportot, pártsejtet kell létrehozni, amely megmutatja, „minek kell lennie a tömegnek”. Gorter és Pannekoek számára a kommunista párt nem a proletariátus vezérkara, hanem a forradalmi proletariátus és az eljövendő társadalom előképe. Ez a két írás legmélyebb mondanivalója.

Gorter helyesen mutat rá, hogy a szociáldemokrácia és a bolsevizmus számára minden politikai kérdésben a vezetőség – amely természetesen ők maguk lennének – szerepe a kulcsmozzanat, míg a tömegeknek az engedelmes birka szerepét szánják. A különös csak az, hogy Gorter és elvtársai ezt olyan későn fedezték fel. Leninnél ez a tendencia már 1902-ben világosan megnyilvánult, ahogyan azt a *Mi a teendő?* egészen kézzelfoghatóan illusztrálja. *„A munkások gazdasági harcát szolgáló szervezeteknek szakmai szervezeteknek kell lenniük. Minden szociáldemokrata munkás köteles a lehetőséghez képest támogatni ezeket a szervezeteket és aktívan dolgozni bennük. Ez helyes. De egyáltalán nem érdekünk azt követelni, hogy a „szak”-egyletek tagjai kizárólag szociáldemokraták lehessenek, mert ez csökkentené a tömegre gyakorolt befolyásunkat...”* Kicsit lejjebb Lenin így tájékoztat a terrorpárti forradalmi szocialisták írása ellen, amely kritizálja az oroszországi munkásmozgalmat, mert azt „kívülről taszigálják előre”, „járszalagon vezetik”: *„(A cikk) a politikai tapintatlanság netovábbja, mert írója ahelyett, hogy a rossz vezetőktől a jó vezetőkhez fordulna, általában elfordul a vezetőktől és a „tömeghez” fordul. Ez a kísérlet szervezetileg akar visszahúzni bennünket... Remélem, nem fogják tagadni, hogy a németek szervezete tömegeket fog át, hogy náluk minden a tömegektől indul ki, hogy az ottani munkásmozgalom megtanult a maga lábán járni? És mégis hogy tudja becsülni ez a milliós tömeg a maga „tíz” kipróbált politikai vezérét, hogy ragaszkodik hozzájuk! ... A németeknek már eléggé fejlett a politikai gondolkodásuk, már elegendő politikai tapasztalattal rendelkeznek ahhoz, hogy megértsék, hogy a „tíz” tehetséges (tehetségek pedig nem születnek százával), kipróbált, hivatásszerűen képzett és az évek hosszú során át iskolázott, egymással kitűnően összedolgozó vezér nélkül a jelenlegi társadalomban egyetlen osztály sem folytathat állhatatos harcot.”* Az 1917 októberi felkelést

követő bolsevik hatalomátvétel után Lenin a különféle mozgalmakhoz aszerint rendelt osztálykaraktert, hogy azok hogyan viszonyulnak a szovjet párt- és államvezetés (a baloldali eszközöknek a kormányból való kiválása után a kettő lényegében azonossá vált) politikájához, még akkor is, ha ezek az irányzatok magán a bolsevik párton belül léptek fel. Kispolgárinak bélyegezte a „baloldali kommunisták” csoportját, amely elvetette a breszti békét, és forradalmi partizánháborút indítványozott a megszálló seregekkel szemben. Ugyanezt a minősítést kapta a Munkásellenzék is, amely az államigazgatás reformjáért lépett fel a polgárháború végén stb. Hogy ez az attitűd a leninizmus egész forradalomkoncepciójának történelmileg változatlan jellemzője, azt igazolja a hatalomtól megfosztott Trockij, akinek az *Átmeneti programból* vett hírhedt kijelentése Lenin politikai tradíciójának egyenes folytatása: *„Most a proletariátuson, azaz annak forradalmi élcsapatán a sor. Az emberiség történelmi válsága a forradalmi vezetőség válságára redukálódik.”*

A bolsevik-szociáldemokrata elméletekben a vezetőség mint nélkülözhetetlen közvetítő jelenik meg: a „forradalmi vezetés” közvetít az osztály és annak programja között (a párt a proletariátus agya), a jelen (kapitalizmus) és a jövő (kommunizmus) között. Mikor 1917 nyarán az *Állam és forradalmat* írta, Lenin behatóan foglalkozott a parlamentáris kreténizmus és a demokrácia kritikájával (könyvében ostromozza a szociáldemokrácia által terjesztett parlamentarista illúziókat és felidézi Engels kijelentését a demokrácia elkövetkező megszűnéséről), de nem látja át a demokrácia alapjául szolgáló elidegenülést. Lenin kommunizmus-koncepciója az elidegenedett viszonyokon nem jut túl, ezért a tőkés társadalom intézményrendszerét képtelen radikálisan bírálni (ehelyett rugalmas taktikát – a „törésvonalak kihasználása”, kompromisszumok stb. –, a kis lépések politikáját ajánlja, mint például akkor, mikor üdvözölte a KPD „lojális oppozícióját” a szocdem kormánnyal szemben). Lenin „békeidőben” a legjobb szocdem lehetett, mert lételeme volt a hatalomért folyó harc, de a forradalomban módszerei szükségszerűen mondtak csődöt (a forradalom szempontjából), mert többé már nem pusztán a hatalom megragadásának módozatairól folyt a vita, hanem egy új társadalom felépítéséről is. Ez a döntő ellentét már benne rejlik abban a vitában, melyet Gorter és a nyugat-európai kommunista mozgalom folytat Leninnel. Az ellentét azonban még nem tudatosan tisztán, sokszor a sorok között lappang, és csak a ráarakódó tétovázások mögül sejthető ki. Még több mint egy évnyi harcra volt szükség ahhoz, hogy a kommunista mozgalom Gorterek képviselte szárnya tisztázza a bolsevizmustól való radikális különbözőségét mind a módszerek,

mind a célok terén.

Lenin politikus volt és maradt, önképe szerint a proletariátus hadvezére. Fontosnak tartotta a politikát és a politikai hatalmat elkülönült szféraként megőrizni a „tíz tehetséges vezér” számára. Közötte és az elkülönült politikai hatalmat megszüntetni akaró kommunista mozgalom között ez teszi áthidalhatatlanná a szakadékot. *„A forradalom egyáltalában – a fennálló hatalom megdöntése és a régi viszonyok megszüntetése – politikai aktus. Forradalom nélkül azonban a szocializmus nem valósulhat meg. Szüksége van erre a politikai aktusra, amennyiben szüksége van a szétzúzásra és a megszüntetésre. Ahol azonban szervező tevékenysége kezdődik, ahol öncélja, lelke előtérbe lép, ott a szocializmus ledobja a politikai burkot.”*³³

Hogy a szakadás Moszkva és a nyugat-európai kommunista militánsok között immár visszavonhatatlan, ezt Pannekoek és Gorter pamfletjeik megírásának idején még nem látták át. (Ahogyan korábban már utaltunk rá, ez részben annak a hamis képnek tudható be, amelyet az oroszországi helyzetről alkottak.) *„A baloldalnak ... jelen kell lennie, hogy harcoljon, mint ahogyan jelen volt a II. Internacionáléban is”* – mondja Gorter. Sőt, még az 1921-es Märsz Aktion³⁴ után is lehetségesnek látták, hogy a Komintern „feleszmél”, és elfogadja a baloldal taktikáját. Ezt dokumentálja Gorter utolsó levele Leninhez, amelyben elemzi egyfelöl a Komintern hivatalos vonalát követő KPD, másfelöl a KAPD tevékenységét a márciusi akció során. *„Az ön taktikája lényegében a Második Internacionálé taktikájának folytatása. A külső megjelenésen, a neveken és a jelszavakon kívül semmi sem változott. A lényeg tekintve ön (Nyugat-Európában és Oroszországban) még mindig a forradalom előtti régi iskolához tartozik”* – írja, de bízik benne, hogy a Komintern III. kongresszusa a taktikai kérdésekben a baloldal javára ítélt majd. Azonban ekkor már régen nem taktikai nézeteltérésekről volt szó.

1920-ban, mikor Pannekoek és Gorter még a világforradalom esélyeit latolgatja, az oroszországi forradalom legsúlyosabb vereségeit már elsenvedte. A

33 Marx: *Kritikai széljegyzetek „Egy porosz” cikkéhez: A porosz király és a szociális reform.*

34 A márciusi akció a Németországi Kommunista Párt elvetélt felkelési kísérlete volt. 1921 március közepén robbant ki, miután a szászországi rendőrség megszállta a hallei iparvidéket, amely a KPD egyik szervezeti bázisa volt, és megkísérelte begyűjteni a munkásoknál lévő fegyvereket. A KPD-nek kapóra jött a provokáció, mert az opportunizmusba rohadt párt egyes vezetői abban bíztak, hogy egy-két jól sikerült fegyveres akcióval maguk mellé állíthatják a szociáldemokrata munkásokat. A sztrájkokba és a fegyveres felkelésbe a KAPD is bekapcsolódott, azonban az akció felülről vezérelt jellege, rossz szervezése, a KPD-vezetés belső megosztottsága és tehetetlensége miatt néhány nap elteltével a proletariátus vereségével végződött.

mahnovscsinát Ukrajnában nemsokára felszámolják, és 1921 tavaszán elfojtják a proletariátus egyik utolsó önszerveződési kísérletét, a kronstadti felkelést is.

A bolsevizmus eljátszotta azt a szerepet, amelyet minden forradalmi felkelés során magára vállalt valamely „radikális” szervezet: az általános felfordulást a tőke modernizációjának útjára vezette. Ez volt az, amit a tanácskommunizmus csak későn ismert fel, idővel pedig maga is „a burzsoá forradalom történelmi szükségszerűségének” köpönyegével takarta el a kommunizmus lehetőségét, amely ténylegesen felbukkant az oroszországi forradalomban.

Szovjet-Oroszországban a „hadikommunizmust” a NEP-korszak követte, a cári korszak primitív tőkés viszonyainak restaurálása azzal a döntő különbséggel, hogy a tőkefelhalmozás ezúttal nem tönkretette, hanem megerősítette az államhatalmat. A magántársaságok állami felügyelettel való helyreállítása, a terményadó megerősítette a belső piacot, a „gazdasági szabadsággal” visszatért a spekuláció és az uzsora, immár a „szocialista” állam pártfogásával (amely persze nem győz mennydörögni a „nepman” és a „kulák” ellen). A NEP-korszak már a győztes ellenforradalom korszaka, de még maga is szenved azoktól a fogyatékoságoktól, melyek a cári birodalmat tönkretették. Ahogyan II. Miklós nem alapozhatta a kapitalizmust tartósan a kulákra, úgy Lenin sem teheti. Úgyhogy az obszcinára még rá kellett mérni az utolsó csapást: ami a cári időben lehetetlen volt (integrálni a földközösségi hagyományt a kapitalista rendszerbe), az sikerül Sztálinnak, aki az úgynevezett kollektivizálással egyszerre számolja fel a kulákságot és a földközösséget is, utóbbi helyén létrehozva a kolhozt, ami a Szovjetunió gazdasági rendjének egyik alappillére lesz.

Ami a KAPD-ot és két szerzőnket illeti, a bolsevizmussal kapcsolatos végső következtetések levonására a Komintern III. kongresszusa után került sor. A KAPD elszakadt a Kominterntől, és a Kommunista Munkásinternacionálé (KAI)³⁵ alapdokumentuma leszámolt a bolsevikokkal kapcsolatos utolsó illúziókkal is. Ekkorra azonban a világforradalmi mozgalom már túljutott

³⁵ A Kommunista Munkásinternacionálé létrehozását a KAPD essen i áramlata (köztük Herman Gorter) kezdeményezte a Komintern III. kongresszusa után. Gorter cikkét („*Miért van szükség a IV. Kommunista Munkásinternacionáléra?*”, megjelent 1921 szeptemberében) a jövőben mi is tervezzük közzétenni más dokumentumokkal együtt. A KAI 1922 áprilisában alakult meg. A KAPD essen i irányzata mellett (a berlini irányzat nem értett egyet az Internacionálé létrehozásával és elszakadt az esseniektől) részt vett benne a hollandiai kommunista párttól elszakadt KAPN, a bulgáriai pártból kivált kommunisták szervezete, a *Workers' Dreadnought* újság köre tömörült nagy-britanniai forradalmárok (velük kapcsolatban ld. *Sylvia Pankhurst és a Workers' Dreadnought* c. kiadványunkat) illetve oroszországi militánsok. A tagszervezetek bomlása és elszigetelődése pár év múlva a KAI feloszlásához vezetett.

tetőpontján, és az ellenforradalom a konszolidáció korszakába lépett. A KAI-ra az elszigetelődés és a tőke sivatagában való elsorvadás várt. De keletkezésének története tanulságos és inspiráló, mert a harc folyamám képes volt feltenni a mozgalom húsbavágó kérdéseit. „...a válság, a nyomor önmagában még nem elegendő. Kell lennie még egy oknak, amelyik kiváltja a forradalmat, és ami, ha nem működik, a forradalom kérését vagy bukását okozza. Ez az ok a tömegek szelleme.” A kifejezésmód talán patetikus, de a szavak értelme világos. A kommunizmust a kapitalizmustól valódi minőségi ugrás választja el. A kommunizmus nem érhető el pusztán (gazdasági értelemben vett) kényszerűségből. Ezért nevezték a forradalmárokat mindig is utópistáknak a fennálló rend támogatói: mert a forradalmi törekvések túlnyúlnak az árutermelő társadalom mechanikus gazdasági racionalitásán és örökkévalóságának mítoszáján, és ezáltal teszik lehetővé egy egészen másfajta közösségi lét megteremtését.

Barikád Kollektíva
2010 ősze

ANTON PANNEKOEK

A VILÁGFORRADALOM FEJLŐDÉSE ÉS A KOMMUNIZMUS TAKTIKÁJA

*...az elmélet is anyagi hatalommá válik,
mihelyt a tömegeket megragadja.
Az elmélet akkor képes a tömegek megragadására...,
ha radikálissá lesz.*
Marx¹

I.

Két erő, melyek közül az egyik a másiktól származik, egy szellemi és egy anyagi, viszi végbe a kapitalizmus átfordítását kommunizmusba. A gazdaság anyagi fejlődése teremti a megismerést, és ez okozza a forradalom akarását. A kapitalizmus általános fejlődési tendenciáiból keletkezett a marxista tudomány, amely először a szocialista, majd a kommunista párt elméletét alkotta, és amely mély, egységes szellemi erőt ad a forradalmi mozgalomnak. Amíg ez az elmélet csak lassan járja át a proletariátus egy részét, addig a tömegek saját tapasztalatából ki kell nőnie a gyakorlati felismerésnek arról, hogy a kapitalizmus tarthatatlan. A világháború és a hirtelen gazdasági összeomlás csak a forradalom objektív szükségszerűségét hozza magával, mielőtt még a tömegek a kommunizmust szellemileg megragadták volna – ez az ellentmondás vonja maga után azon ellentmondásokat, akadályoztatásokat és visszaeséseket, melyek a forradalmat hosszú és gyötrelmes folyamattá teszik. Kétségtelenül ekkor az elmélet is új lendületbe jön és gyors tempóban ragadja meg a tömegeket. Mégis mindkettőnek el kell maradnia a hirtelen óriásira növő gyakorlati feladatok mögött.

A forradalom fejlődését Nyugat-Európában főként két hajtóerő fogja meghatározni: a kapitalista gazdaság összeomlása és Szovjet-Oroszország példája. Az okokat, melyek miatt a proletariátus Oroszországban relatíve gyorsan és könnyen tudott győzni (a burzsoázia gyengesége, a parasztokkal kötött szövetség, a háború idején kitört forradalom), nem szükséges itt megtárgyalni. Egy állam példájának, ahol a dolgozó nép uralkodik, megszüntette a kapitalizmust és azzal foglalkozik, hogy felépítse a kommunizmust, roppant nagy hatással kellett lennie az egész világ proletariátusára. Természetesen a

¹ A hegeli jogfilozófia kritikájához. Bevezetés. MEM I. 384-385. o.

példa önmagában nem lehetett volna elegendő ahhoz, hogy más országok munkásait proletárforradalomra ösztökélje. Az emberi szellemet legerősebben a saját anyagi környezet hatása határozza meg. Ha tehát a hazai kapitalizmus régi erejében maradt volna, a messzi Oroszországból jövő hír ahhoz képest nehezen kaphatott volna lábra. „Telve alázatos csodálattal, de kispolgári-félnék, hiányzik belőle a bátorság, hogy tettek által megmentse saját magát, Oroszországot és az emberiséget”, ilyenek találta Rutgers² Nyugat-Európába való visszatérésekor a tömegeket. Ahogy a háború a végéhez közeledett, mindenütt a gazdaság mielőbbi fellendülésében bíztak, miközben a heccsajtó Oroszországot a káosz és a barbárság országaként festette le: Ezért a tömegek kívártak. De a káosz azóta éppen fordítva, a régi kultúrországokban terjedt el, miközben az új rend Oroszországban megmutatja növekvő erejét. Most itt is mozgásba jönnek a tömegek.

A gazdasági összeomlás a forradalom legfontosabb hajtóereje. Németország és Ausztria gazdaságilag már teljesen megsemmisült és pauperizálódott, Olaszország és Franciaország feltartóztathatatlan hanyatlásban van, Anglia súlyosan megrendült (kérdéses, hogy kormányának erőteljes rekonstrukciós kísérletei el tudják-e hárítani a bukást) és Amerikában is jelentkeznek már a válság első fenyegető tünetei. És mindenütt – hozzávetőlegesen ebben a sorrendben – megindul a tömegben az erjedés. A gazdaságot még jobban megrázkódtató nagy sztrájkmozgalmakban tiltakoznak a megnyomorítás ellen; ezek a harcok fokozatosan tudatos forradalmi harccá nőnek, és a tömegek (anélkül, hogy kommunisták lennének) egyre inkább azt az utat követik, melyet a kommunizmus mutat nekik. Mert a gyakorlati szükség hajtja őket oda.

E szükségszerűség és közhangulat eredményeképpen növekszik ezen országokban a kommunista élcsapat, mely a célokat világosan felismeri és a Harmadik Internacionáléban gyülekezik. E növekvő forradalmasodás jellegzetessége és ismertetőjegye teremti meg a kommunizmus éles szellemi és szervezeti elkülönülését a szociáldemokráciától. Ez az elkülönülés Közép-Európa országaiban jutott a legmesszebbre, melyeket a Versailles-i Szerződéssel éles gazdasági válságba taszítottak, és ahol szükséges volt egy szociáldemokrata kormányzat a polgári állam megmentéséhez. Annnyira javíthatatlan és mély ott a válság, hogy a radikális szociáldemokrata (USP-) munkások tömegei, bár még nagymértékben ragaszkodnak a régi szociáldemokrata módszerekhez,

² Sebald Justinus Rutgers ebben az időben Pannekoek közeli elvtársa volt. 1919-ben jelen volt a Komintern alapító kongresszusán, majd aktívan részt vett az Amszterdami Segédiróda létrehozásában.

hagyományokhoz, jelszavakhoz és vezérekhez, a Moszkvához való csatlakozást sürgetik, és a proletariátus diktatúrájának álláspontjára helyezkednek. Olaszországban az egész szociáldemokrata párt csatlakozott a Harmadik Internacionáléhoz.³ A tömegek harcra kész forradalmi hangulata – mely a kormány és a burzsoázia elleni tartós gerillaháborúban működik – lehetővé teszi, hogy szemet hunyjunk a szocialista, szindikalista és kommunista nézetek elméleti elegye fölött. Franciaországban csak nemrég váltak ki kommunista csoportok a szociáldemokrata pártból és a szakszervezeti mozgalomból, és láttak hozzá egy kommunista párt megalakításához. Angliában a háborúnak a munkásmozgalom hagyományos viszonyaira gyakorolt mély hatása nyomán keletkezett kommunista mozgalom, amely még több, különböző eredetű és új szervezeti formájú csoportból és pártból áll. Amerikában két kommunista párt vált ki a szociáldemokrata pártból, Moszkvához tartozónak nyilvánítva magukat.

Szovjet-Oroszország nem várt ellenállási képessége a reakciós támadásokkal szemben, amely által az antantot tárgyalásra kényszerítették, a nyugati munkáspártokra új, erős vonzerőt gyakorolt. A siker mindig így hat. A Második Internacionálé összeomlik; elkezdődött a közvetítő csoportok általános mozgása Moszkvába, a tömegek növekvő forradalmi hangulata által hajtva. Azáltal, hogy a kommunisták új nevét anélkül veszik fel, hogy hagyományos alapfelfogásukon sokat változtattak volna, áthozzák a régi szociáldemokraták nézeteit és módszereit az új Internacionáléba. Tünetként arra, hogy az ilyen országok érettebbé váltak a forradalomra, kezdetben éppen a fordított jelenség lépett fel; azzal hogy belépnek vagy elismerik a Harmadik Internacionálé alapelveit (ahogyan az USP-ről már megemlítették), a kommunisták és a szociáldemokraták éles elkülönülése újból csökkenni fog. Meg lehet kísérelni az ilyen pártokat formálisan a Harmadik Internacionálén kívül tartani, hogy ne mossunk el minden elvi szilárdságot, de így is odatolakszanak minden országban a forradalmi mozgalom vezetésébe, és az új jelszavak révén, melyeket látszólag vallanak, megőrzik az akcióba lépő tömegekre gyakorolt befolyásukat. Így cselekszik minden uralkodó réteg: ahelyett, hogy engedné magát elvágni a tömegektől, maga is „forradalmivá” válik, ezért hatására a

3 Ez némileg pontatlan. Bár az olaszországi szociáldemokrácia centruma, az úgynevezett „maximalista” irányzat (fő képviselője Serrati) nagy hangon hirdette Moszkvával való azonosulását, ez a párt nem tartozott a Kominternhez. A III. Internacionálé olaszországi szekciója, az Olaszországi Kommunista Párt 1921-ben jött létre, miután a Gramsci-féle torinói csoport illetve a Bordiga vezette Absztencionista Kommunista Frakció a livornói kongresszuson szakított az Olasz Szocialista Párttal.

forradalom ellaposodhat. És sok kommunista hajlamos arra, hogy itt csak az erő növekedését lássa, és ne lássa a gyengeség növekedését is.⁴

Úgy tűnt, a proletárforradalom a kommunizmus fellépése és az orosz példa által egyszerű, céltudatos alakot nyert. Valójában a nehézségekkel együtt most azok az erők is előlépnek, melyek a proletárforradalmat egy legnagyobb mértékben bonyolult és fáradtságos folyamattá teszik.

II.

A kérdések és megoldások, a programok és a taktika nem absztrakt alapelvekből származnak, hanem a tapasztalat, az élet valós gyakorlata határozza meg őket. A kommunisták nézeteinek a célról és az útról az eddigi forradalmi gyakorlatban kellett és kell kifejlődniük. Az orosz forradalom és a német forradalom eddigi alakulása alkotja azt a gyakorlati tényanyagot, amely mostanáig számunkra a proletárforradalom hajtóerőiről, feltételeiről és formáiról rendelkezésre áll.

Az orosz forradalom olyan bámulatosan gyors lendülettel juttatta a politikai hatalmat a proletariátusnak, amely a nyugat-európai megfigyelőt már akkor teljesen meglepte, és ma – a nyugat-európai nehézségek láttán – egyre csodálatosabbnak tűnik, bár az okok tisztán felismerhetők. Az első hatásnak szükségképpen annak kellett lennie, hogy – az első lelkesedésben – a forradalom nehézségeit a világ többi részén alábecsülték. Az orosz forradalom az új világ elveit a maguk ragyogó, szintiszta erejében az egész világproletariátus szeme elé tárta: a proletariátus diktatúráját, a tanácsrendszert mint az új demokráciát, az ipar, a mezőgazdaság, a nevelés új szervezetét. Némely tekintetben olyan egyszerű, világos, áttekinthető, szinte idillikus képet adott a proletárforradalom lényegéről és tartalmáról, hogy semmi sem tűnhetett egyszerűbbnek, mint követni ezt a példát.⁵ Hogy ez mégsem volt olyan egyszerű, azt megmutatta a

⁴ A korszak kommunista mozgalmának tévedései sugárzanak ebből a bekezdésből. Ma már nyilvánvaló, hogy a valódi kommunista Internacionálé (azaz a világméretű kommunista párt) 1. nem nemzeti, regionális stb. szervezetek szövetsége, hanem nemzetközileg centralizált egységes egész 2. a világ egész forradalmi mozgalmát igyekszik megszervezni, nem tárgy, nem egyezkedik és nem paktál azonban semmilyen olyan szervezettel, amely nem a kommunista program alapján áll. Mint látható, a Kominternről ezek egyike sem volt elmondható.

⁵ Idillikus?! Pannekoek itt saját előítéleteinek rabja marad. A nyugat-európai kommunisták nagy része ekkor még – részben az információk hiánya miatt, részben a rossz beidegződések hatására – teljesen hamis képet festett az oroszországi helyzetről. Az oroszországi tanácsrendszer „új demokráciája” 1920-ra már nem sokban különbözött a „régitől”. A bolsevik Oroszország

német forradalom, és az abban fellépő erők Európa többi részén is nagyrészt jelen vannak.

Amikor 1918 novemberében a német imperializmus összeomlott, a munkásosztály a proletáralomra teljesen felkészületlen volt.⁶ A négyéves háború által szellemileg és erkölcsileg szétzilálva, elfogultan a szociáldemokrata hagyományok iránt, nem volt képes az első rövid hetek semmivé vált kormányhatalmának idején feladatát tisztán felismerni; az intenzív, de rövid kommunista propaganda nem pótolhatta ezt a hiányt. A proletariátusnál jobban tanult a német burzsoázia az orosz példából; miközben vörössel díszítette magát, hogy elaltassa a munkásokat, nyomban hozzákezdett hatalmi szervei újbóli felépítéséhez. A munkástanácsok önkéntesen kiadták a kezükből hatalmukat a szociáldemokrata pártvezetők és a demokratikus parlament javára.⁷ A még katonaként felfegyverzett munkások nem a burzsoáziát fegyverezték le, hanem saját magukat; a legaktívabb munkáscsoportokat levertek az újonnan alakított fehér gárdák, és a burzsoázia a polgárőrségekben felfegyverkezett.⁸

gazdasági szervezete éppen annyira volt kommunista, amennyire egy fogolytábor kommunista. A piac megbénulását, a pénz ideiglenes kiszorulását az államhatalom úgy orvosolta, hogy a munkásosztályból bármilyen munkára bevethető „munkahadseregeket” szervezett, bevezette az élelmiszer-fejadagokat stb.

6 Ezzel részletesebben foglalkozik Pannekoek egy korábbi cikke: *A német forradalom – Első szakasz*. A forradalmi lavina november 4-én indult el a kiel-i matrózfelkeléssel. A lázadás néhány nap alatt átterjedt Észak-Németország iparvárosaira (Hamburg, Lübeck stb.), majd az ország többi részére (Köln, München, Stuttgart stb.) is. November 9-én a császár lemondott és elmenekült. A harcoló proletárok szerte az országban Munkás- és Katonatanácsokat alakítottak. Viszont: „Gyorsasága és a nézetek azonossága miatt a forradalom a polgári társadalom felszínén maradt, és eddig még nem tudott a nagy tömegek mélyébe behatolni. Véghezvivői számára a forradalom – mint minden modern forradalom – proletárforradalom. De céljaiban és eredményeiben eddig még tisztán politikai, és ennél fogva burzsoá forradalom. Ezt nyilvánvalóvá teszi az a tény, hogy Ebert és Scheidemann szociálpatrióta vezéreket választották ki arra, hogy az ideiglenes kormányt vezessék.” Továbbá a tanácsokkal kapcsolatban: „Ezek a tanácsok semmi esetre sem tisztán proletár intézmények. A katonatanácsokban tisztek vannak, a munkástanácsokban szakszervezeti és pártvezetők.”

7 A Munkás- és Katonatanácsok első kongresszusa 1918. december 16. és 20. között ülésezett Berlinben, és 1919. január 19-re kitzúta a nemzetgyűlési választásokat. A tanácsok második kongresszusa (1919. április 8-14.) a hatalmat a szociáldemokrata-liberális-konzervatív kormánykoalícióra ruházta. Ezeken a kongresszusokon természetesen a szociáldemokrata ellenforradalom támogatói voltak többségben.

8 Berlinben már 1918. decemberében összecsapások vannak a proletárok és a halálosztatok között, majd januárban a burzsoá hóhérok (a halálbrigádok és Noske reguláris egységei) vérbe fojtják a Spartakus-felkelést. 1919. május elsején felszámolják a Bajor Tanácsköztársaságot is. (Lásd ezzel kapcsolatban kiadványainkat: Wolfgang Haug; *Erich Mühsam, Franz Pfemfert*

A most védtelenné tett munkásokat a szakszervezeti vezetőségek segítségével fokozatosan megfosztották a munkakörülmények minden olyan javulásától, melyet a forradalommal értek el. Így a kommunizmushoz vezető utat szögesdrót-akadályokkal torlaszolták el, hogy a kapitalizmus túlélhesse önmagát, azaz egyre mélyebben süllyedhessen a káoszba.

Kétségtelen, hogy a német forradalom e tapasztalatát nem lehet minden további nélkül Nyugat-Európa más országaira átvinni; ott a fejlődés megint más vonalakat követ majd. Ott nem fog az uralom egy politikai-katonai összeomlás hatására hirtelen a felkészületlen tömegek kezébe pottyanni; a proletariátusnak nehéz harcokat kell vívnia érte, és ezért meghódítása után az érettség magasabb szintjét fogja elérni. Ami Németországban a novemberi fordulat után lázas tempóban történt, a többi országban már nyugalomban megy végbe: a burzsoázia levonja tapasztalatait az orosz forradalomból, katonailag felkészül a polgárháborúra, egyúttal a szociáldemokrácia segítségével megszervezi a proletariátus politikai becsapását. Ám ezen eltérések ellenére a német forradalom néhány általános jellegzetességet mutat, és néhány tanulságnak általános jelentőséget ad. Világosan tárja szemünk elé, hogy és mely erők miatt lesz a forradalom Nyugat-Európában szükségképpen lassú, hosszadalmas folyamat.

Nyugat-Európa forradalmi fejlődésének lassúsága – bármily viszonylagos legyen – ellentétet váltott ki egymással küzdő taktikai irányzatok között. A gyors forradalmi fejlődés időszakaiban a taktikai különbségeket a gyakorlaton keresztül gyorsan legyűrjük, vagy ezek a különbségek nem válnak tudatossá. Az intenzív elvi agitáció megtisztítja a fejeket, miközben a tömegek áramlanak, és a cselekvés gyakorlata felforgatja a régi nézeteket. Amikor azonban beállt a külső stagnálás időszaka, mikor a tömegek mozdulatlanul tűrnek el mindent, és a forradalmi jelszavak magával ragadó ereje bénultnak látszik; amikor a nehézségek feltornyosulnak, és az ellenség minden harc után még óriásibbra magasodónak tűnik; amikor a Kommunista Párt még gyenge marad, és csak vereségeket szenved – akkor hajba kapnak a vélemények, új utakat és új taktikai eszközöket keresnek. A lényegnek megfelelően azután két tendencia lép fel, melyek minden országban, helyi eltérésekkel bár, de felismerhetőek. Az egyik irányzat szavakkal és tettekkel akarja forradalmasítani és felvilágosítani a fejeket, és keresi ehhez az új elveket, hogy azokat lehetőleg élesen szembeállítsa a régi, hagyományos nézetekkel. A másik irányzat megpróbálja a tömegeket, melyek még félrehúzódva állnak, gyakorlati cselekvésre megnyerni, ehhez

és a *Die Aktion*; a K. Újság füzetét: *Németországi forradalmi események és Karl Plattner élete*, valamint érdemes elolvasni Ernst Toller regényét: *Német voltam én is...*)

lehetőleg ki akarja kerülni azt, ami azokat taszíthatja, és az ellentét helyett mindenekelőtt az összekötő kapcsolatot hangsúlyozza. Az első éles, világos elkülönülésre törekszik, a második a tömeges egyesülésre; az elsőt a radikális, a másodikat az opportunista tendenciaként kellene meghatározni. Nyugat-Európa mostani helyzetében, mikor egyrésről a forradalom erős ellenállásokba ütközik, másrésről Szovjet-Oroszország szilárd ereje az antant-kormányzat ellene irányuló támadásaival szemben a tömegekre óriási hatást tesz, és emiatt számítani kell eddig tétovázó munkáscsoportok nagyszámú betódulására a Harmadik Internacionáléba, az opportunizmus kétségtelenül erős hatalommá fog válni a Kommunista Internacionáléban.

Az opportunizmus nem okvetlenül foglalja a szelíd, békés, szívélyes magatartást és beszédet olyan hangnembe, mely ellentétes a radikalizmushoz tartozó keményebb tónussal; ellenkezőleg, a világos elvi taktika hiánya gyakran rejtőzik dühös, vaskos szavak mögé; és épp a lényegéhez tartozik, hogy forradalmi helyzetekben egyszerre csak mindent a nagy forradalmi tettől várjon. Lényegi sajátossága, hogy mindig csak a pillanatnyit, és nem a távolabbit veszi tekintetbe, hozzátapad a jelenségek felszínéhez, ahelyett, hogy a meghatározó mélyebb alapokat látná. Ahol az erők egy cél eléréséhez nem elegendőek azonnal, ott az a tendenciája, hogy nem ezeknek az erőknek a növelésével, hanem más úton, kerülőúton igyekszik elérni a célt. Tehát célja a pillanatnyi eredmény, és ennek oltárán feláldozza a jövőbeli maradandó eredmény feltételeit. Arra hivatkozik, hogy gyakran más „haladó” csoportokkal való szövetség révén, a maradi nézeteknek tett engedmények révén meg lehet szerezni a hatalmat, vagy legalább az ellenséget, a kapitalista osztályok koalícióját meg lehet bontani, és ezzel kedvezőbb harci feltételeket lehet elérni. Ámde ilyenkor mindig kiderül, hogy ez a hatalom csak látszathatalom, egyedülálló vezetők személyi hatalma, nem a proletár osztály hatalma, és hogy ez az ellentmondás csak zavarosságot, korrupciót és viszályt eredményez.⁹ A kormányhatalom megszerzésének, ha nem áll mögötte egy uralomra teljesen érett munkásosztály, újból veszendőbe kell mennie, vagy olyan sok engedményt kell tennie a maradiságnak, hogy belülről őrlődik fel. Az ellenséges osztály megosztása – a reformizmus sokat magasztalt jelszava – nem gátolja a belsőleg összetartozó burzsoázia egységét,

9 Itt jegyezzük meg, hogy Otto Rühle a Komintern II. kongresszusáról hazatérve már a szovjet-orosz államról vélekedett hasonlóan: kijelentette, hogy az „pacifista államcsínyből” született, és nem más, mint „politikai szocializmus gazdasági alapzat nélkül”, amely a „párt hipercentralizmusának” és a „mindenható bürokráciának” van alárendelve, ahol „a vezérek kezében van a hatalom”, és „személyi kultusz” uralkodik. (Ld. Serge Bricianer: *Gorter Nyílt levele – a részletek.*)

viszont eközben a proletariátust becsapják, megzavarják és meggyengítik. Kétségtelenül előfordulhat, hogy a proletariátus kommunista élcsapatának át kell vennie a politikai hatalmat, mielőtt a normális feltételek teljesültek volna. De amit akkor a tömegek tisztaságban, belátásban, egybeforrottságban, önállóságban megnyernek, annak a kommunizmusba való további fejlődés alapzataként maradandó értéke van.

A Második Internacionálé története tele van az opportunizmus e politikájának példáival, és ezek a Harmadik Internacionáléban is kezdenek már megmutatkozni. Akkoriban ez abban a törekvésben állt, hogy a szocialista célt nem-szocialista munkáscsoportok és más osztályok tömegeinek segítségével akarták elérni. Ez a taktika korrumpálódásához és végül az összeomláshoz vezetett. A Harmadik Internacionálé esetén lényegesen mások a körülmények: elmúlt a nyugodt kapitalista fejlődés ideje, amikor a szociáldemokrácia a legjobb szándékkal sem tehetett mást, mint hogy elvszerű politikával felvilágosítsa, felkészítve a későbbi forradalmi időszakokra. A kapitalizmus összeomlik; a világ nem várhat addig, míg propagandánk a többséget tiszta kommunista belátáshoz juttatja; a tömegeknek azonnal be kell avatkozniuk és lehetőleg gyorsan, hogy megmentse saját magukat és a világot a pusztulástól. Mit tegyen akkor egy kicsi, bármilyen elvszerű párt, amikor tömegekre van szükség? Nem a szükség parancsa itt az opportunizmus, mely gyorsan egyesíteni akarja a legszélesebb tömegeket?

Éppoly kevésbé tud forradalmat csinálni egy nagy tömegpárt vagy különböző pártok koalíciója, mint egy kis radikális párt. A forradalom spontán módon tör elő a tömegekből. Egy párt által elhatározott akciók olykor megadhatják a lökést (ez azonban csak ritkán esik meg), de a meghatározó erők máshol vannak, a pszichikai tényezőkben, mélyen a tömegek tudatalattijában és a nagy világpolitikai eseményekben. Egy forradalmi párt feladata abban áll, hogy eleve világos felismeréseket terjesszen, minthogy a tömegekben mindenütt jelen vannak olyan elemek, melyek az ilyen időkben tudják, mi a teendő, és önállóan képesek megítélni a helyzetet. És a forradalom során a pártnak ki kell jelölnie azt a programot, azokat a jelszavakat és irányelveket, melyeket a spontánul cselekvő tömeg helyesnek ismer el, mert bennük saját céljait a legtökéletesebb formában látja viszont, és általuk a tisztánlátás magasabb fokára emelkedik. Ezáltal válik a párt vezetővé a harcokban. Amíg a tömegek tétlenek maradnak, úgy tűnik, hogy mindez eredménytelen. De a tiszta elv sokakban munkál belülről, akik kezdetben távolmaradtak, és a forradalomban megmutatkozik aktív ereje, biztos irányt szabva a forradalomnak. Ha viszont

korábban az elvek felvizezésével, koalíciók és engedmények révén egy nagyobb párt összegyűjtésére törekedtek, ezzel alkalmat adnak arra, hogy forradalmi időkben zavaros elemek szerezzenek befolyást anélkül, hogy a tömegek átlátnának rajtuk. A hagyományos nézetekhez való igazodás arra való kísérlet, hogy a hatalmat annak előfeltétele, az eszmék forradalmasítása nélkül szerezzék meg; tehát abba az irányba hat, hogy a forradalom menetét megakassza. Ezenkívül illúzió is, hiszen csak a legradikálisabb eszmék képesek megragadni a tömegeket, amikor ezek a forradalom útjára lépnek, a mérsékelt eszmék viszont csak addig, amíg a forradalom elmarad. Egy forradalom egyszersmind a tömegek eszméiben bekövetkező mély szellemi átalakulás időszaka is; a forradalom megteremti ehhez a feltételeket és maga is függővé válik ettől az átalakulástól; ezért a kommunista pártra hárul – világos, világátformáló elveinek révén – a forradalom vezetése.

A kommunizmust a szociáldemokráciától elválasztó új elvek (a tanácsrendszer és a diktatúra) erős, éles hangsúlyozásával ellentétben, az opportunizmus a Harmadik Internacionáléban lehetőség szerint a Második Internacionáléból örökölt harci formákra és módszerekre támaszkodik. Miután az orosz forradalom a parlamentarizmust felcserélte a tanácsrendszerrel és az üzemekben építette fel a szakszervezeti mozgalmat, az volt az első törekvés Nyugat-Európában, hogy kövessék ezt a példát. A Németországi Kommunista Párt bojkottálta a nemzetgyűlési választásokat, és meghirdette a szakszervezetekből való azonnali vagy fokozatos, szervezett kilépést. Amikor azonban a forradalom 1919-ben visszavonult és stagnált, a KPD központja más taktikát vezetett be, amely a parlamentarizmus elismerésére és a munkásszövetségekkel szemben a régi szakszervezeti szövetségek támogatására irányult. Ehhez a legfontosabb érv az, hogy a Kommunista Párt nem veszítheti el a kapcsolatot a tömegekkel, melyek még teljesen parlamentárisan gondolkodnak, melyek legjobban a választási harc és a parlamenti beszédek által érhetők el, és amelyek a szakszervezetekbe való tömeges belépéssel azok taglétszámát hétmillióra emelték. Ugyanez az alapgondolat kerül Angliában napvilágra a BSP magatartásában: nem akarja elhatárolni magát a „Labour Party”-től (bár ez a Második Internacionáléhoz tartozik), hogy ne veszítse el a kapcsolatot a szakszervezeti tagok tömegével. Ezeket az érveket a legélesebben Karl Radek¹⁰

10 Karl Radek az első világháború idején együttműködött a németországi szélsőbaloldaliakkal és kommunistákkal, majd az októberi forradalom után Moszkva egyik legfőbb ügynöke lett Németországban. Aktív szerepet vállalt a Németországi Kommunista Pártnak a reformizmus irányába való eltérítésében, a valódi kommunistáknak a pártból való eltávolításában, és a KPD-

barátunk fogalmazta meg és állította egymás mellé, akinek a berlini fogságban írott műve, „A világforradalom fejlődése és a Kommunista Párt feladata”, a kommunista oportunizmus programiratának tekinthető. Itt kifejti, hogy a proletárforradalom Nyugat-Európában hosszantartó folyamat lesz, melyben a kommunizmusnak a propaganda valamennyi eszközét fel kell használnia, melyben a parlamentarizmus és a szakszervezeti mozgalom a proletariátus fő fegyverei maradnak, az üzemi ellenőrzés fokozatos megvalósítása mint új harci terület mellett.

Hogy mennyiben helyes ez, azt a proletárforradalom nyugat-európai alapjainak, feltételeinek és nehézségeinek vizsgálata mutatja meg.

III.

Ismételten hangsúlyt kapott, hogy a forradalom Nyugat-Európában hosszantartó lesz, mert itt a burzsoázia hatalmasabb, mint Oroszországban. Elemezzük e hatalom lényegét! Ezen osztály nagyobb lélekszámában rejlik? A proletár tömegek aránylag még sokkal nagyobbak. Abban rejlik, hogy az egész gazdasági életet a burzsoázia uralja? Kétségtelenül ez a hatalomnak erős alkotóeleme; de ez az uralom tovatűnik, és Közép-Európában a gazdaság teljesen tönkrement. Végül, abban rejlik-e, hogy rendelkezik az állam valamennyi hatalmi eszközével? Bizonyos, hogy mindig ezzel nyomta el a tömegeket, és ezért volt az államhatalom meghódítása a proletariátus első célja. De 1918 novemberében Németországban és Ausztriában az államhatalom tehetetlenül kihullott a burzsoázia kezéből, az állam hatalmi eszközei teljesen megbénultak, a tömegek voltak az úr. Mégis újból fel tudta építeni a burzsoázia ezt az államhatalmat, és újra le tudta igázni a munkásokat. Ez azt igazolja, hogy volt a burzsoáziának egy további rejtett hatalmi forrása, amely érintetlen maradt, és amely lehetővé tette neki (amikor már úgy tűnt, hogy számára minden összeomlott), hogy újból megalapozza uralmát. Ez a rejtett hatalom a burzsoázia szellemi hatalma a proletariátus felett. Mivel a proletár tömegeket a polgári gondolkodásmód még teljesen uralta, az összeomlás után saját kezükkel újból felállították a polgári uralmat.¹¹

nak a németországi burzsoáziával való különféle paktásaiban.

11 Ez a felismerés óriási jelentőségű. A tőke hatalma mindenekelőtt abban rejlik, hogy az összes emberi viszonyt uralma alá hajtja. Nem csak a fogyasztási javak termelése válik a tőke termelésévé, hanem a tőke behatol a munkások életének minden szférájába, szétrombolja a múltból öröklött kötelekeiket, és azok helyére tárgyak által közvetített viszonyokat helyez, az emberek társas kapcsolatait tulajdonviszonyra alapozza. A demokrácia nem más, mint e

Ez a német tapasztalat a nyugat-európai forradalom nagy problémája elé állít minket. Ezekben az országokban a régi polgári termelési mód és az ezzel összefüggő magasan fejlett, sok évszázados polgári kultúra a néptömegek gondolkodására és érzéseire teljesen rányomta a bélyegét. Ezáltal itt a néptömegek szellemi és lelki karaktere egészen más, mint a keleti országokban, melyek nem ismerték a polgári kultúra ezen uralmát. Mindenekelőtt ebben rejlik a forradalom keleti és nyugati menete közötti különbség. Angliában, Franciaországban, Hollandiában, Olaszországban, Németországban, Skandináviában a középkor óta erős polgárság élt kispolgári és primitív kapitalista termeléssel. Midőn a feudalizmust szétzúzták, vidéken éppolyan erős, független parasztság jött létre, amely szintén úr volt a saját kisgazdaságában. Ezen a talajon a polgári szellemi élet szilárd nemzeti kultúrává bontakozott ki, mindenekelőtt a tengerparti államokban, Angliában és Franciaországban, melyek elsőként léptek a kapitalista fejlődés útjára. A kapitalizmus a 19. században azzal, hogy az egész gazdaságot saját hatalma alá vetette, és hogy saját világgazdasági szférájába bevonta a legtávolabbi parasztgazdaságokat is, gyarapította, csiszolta ezt a nemzeti kultúrát. Szellemi propagandaeszközeivel, a sajtóval, az iskolával és az egyházal erősen beleverte a tömegek fejébe: mind az általa proletarizált és a városokba vonzott tömegekébe, mind azokéba, melyeket vidéken hagyott. Ez nem csak a kapitalizmus magvát alkotó országokra érvényes, hanem – ha némileg másfajta formákban is – Amerikára és Ausztráliára is, ahol az európaiak új államokat alapítottak, továbbá Közép-Európa addig stagnáló országaira (Németországra, Ausztriára, Olaszországra) is, ahol az új kapitalista fejlődés egy régi, megrekedt, kisparaszti gazdasághoz és kispolgári kultúrához kapcsolódhatott. Egészen más anyagra és más hagyományra talált a kapitalizmus akkor, mikor behatolt Európa keleti országaiba. Itt, Oroszországban, Lengyelországban, Magyarországon, még az Elbától keletre fekvő vidéken is, nem volt erős polgári osztály, amely régtől fogva uralta volna a szellemi életet; a primitív agrárviszonyok a nagybirtokkal, a patriarchális feudalizmussal és falusi kommunizmussal határozták meg a szellemi életet. Ezért itt a tömegek primitívebben, egyszerűbben, nyitottabban, tiszta lappal, fogékonyan álltak a kommunizmus előtt. A nyugat-európai szociáldemokraták gyakran gúnyosan fejezték ki afeletti csodálkozásukat, hogyan lehettek volna a „tudatlan” oroszok a munka új világának előharcosai. Velük szemben egészen helyesen fogalmazta meg az eltérést egy angol küldött

viszonyrendszer összessége. Ennek alapján képes kiterjeszteni a tőke uralmát az érzésekre, a vágyakra, a „racionalitásra” és a tudatra.

az amszterdami kommunista konferencián¹²: lehet, hogy az oroszok tudatlanok voltak, de az angol munkások annyira meg vannak tömve előítéletekkel, hogy sokkal nehezebb közöttük kommunista propagandát folytatni. Ezek az „előítéletek” csak a legfőbb külsőségei annak a polgári gondolkodásmódnak, amely az angol és az egész nyugat-európai, valamint amerikai proletariátus tömegét eltölti.

E gondolkodásmód egész tartalma a proletár-kommunista világnézettel való ellentétében olyan sokoldalú és bonyolult, hogy bajosan lehet néhány mondatban összefoglalni. Legfőbb vonása az individualizmus, amely a korábbi kispolgári-paraszi munkaformákból ered, és csak lassan hátrál meg az új proletár közösségi érzés és a szükséges önkéntes fegyelem előtt – alighanem az angolszász országokban domborodik ki a legerősebben ez a vonás mind a burzsoáziánál, mind a proletariátusnál. Az érdeklődés a munkahelyekre korlátozódik, és nem fogja át a gazdaság egészét; a munkamegosztás elvétől megzavarva nem tekintik mindenki saját ügyének a „politikát”, az egész gazdaság vezetését is, hanem az uralkodó réteg monopóliumának, különleges szakemberek, a politikusok speciális szakmájának tekintik. A polgári kultúra – az évszázados anyagi és szellemi érintkezés, az irodalom és a művészet által – tartósan bele van oltva a proletár tömegekbe, és létrehozza a nemzeti összetartozás érzését (mélyebben gyökerezve a tudatalattiban, mint az a felszíni közönyösség és a látszólagos internacionalizmus alapján megmutatkozik), amely nemzeti osztályszolidaritásban nyilvánulhat meg és megnehezíti a nemzetközi cselekvést.

A polgári kultúra a proletariátusban először is szellemi tradícióként él. Az iránta elfogult tömegek realitások helyett ideológiákban gondolkoznak; a polgári gondolkodás mindig is ideologikus volt. De ez az ideológia és hagyomány nem egységes; a korábbi évszázadok számtalan osztályharcának szellemi visszatükröződései politikai és vallásos eszmerendszerekként adódtak át, melyek a régi polgári világot és ezért még az abból származó proletárokat is ideológiai nézetek által elválasztott csoportokba, egyházakba, szektákba, pártokba osztják. Így a polgári múlt, másodszor, szervezeti tradícióként is létezik a proletariátusban, mely útjában van az osztály új világhoz szükséges

12 A konferencia 1920 elején zajlott le azzal a céllal, hogy megállapítsa a kommunista tevékenységet Nyugat-Európában centralizálni hivatott Amszterdami Iroda működésének alapjait. A résztvevők nagy része a parlamentarizmus és a szakszervezetek elleni harc mellett foglalt állást, és általános sztrájkkészültséget indítványozott arra az esetre, ha küszöbön állna a forradalom kitörése valamely országban. Részletesebben lásd: Dauvé-Authier: *A németországi kommunista baloldal 1918-1921*.

egységének; ezekben a hagyományos szervezetekben a munkások egy polgári élcsapat uszályát és kíséretét alkotják. A közvetlen vezetők szerepét ezekben az ideológiai harcokban az értelmiség tagjai játsszák. Az értelmiség (a papok, tanárok, literátorok, újságírók, művészek, politikusok) egy sok tagot számláló osztályt alkot, melynek feladata a polgári kultúra ápolása, művelése és terjesztése; átadja azt a tömegeknek, és közvetítőt játszik a tőkeuralom és a tömegérdekek között.¹³ A tömegek általa való vezetése rögzíti a tőkeuralmat. Ha az elnyomott tömegek gyakran lázadtak is a tőke és szervei ellen, csak az ő vezetésével tették; és az ezekben a közös harcokban szerzett szilárd kapcsolat és fegyelem később, mikor ezek a vezetők nyíltan áttáltak a kapitalista oldalra, a rendszer legerősebb támaszának bizonyult. Így a hanyatló kispolgári rétegek keresztény ideológiája, mely a modern kapitalista állam elleni harcuk kifejeződéseként eleven erővé vált, később gyakran reakciós, államfenntartó uralmi eszközként rendkívül értékes a rendszer számára (így Németországban a Kulturkampf után). Hasonló érvényes a szociáldemokráciára, bár elméleti szempontból sok értékeset nyújtott a régi ideológiák időszerű szétrombolásával és kiirtásával a felemelkedő munkásságnál. Ugyanakkor fenntartotta a proletár tömegeknek a politikai és más vezetőktől való szellemi függőségét, akikre mint specialistákra ezek a tömegek minden nagy egyetemes osztályügy vezetését rábízták, ahelyett hogy azokat saját kezükbe vették volna. A szilárd összetartás és a fegyelem – ami egy fél évszázad gyakran éles osztályharcában fejlődött ki – nem ásta alá a kapitalizmust, mert a szervezetnek és a vezetőségnek a tömegek feletti hatalmát jelentette, melyek ezeket a tömegeket 1914 augusztusában és 1918 novemberében a burzsoázia, az imperializmus és a reakció tehetetlen eszközeivé tették. A polgári múltnak a proletariátus feletti szellemi hatalma Nyugat-Európa sok országában (így Németországban, Hollandiában) a proletariátusnak ideológiailag elkülönült csoportokba való széttagolását jelenti, ami akadályozza az osztályegységet. A szociáldemokrácia eredetileg meg akarta valósítani ezt az osztályegységet, de – részben opportunistá taktikája miatt, mely a tisztán politikusi politikát állította az osztálypolitika helyébe – eredmény nélkül: csupán eggyel növelte a csoportok számát.

A polgári ideológia tömegek feletti uralma nem akadályozhatja meg, hogy a válság időszakaiban, melyek a tömegeket kétségbeesésbe és cselekvésbe kergetik, e hagyomány hatalma átmenetileg visszaszoruljon – mint 1918 novemberében

13 Az értelmiség nem alkot külön osztályt, képviselői mindkét osztályban megtalálhatók. Az értelmiséggel kapcsolatos negatív elfogultság a tanácskommunizmus bizonyos irányzatainál kezdettől fogva jelen volt, majd áthagyományozódott a mai ouvrierista csoportokra.

Németországban. Azután azonban újból előlép az ideológia, és hatására az átmeneti győzelem ismét kárba vész. A német példában megmutatkoznak a konkrét erők, melyeket itt a polgári nézetek uralmaként foglalunk össze. Hódolat az absztrakt jelszavak előtt, mint a „demokrácia”. A régi gondolkodási szokások és programpontok hatalma, mint a szocializmus megvalósítása parlamenti vezérek és szocialista kormány révén. A proletár önbizalom hiánya, mely felismerhető az Oroszországról szóló hazug híradások iszonyú szennyáradatának hatásában. A saját erőbe vetett hit hiánya. De mindenekelőtt a bizalom a pártban, a szervezetben, a vezérekben, melyek sok évtizeden át harcuknak, forradalmi céljaiknak, idealizmusuknak megtestesülései voltak. Az óriási szellemi, erkölcsi és anyagi hatalma a szervezeteknek (ezeknek a maguk a tömegek sokéves szorgalmas munkája által létrehozott hatalmas gépezeteknek, melyek egy olyan korszak harci formáinak tradícióját testesítették meg, amelyben a munkásmozgalom a felemelkedő kapitalizmus eleme volt) most minden forradalmi tendenciát szétnyomott, melyek újonnan fellángoltak a tömegekben.

Ez az eset nem marad az egyetlen. A szellemi éretlenség, a polgári tradíció hatalma a proletariátus felett és a kapitalizmus hirtelen gazdasági összeomlása közötti ellentmondás (nem alkalmi ellentmondás, hiszen egy virágzó kapitalizmusban a proletariátus nem szerezheti meg az uralomhoz és a szabadsághoz szükséges szellemi érettséget) csak a forradalmi fejlődési folyamat révén oldódhat fel, melyben a spontán felkelések és a hatalom megragadása a visszaesésekkel váltakoznak. Az ellentmondás nem teszi nagyon valószínűvé a forradalom olyan menetét, melyben a proletariátus hosszú időn keresztül folyvást hiába ostromolja a tőke várát minden régi és új harci eszközzel, míg végül véglegesen meghódítja azt. És ezzel megdőlni a Radek fejtegetéseiben ismertetett hosszas művészi ostrom taktikája is. A taktika kérdése nem az, hogy miképpen hódítsuk meg lehetőleg gyorsan a hatalmat, mikor az kezdetben csak látszathatalom lehet – éppen elég korán fog a kommunistákra szállni –, hanem az, hogy miképpen fejlesszük ki a proletariátusban az osztály tartós hatalmának alapjait. Semmilyen „elszánt kisebbség” nem oldhatja meg a kérdéseket, melyek csak az egész osztály aktivitása révén oldhatók meg. És amikor a lakosság látszólag közönyösen eltűn egy ilyen hatalommegragadást, valójában akkor sem alkot passzív tömeget, hanem képes minden pillanatban (amíg nincs megnyerve a kommunizmus számára) a reakció aktív követőjeként rárontani a forradalomra. A „szövetkezés akár a bitófával is” csak időleges elkendőzése volna egy ilyesfajta tarthatatlan pártidiktatúrának. Mikor a proletariátus egy hatalmas

felkelésben szétzúzza a burzsoázia csődbement uralmát, és legtisztább élcsapata, a kommunista párt átveszi a politikai vezetést, akkor ennek az élcsapatnak egyetlen feladata, hogy minden eszközt felhasználjon a proletariátus gyengesége okának eltávolítására és ereje növelésére, hogy az a legnagyobb mértékben felnőjön a jövő forradalmi harcához. Ekkor arról van szó, hogy magukat a tömegeket aktivizáljuk maximálisan, ösztökéljük kezdeményezésüket, emeljük önbizalmukat, hogy maguk vegyék szemügyre a feladatokat, melyeket az ő kezükbe adnak, mert azok csak így oldódhatnak meg. Ehhez szükséges, hogy megtörjük a hagyományos szervezeti formák és a régi vezérek túlerejét (tehát semmi esetre sem alkothatunk velük kormányképes koalíciót, mely csak gyengítheti a proletariátust), kiépítsük az új formákat, megerősítsük a tömegek anyagi hatalmát; csak ezáltal válik lehetségessé a termelés újbóli megszervezése, valamint a kapitalizmus külső támadásai elleni védekezés. Ez az ellenforradalom megakadályozásának első előfeltétele.

A hatalom, melyet a burzsoázia a jelenlegi időszakban még birtokol, a proletariátus szellemi függősége és önállótlansága. A forradalom fejlődése valójában a proletariátus önfelszabadításának folyamata ez alól a függőség alól, a múltbéli idők hagyománya alól – ami csak a saját harci tapasztalat által lehetséges. Ahol régóta kapitalizmus van, és ezért a munkások ellene vívott harca már átfog néhány generációt, a proletariátusnak minden korszakban harci módokat, formákat és segédeszközöket kellett felépítenie, melyeket a kapitalizmus mindenkori fejlettségi fokához idomítottak, melyeket hamarosan már nem realitásukban, mint időben korlátozott szükségszerűségeket vettek tekintetbe, hanem mint maradandó, abszolút helyes, ideológiailag dicsőített formákat túlértékeltek, és melyek ezért később a fejlődés szétszakítandó béklyóivá váltak. Miközben az osztály folytonosan gyors átalakulásban és fejlődésben van, a vezető személyek egy bizonyos szakasz meghatározott szintjén konzerválódnak, és hatalmi befolyásuk hátráltathatja a mozgalmat. A cselekvési formák dogmákká és a szervezetek öncéllá emelkednek, ami megnehezíti az újfajta orientációt és az új harci feltételekhez való alkalmazkodást. Ez korunkra is érvényes. Az osztályharc minden fejlődési fokának le kell győznie a megelőző fokok hagyományát, hogy tisztán felismerhesse és megoldhassa saját feladatait. Csakhogy a fejlődés most sokkal gyorsabb tempóban zajlik. Így erősödik a forradalom a belső harc folyamatában. Magából a proletariátusból nő ki az az ellenállás, melyet le kell győznie. Azáltal, hogy legyőzi, a proletariátus saját korlátoltságát győzi le, és felnő a kommunizmushoz.

A Második Internacionálé korában a parlamentarizmus és a szakszervezeti mozgalom volt a két legfőbb harci forma.¹⁴

Az első nemzetközi munkásszövetség kongresszusain lefektette e taktika alapjait, amikor (a marxi társadalomtudománynak megfelelően) a prekapitalista kispolgári időszak primitív nézeteivel szemben megállapította, hogy a proletár osztályharc jellege szerint olyan szakadatlan harc, mely a kapitalizmus ellen a proletariátus életkörülményei miatt a politikai hatalom meghódításáig folyik. Mivel a polgári forradalmak és a fegyveres felkelések kora lezárult, ezt a politikai harcot csak a régi vagy az újonnan létrejött nemzetállamok keretei között lehetett folytatni, a szakszervezeti harcot gyakran még szűkebb keretek között. Ezért az Első Internacionálénak szét kellett esnie. Az új taktika körüli harc, melyet ő maga nem tudott megvalósítani, felrobbantatta, miközben az anarchizmusban a régi nézetek és harci módszerek hagyománya eleven maradt. Örökségként hátrahagyta az új taktikát azoknak, akiknek a gyakorlatban meg kellett azt valósítaniuk: a mindenütt létrejövő szociáldemokrata pártoknak a szakszervezetekkel. Mikor ezekből laza föderációként létrejött a Második Internacionálé, az anarchizmusban még foglalkoznia kellett az előző korszak hagyományával; de már magától értetődően az Első Internacionálé hagyatéka képezte taktikai talaját.

Ma minden kommunista ismeri az okokat, amelyek miatt ezek a harci módszerek abban az időben szükségszerűek és hasznosak voltak. Amikor a kapitalizmussal felemelkedik a munkásosztály, még nem képes megteremteni azokat a szerveit, melyek révén a társadalmat uralni és szabályozni tudná, sőt még ennek gondolatát sem tudja megragadni. Először szellemileg kell eligazodnia, és meg kell tanulnia megérteni a kapitalizmust és osztályuralmát. Élcsapatának, a szociáldemokrata pártnak propagandájával le kell lepleznie a kormányzat lényegét, és az osztálykövetelések felállításával meg kell mutatnia

¹⁴ Igen, a szociáldemokrácia, de nem a proletariátus számára. Az előző szakasz végén és a következőkben leírtak egyfajta evolucionista nézetet tükröznek, amely szerint a szociáldemokrácia 1920-ban azért ellenforradalmi, mert eljárt felette az idő. A szociáldemokrácia feladata, úgymond, az volt, hogy megszervezze az osztályt egy olyan korszakban, amikor reálisan csak reformokért lehetett harcolni, mert a forradalom feltételei még nem érettek meg. Egy ilyesfajta „osztályra szervezés” azonban csak azt jelentheti, hogy a munkásosztályt a „tőke túloldalaként”, kiegészítéseként szervezik meg, ami csakis a tőke számára való megszervezést jelenti olyan formában, amire maguk a tőkésék nem képesek. A szociáldemokrácia így valóban a társadalmi demokrácia mozgalma, nem a proletariátusé.

a tömegeknek céljait. Ehhez szükséges volt, hogy szóvivőik behatoljanak a parlamentekbe, a burzsoá uralom központjaiba, ott felemeljék hangjukat, és részt vegyenek a politikai pártok harcában.

Mássa vált a helyzet akkor, mikor a proletariátus harca forradalmi stádiumba lépett. Nem arról a kérdéstről beszélünk itt, hogy miért nem használható a parlamentarizmus kormányzati rendszerként a tömegek önkormányzásához és miért kell meghátrálnia a tanácsrendszer előtt, hanem a parlamentarizmusnak a proletariátus harci eszközeként való felhasználásáról. A parlamentarizmus tipikus formája a vezetők útján vívott harcnak, amelynél maguk a tömegek alárendelt szerepet játszanak. Gyakorlata abban áll, hogy a lényegi harcot képviselők, egyes személyek folytatják; ezért ennek azt az illúziót kell keltenie a tömegekben, hogy mások is tudnak harcot folytatni értük. Korábban az volt a hiedelem, hogy a vezetők a parlamentben fontos reformokat érhetnek el a munkások számára; sőt még az az illúzió is fellépett, hogy a parlamenti képviselők törvényi határozatok révén véghezvihetnék a szocializmusba való átalakulást. Ma, mikor a parlamentarizmus szerényebben lép fel, azt hallani érvként, hogy a parlamentben a képviselők sokat tehetnének a kommunizmus propagandájáért.¹⁵ A fő súly itt mindig a vezetőkre hárul, és magától értetődik, hogy a politikát szakemberek határozzák meg – legyen ez akár a kongresszusi viták és határozatok demokratikus áöltöztetésében –; a szociáldemokrácia története hasztalan fáradozások láncolata azért, hogy hagyják a tagoknak meghatározni saját politikájukat. Ahol a proletariátus parlamenti harcot vív, ott mindez elkerülhetetlen, amíg a tömegek nem teremtették meg saját cselekvésük szerveit, tehát ahol a forradalom még várat magára. De mihielyt a tömegek maguk képesek fellépni, cselekedni és ezáltal rendelkezni, túlsúlyba kerülnek a parlamentarizmus hátrányai.

A taktika kérdése az – mint kifejtettük –, hogyan lehet kiirtani a proletár tömegből a hagyományos polgári gondolkodásmódot, mely megbénítja harcát. Rossz minden, ami a hagyományos szemléletet újból megerősíti. E gondolkodásmód legszívósabb, legszilárdabb része a vezetőkkel szembeni önállótlanlansága, akikre rábízza az általános kérdések eldöntését, osztálya ügyeinek irányítását. *A parlamentarizmusnak az az elkerülhetetlen tendenciája, hogy gátolja a tömegek saját, a forradalomhoz szükséges aktivitását.* Lehet szép

15 Németországban nemrég a következő indoklást adták elő: a kommunistáknak azért kell a parlamentbe menniük, hogy meggyőzzék a munkásokat a parlament haszontalanságáról. De hiszen nem térünk hamis útra azért, hogy megmutassuk másoknak, hogy hamis, hanem inkább rögtön a helyes úton megyünk. *(Pannekoek jegyzete)*

beszédeket tartani a forradalmi tett felélesztéséhez, de a forradalmi cselekvés nem ilyen szavakból fakad, hanem csak a kemény, súlyos kényszerűségből, mikor nem marad többé más választás.

A forradalom még valamivel többet is megkövetel, mint egy kormányzati rendszert megdőntő tömeges harci cselekedetet, amiről tudjuk, hogy nem rendelhetik el vezetők, hanem csak a tömegek mély vágyából szökhet fel. A forradalom megköveteli, hogy kézbe vegyék a társadalmi újjáépítés nagy kérdéseit, hogy nehéz döntéseket hozzanak, hogy az egész proletariátus belekerüljön a teremő mozgalomba – és ez csak akkor lehetséges, ha először az élcsapat, aztán egy egyre nagyobb tömeg maga veszi kezébe ezeket, saját magát tudja felelősnek ezekért, keres, propagál, küzd, próbálkozik, gondolkodik, mérlegel, kockáztat és megvalósít. De mindez nehéz és fáradságos; ezért amíg a munkásosztály könnyebb utat vél maga előtt látni, midőn mások cselekszenek érte – magas emelvényről agitációt folytatnak, határozatokat hoznak, jelt adnak az akciókra, törvényeket alkotnak –, tétovázni fog, és a régi gondolkodási szokások és a régi gyengeségek miatt passzív marad.

Miközben a parlamentarizmus értelmé egyrészt az, hogy erősíti a vezetőknek a tömegekkel szembeni túlsúlyát, tehát ellenforradalmian hat, másrészt az a tendenciája, hogy tönkretegy magukat ezeket a vezetőket. Amikor személyes ügyességnak kell pótolnia azt, ami aktív tömegezőben hiányzik, fellép a kicsinyes diplomácia; a pártnak, még ha más szándékokkal ment is be, igyekeznie kell legális talajt, parlamenti hatalmi pozíciót szereznie magának; így végül a cél és eszköz viszonya megfordul, és a parlamentarizmus nem a kommunizmus eszközeként szolgál, hanem toborzó jelszőként a kommunizmus áll a parlamentáris politika szolgálatában. Ezáltal azonban maga a kommunista párt is más jelleget kap. Élcsapatból, mely maga mögé gyűjti forradalmi cselekvésre az egész osztályt, parlamentáris párttá válik ugyanazzal a legális pozícióval, mint a többi párt, ugyanúgy civakodva a többivel, a szociáldemokrácia új kiadása lesz új, radikális jelszavak alatt. Míg a belső lényegben nincs különbség és nem képzelhető el ellentét a forradalmi munkásosztály és a kommunista párt között, mivel a párt mintegy a proletariátus összefoglalt legtisztább osztálytudatát és növekvő egységét testesíti meg¹⁶, a parlamentarizmus szétöri ezt az egységet és egy ilyen ellentét lehetőségét teremti meg: ahelyett, hogy az osztályt foglalná össze, a kommunizmus saját pártvezetőkkel új párttá válik, amely más pártokhoz alkalmazkodik, és ezáltal

16 Ez így igaz, és még hozzátehetjük: a kommunista párt megtestesíti a forradalmi mozgalom kontinuitását, a kommunizmus egyetemes jellegét és a jövő emberiségét is.

tartósítja a proletariátus politikai megosztottságát. Olyan esetek történnek majd, ahol a párt engedmények, kompromisszumok és más, az osztály erejét és egybeforrottságát károsító eszközök révén törekszik hatalomra. Mindezen tendenciákat a gazdaság forradalmi fejlődése kétségtelenül újból feltartóztatja; de már az első kezdeményezések is csak árthatnak a forradalmi mozgalomnak azáltal, hogy gátolják a szellemi fejlődést a világos osztálytudat felé; és ahol a gazdasági helyzet átmenetileg ellenforradalmi irányba fordul vissza, ott ez a politika megnyitja az utat a forradalomnak a reakció uszályába való eltérítéséhez.

Az orosz forradalom nagy, valóban kommunista tartalma mindenekelőtt abban rejlett, hogy felébresztette a tömegek saját aktivitását, és lángra lobbantott bennük egy pszichikai és fizikai energiát, amely képessé tette őket arra, hogy építsék és hordozzák az új társadalmat. A tömegeknek egy ilyen erőre és egy ilyen erő tudatára ébredése nem egyszerre, hanem szakaszokon át valósul meg. Ezen az úton, mely az önállósághoz és az önfel szabadításhoz vezet, az egyik szakasz a parlamentarizmus elutasítása. Mikor az újonnan létrejött Németországi Kommunista Párt 1918 decemberében elhatározta a nemzetgyűlés bojkottálását, ez nem a könnyű, gyors győzelem éretlen illúziójából eredt, hanem abból a szükségletből, hogy kiszabadítsa magát a parlamenti képviselőktől való szellemi függésből – ami szükségszerű reakció a szociáldemokrata hagyományokkal szemben. Az emberek a saját akcióhoz vezető utat most a tanácsrendszer felépítésében látták maguk előtt. Mindazonáltal az akkoriban egyesültek egyik fele, a KPD-ben maradt rész, a forradalom visszahúzódnása után ismét magáévá tette a parlamentarizmust – hogy milyen következményekkel, még ki fog derülni, és részben már kiderült. Más országokban is megosztottak a kommunisták nézetei, és sok csoport még a forradalom kitörése előtt sem akarja a parlamentarizmust felhasználni. Így a következő időszak folyamán előreláthatólag a parlamentarizmusról mint harci módrról folytatott belső vita lesz a Harmadik Internacionálén belül a taktika egyik legfőbb vitapontja.

Abban persze mindenki egyetért: taktikánknak ez csupán egy alárendelt pontját képezi. A Második Internacionálé odáig fejlődhetett, hogy kiemelte és tisztázta az új taktika lényegi pontját: a proletariátus csak a tömegakciók fegyverével győzheti le az imperializmust.¹⁷ Maga már nem tudta alkalmazni ezt

17 A II. Internacionálé mint olyan sohasem támogatta a tömegharcot. A tömegharc kérdése az 1905-ös oroszországi forradalom után került előtérbe, amelynek során a nemzetközi szociáldemokrácia balszárnyának militánsai (Luxemburg, Pannekoek, Parvus stb.) a tömegsztrájk erejére hivatkozva támadták meg a Kautsky-féle centrum parlamentáris

a fegyvert; el kellett pusztulnia, mikor a világháború nemzetközi alapra helyezte a forradalmi osztályharcot. Az előző eredménye az új Internacionálé magától értetődő alapja volt; a proletariátus tömegakciói – egészen a tömegsztrájkig és a polgárháborúig – alkotják a kommunisták közös taktikai alapját. A parlamenti akcióban a proletariátus nemzetileg megosztott, és nem lehetséges valóban nemzetközi fellépés. A nemzetközi tőke elleni tömegakciókban viszont megszűnnek a nemzeti elkülönülések, és minden mozgalom (bármely országban, amelyre kiterjedhetett vagy amelyre szorítkozhatott) egy közös világharc része.

V.

Amint a parlamentarizmus a szellemi, úgy a *szakszervezeti mozgalom* a vezérek anyagi hatalmát testesíti meg a munkástömegek felett. A szakszervezetek a kapitalizmus idején a proletariátus szövetkezésének természetes szervezetét alkotják; és ilyenekként Marx már a legkorábbi időkben hangsúlyozta jelentőségüket.¹⁸ A fejlett kapitalizmusban és még inkább az imperialista korszakban ezek a szakszervezetek egyre inkább óriási szövetségekké váltak, melyek ugyanazt a fejlődési tendenciát mutatják, mint a korábbi időkben maga a polgári államtestület. Létrejött bennük egy hivatalnoki osztály, egy bürokrácia, amely rendelkezik a szervezet minden hatalmi eszköze – a pénzeszközök, a sajtó, az alsóbb hivatalnokok kinevezése – felett. Gyakran még messzemenőbb hatalmi jogkörei is vannak, úgyhogy a tagok összességének szolgálójából urává vált és saját magát azonosítja a szervezettel. Abban is egyeznek a szakszervezetek az állammal és bürokráciájával, hogy a bennük uralkodó demokrácia ellenére a tagok nem képesek arra, hogy akarataikat a bürokrácia ellen érvényesítsék; az ügyrendek és szabályzatok művészien felépített apparátusán megtörik minden

kreténizmusát. Ezeknek a militánsoknak az irányzata (amely belsőleg sem volt homogén) a II. Internacionáléban csak a belső ellenzék szerepét játszhatta.

18 A szakszervezetek valójában soha sem a proletariátus szövetkezésének szervei, hanem a tőke és a munkások közötti érdekegyeztetést szolgálják. Az olyan bázisszakszervezetek, amelyekben a munkások megpróbálják kézben tartani a döntéshozás autonómiáját, csupán formailag, és nem tartalmilag különböznek a centralizált, bürokratikus struktúrával rendelkező szakszervezetektől. A szakszervezet funkciója nem a tőke frontális megtámadása, hanem – ahogyan azt lejjebb Pannekoek maga is kimutatja – a tőke és munka közötti erőviszony kiegyenlítése, ezért a tőke öngazgatási struktúrájának részét alkotja, vagyis része az államnak. A szakszervezetek történetének „progresszív” és „reakciós” periódusokra való korszakolása ugyanannak az evolucionista szemléletnek a terméke, amelyet fentebb már kritikailag érintettünk.

lázadás, mielőtt megrengethetné a legfelső régiókat. Csak szívós kitartással sikerül olykor egy ellenzéknek, hogy évek elteltével valami csekély eredményt érjen el, amely legtöbbször csak egy személycserét jelent. A legutóbbi években, a háború előtt és után, ezért – Angliában, Németországban, Amerikában – lázadások törtek ki a tagok között, akik saját szakállukra sztrájkoltak a vezetők akarata vagy maga a szövetség határozatai ellenére. Az, hogy ez mint valami természetes dolog történik meg és ilyenként fogadják el, már kifejezi azt, hogy a szervezet nem a tagok összessége, hanem számukra mintegy ellenséges valami; hogy a munkások nem rendelkeznek szövetségük felett, hanem az külső hatalomként áll felettük, mely ellen lázadhatnak, bár ez a hatalom belőlük magukból fakad – tehát ismét az államhoz hasonlít. Ha azután lecsillapodik a lázadás, akkor a régi uralom megint megjelenik, a tömegek gyűlölete és tehetetlen elkeseredése ellenére tudja, hogyan tartsa fenn magát, mert e tömegek közönyösségére valamint világos betekintésük és egységes, kitartó akaratuk hiányára támaszkodik, és fenntartja a szakszervezetnek mint a munkások egyetlen olyan eszközének belső szükségessége, amelyben a tőke ellen összefogott erőt találhatnak.

A tőke ellen, a tőke elnyomórító abszolutista tendenciái ellen harcolva, ezeket korlátozva és ezáltal lehetővé téve a munkásosztály számára a létezést, a szakszervezeti mozgalom szerepet töltött be a kapitalizmusban, és ezáltal maga is a kapitalista társadalom része volt. De a forradalom bekövetkezésekor, mikor a proletariátus e társadalom részéből e társadalom megsemmisítőjévé válik, a szakszervezet ellentétbe kerül a proletariátussal.

Legálissá, nyíltan államfenntartóvá és államilag elismertté válik. A „gazdaság újjáépítésének a forradalommal szembeni elsőbbségét”, tehát a kapitalizmus fenntartását tűzi ki jelszónak. Németországban a félenkség és a kezdődő harci kedv keverékével most sokmillió proletár özönlik bele, akik ezt korábban a fentről jövő terror miatt nem merték megtenni. A szinte az egész munkásosztályt felölelő szakszervezeti szövetségek rokonsága az államszervezettel most még nyilvánvalóbbá válik. A szakszervezeti tisztviselők nem csak abban egyeznek meg az állami bürokráciával, hogy hatalmuk révén a tőke javára visszafogják a munkásosztályt, hanem abban is, hogy „politikájuk” egyre inkább abban kulminál, hogy a tömegeket demagóg eszközökkel becsapják, és hogy megnyerjék őket a kapitalistákkal kötött megállapodásuk számára. De a körülményekkel a módszer is változik. Nyers és brutális Németországban, ahol a szakszervezeti vezetők erővel és ravasz ámítással sózták rá a munkásokra a darabbéres munkát és a meghosszabbított munkaidőt. Kifinomult ravaszságú

Angliában, ahol ez a tisztviselői kar – hasonlóan a kormányhoz – azt a látszatot kelti, hogy kellenként engedi magát a munkások által sodortatni, miközben valójában sabotálja a munkások követeléseit.

Amit Marx és Lenin hangsúlyoztak az állammal kapcsolatban: hogy szervezete a formális demokrácia ellenére lehetetlenné teszi azt, hogy a proletárforradalom eszközévé tegyék, ennél fogva érvényes a szakszervezetre is.¹⁹ Ellenforradalmi hatalmát nem lehet személycserével, a reakciós vezéreknél radikálisokra vagy „forradalmiakra” cserélésével megsemmisíteni vagy gyengíteni. A szervezeti forma az, ami a tömegeket éppoly kezessé, mint amilyen tehetetlenné teszi, és ami megakadályozza őket abban, hogy a szakszervezetet akarataik szervévé tegyék. A forradalom csak azáltal győzhet, ha megsemmisíti ezt a szervezetet, azaz a szervezeti formát oly tökéletesen forradalmasítja, hogy az valami egész mássá válik. A tanácsrendszer, a belülről való újjáépítés nem csak az állami, hanem a szakszervezeti bürokráciát is képes gyökereitől megfosztani és eltávolítani. Nem pusztán a proletariátus új politikai szerveit fogja képezni a parlamenttel szemben, hanem az új szakszervezetek alapját is. A németországi pártvitákban azon gúnyolódtak, hogyan lehetne egy szervezeti forma forradalmi, mikor ez csak az emberek, a tagok forradalmi érzületétől függ. Amikor azonban a forradalom leglényegesebb tartalma abban rejlik, hogy a tömegek maguk veszik kezükbe ügyeiket – a társadalom és a termelés vezetését –, akkor minden szervezeti forma ellenforradalmi és káros, amely nem engedi a tömegeknek, hogy maguk uralkodjanak és vezessenek; ezért egy másik formával kell felcserélni, amely azért forradalmi, mert engedi, hogy a munkások maguk aktívan rendelkezzenek minden felett. Ez nem jelenti azt, hogy egy még passzív munkásságban először meg kell teremteni és kész alakra kell hozni valamilyen formát, amelyben azután dolgozhatna a munkások forradalmi lelke. Ezt az új szervezeti formát csak a forradalom folyamatában teremthetik meg a forradalmi módon fellépő munkások. De a mai szervezeti forma szerepének felismerése meghatározza a kommunisták elfoglalandó álláspontját azokhoz a kísérletekhez, melyek már most fellépnek, hogy gyengítsék és széttröjék ezt a formát.

A szindikalista és még inkább az „indusztrialista” szakszervezeti mozgalomban már fellépett az a törekvés, hogy a bürokratikus apparátust

19 Az állam és a szakszervezet nem a demokrácia *ellenére*, hanem a demokrácia *miatt* nem válhat a proletárforradalom szervévé. A demokrácia az emberi közösség antitézise, az atomizált magántulajdonos egyének létezésének formája. Lásd ezzel kapcsolatban Jacques Camatte: *A demokratikus misztifikáció*, Barikád füzetek, 2006.

megtartsák a lehető legkisebbnek, és minden erőt a tömegek aktivitásában keressenek. Ezért a kommunisták többnyire e szervezetek támogatása mellett emeltek szót a központi szövetségek ellenében. Ameddig a kapitalizmus szilárdan áll, addig ezek az új képződmények természetesen nem érhetnek el nagy terjedelmet – az amerikai IWW jelentősége abból a sajátos körülményből eredt, hogy nagy létszámú tanulatlan, főleg idegen származású proletariátus volt a régi szövetségeken kívül. A tanácsrendszerrel inkább rokon a shop-committee-k és shop-stewardok mozgalma Angliában, amelyek a tömegek harci gyakorlatban teremtett szervei a bürokrácia ellen. Még szándékosabban a tanácseszmé alapján vannak kialakítva (de a forradalom stagnálása miatt gyengék) a „munkásszövetségek” Németországban. Minden ilyesfajta új képződmény, amely gyengíti a centralizált szövetségeket és belső szilárdságukat, eltávolít egy akadályt a forradalom útjából, és gyengíti a szakszervezeti bürokrácia ellenforradalmi hatalmát. Kétségtelenül csábító gondolat volna minden ellenzéki és forradalmi erőt összefogni ezeken a szövetségeken belül, amivel végül többségként meghódíthatnák és forradalmasíthatnák ezeket a szervezeteket. De ez először is illúzió – ahhoz hasonló, mint ha arra gondolnánk, hogy az SPD-t hódítsuk meg –, mivel a bürokrácia már tudja, hogyan bánjon egy ellenzékkal, mielőtt az túl veszélyessé válik. Másodszor: a forradalom lefutása nem egy akadálytalan program szerint zajlik, hanem előrehajtó erőként mindig jelentős szerepet játszanak benne szenvedélyesen aktív csoportok elementáris kitörései. Ha a kommunisták, opportunisták módon a pillanatnyi eredményre tekintve, a központi szövetségek javára ellenszegülnének az ilyen törekvéseknek, akkor azokat a gátakat erősítenék, amelyek később a legerősebben fogják útjukat állni.

Saját hatalmi és akciószerveiknek, a tanácsoknak a megteremtése a munkások által már az állam felbomlasztását és megszüntetését jelenti. A szakszervezet viszont sokkal fiatalabb, modernebb, a munkások által létrehozott szervezeti formaként sokkal tovább fog fennmaradni. Mivel megtapasztalt viszonyok frissebb hagyományában gyökerezik, még akkor is megtartja helyét a proletariátus nézeteinek világában, amikor az már levetette az állami-demokratikus illúziókat. Mivel azonban a szakszervezetek magából a proletariátusból jöttek létre, saját alkotása termékeiként, itt az új képződmények legtöbbször kísérletek lesznek arra, hogy a szakszervezeteket folyamatosan az új viszonyokhoz igazítsák. A forradalom folyamatát követve az állandó átalakulásban és fejlődésben a tanácsok mintájára a harc és a szervezet új formái épülnek ki.

A régi kapitalista országok harci feltételeinek biztosan nem megfelelő új reformista elképzelés az, hogy a nyugat-európai proletárforradalom a kapitalista erőd szabályozott ostromához hasonlít, amelyben a proletariátus a kommunista párt által egy jól szervezett hadseregben egyesül, az erődöt régi, bevált módszereivel ismétlődő rohamokban támadja, amíg az ellenség megadja magát, miközben egyúttal lépésről lépésre megszerzi az üzemi ellenőrzést. Megeshetnek olyan forradalmak és hatalommegragadások, melyek aztán újból veszendőbe mennek; a burzsoázia visszanyerheti a hatalmat, de a gazdaságot még reménytelenebbül szétzilálja; köztes politikai formák léphetnek fel, melyek erő hiányában a káoszt csak meghosszabbíthatják. A forradalom folyamata mindenekelőtt a régi körülményektől való eloldódást jelenti, melyeknek minden társadalomban jelen kell lenniük, mert eleinte ezek tették lehetővé a termelés és az együttélés társadalmi összefolyamatát, és hosszú történelmi gyakorlat által elnyerték a spontán szokások és erkölcsi normák (kötelességérzet, szorgalom, fegyelem) tartós erejét. Széthullásuk szükségszerű kísérőjelensége a kapitalizmus megszűnésének, miközben az új kötelékek – melyek a munka és a társadalom új, kommunista szervezetéhez tartoznak (ezek keletkezését Oroszországban megfigyeljük) – még nem eléggé erősek. Ezért átmeneti időszakként elkerülhetetlen a társadalmi és politikai káosz korszaka. Ahol a proletariátus gyorsan meghódítja a hatalmat, és azt szilárdan kézben tudja tartani, mint Oroszországban, ott rövid, és a pozitív építés által gyorsan lezárható lehet az átmeneti időszak. De Nyugat-Európában sokkal hosszadalmasabb lesz a rombolási folyamat. Látjuk, hogy Németországban a munkásosztály csoportokra oszlik, melyekben ez a fejlődés különböző távolságokig jutott el, és amelyek ezért még nem érkezhettek el a cselekvő egységig. A legújabb forradalmi mozgalmak tünetei azt mutatják, hogy az egész birodalom – mint általában Közép-Európa – felbomlik, hogy a néptömegek rétegek és régiók szerint szétválnak, mindegyikük először saját szakállára jár el, itt fel tudja magát fegyverezni és többé vagy kevésbé magához ragadja a politikai hatalmat, ott sztrájkmozgalmakban bénítja meg a polgári hatalmat, amott parasztköztársaságként különül el, másutt a fehér gárdák támaszpontjává válik vagy elementáris agrárlázadásokban robbantja fel a feudális maradványokat. Nyilvánvaló, hogy először gyökeresen el kell pusztítani a régi világ erőit, mielőtt a kommunizmus valódi felépítéséről szó lehetne. A kommunista pártnak nem feladata, hogy kioktassa ezt a forradalmasodási folyamatot, és hasztalan

kísérleteket tegyen arra, hogy hagyományos formák kényszerzubbonyába gyömöszölje be, hanem az a feladata, hogy mindenütt támogassa a proletár mozgalom erőit, összefogja a spontán akciókat, megadja nekik széles keretek közötti összefüggésük tudatát, ezáltal előkészítse a szétforgácsolt akciók egységesítését, és így magát az összmozgalom élére állítsa.²⁰

A kapitalizmus felbomlásának első fázisát, mintegy a felbomlás kezdetét úgy látjuk az antantországokban (ahol uralma még nem rendült meg), mint a termelés és a valutaárfolyam feltartóztathatatlan zuhanását, a sztrájkok elharapódzását és a munkakedv nagyfokú hiányát a proletariátusban. A második fázis, az ellenforradalom időszaka, azaz a burzsoázia politikai uralma a forradalom korszakában, a teljes gazdasági összeomlást jelenti. Ezt legkönnyebben Németországban és a többi közép-európai országban tanulmányozhatjuk. Ha a politikai átalakulás után azonnal kommunista rendszer jött volna létre, úgy, még a Versailles-i és St. Germain-i békeszerződések ellenére is, a kimerültség és a szegénység ellenére is, elkezdődhetett volna egy szervezett újjáépítés. De Ebert-Noske éppoly kevésbé gondolt a szervezett építésre, mint Renner-Bauer.²¹ Szabad kezet hagytak a burzsoáziának, és csak azt tekintették feladatuknak, hogy visszafogják a proletariátust. A burzsoázia úgy cselekedett, azaz minden egyes kapitalista úgy cselekedett, ahogyan az megfelelő burzsoá természetének. Mindnek csak egy gondolata volt: a lehető legtöbb profitot szerezni magának, az összeomlásból menteni a menthetőt. Noha az újságokban és a kiáltványokban annak szükségességéről beszéltek, hogy a gazdasági életet rendezett munka révén újjáépítsék, ezt a beszédet csupán a munkásoknak szánták, hogy a legintenzívebb munka – kimerültségük ellenére bevezetett – szigorú kényszerét szép frázisokkal álcázzák. Magától értetődik, hogy a valóságban egyetlen burzsoá sem a gazdasági újjáépítéssel mint általános népérdekekkel törődött, hanem csak saját személyes hasznával. Elsősorban a kereskedelem vált újból, mint az őskorban, a meggazdagodás legfőbb eszközévé; a valutaárfolyam esése azt az alkalmat nyújtotta, hogy mindent külföldön adjanak el – nyersanyagokat, élelmiszert, késztermékeket, termelési eszközöket –, ami a gazdasági újjáépítéshez vagy a tömegek pusztá létezéséhez szükséges lehetett, és azután magukat a gyárakat és a tulajdoni eszközöket is. Az üzérkedés minden polgári réteget ural, a hivatalnoki kar féktelen korrupciójától támogatva. Így mindent, ami a régi

20 Amit Pannekoek itt leír, az nem más, mint az organikus centralizáció, a szerves egység kommunista programja.

21 F. Ebert és G. Noske a németországi, K. Renner és O. Bauer az ausztriai forradalmi események után hatalomra került szocdem hóhérok.

vagyonból megmaradt, és nem kellett háborús jóvátételként átadni, a „termelés vezetői” elsíoltak külföldre. A termelés területén hasonlóképpen fellépett a privat profitvagy, mely a közjó iránti teljes közönyössége révén a mélybe rántja a gazdasági életet. Hogy rá tudják kényszeríteni a proletárookra a darabbéres munkát és a meghosszabbított munkaidőt, vagy hogy megszabaduljanak a közöttük lévő lázadó elemektől, elbocsátották őket és leállították az üzemeket, nem törődve a pangással, ami ezáltal az ipar többi részében előállt. Ehhez jött az állami vállalatok bürokratikus vezetésének tehetetlensége, amely teljes semmittevessé vált, mivel hiányzott felülről a kormány erős keze. A termelés korlátozása, az árak emelésének ősi eszköze – amely egy viruló kapitalizmusban a konkurencia következtében keresztülvihetetlen – ismét visszanyerte tisztét. A tőzsdei hírekben a kapitalizmus ismét felvirágozni látszik, de a magas osztalékok az utolsó vagyon felemésztései, és ezeket magukat is luxuscikkekre fogják elverni. Amit Németországban a legutóbbi évben megfigyelünk, az nem valami feltűnő jelenség, hanem a burzsoázia mint osztály általános jellegének következménye. Egyetlen célja most és mindig is a személyes profit volt. A normális kapitalizmusban ez a hajlam tartja mozgásban a termelést, a pusztuló kapitalizmusban a gazdaság teljes szétrombolását okozza. Ezért más országok is ugyanezt az utat fogják megtenni. Ha egy bizonyos mértékig szétzilálódott termelés és erősen süllyedő valutaárfolyam esetén a burzsoázia privat nyereségvágya szabad utat kap (és ez a jelentése a burzsoázia politikai uralmának valamely nem-kommunista párt álarcában), akkor az lesz az eredmény, hogy a gazdaság teljesen tönkre is megy.

Az újjáépítés nehézségei, melyek elé a nyugat-európai proletariátus ilyen körülmények között saját magát állítva látja, még sokkal nagyobbak, mint amekkorák Oroszországban voltak – az ipari termelőerők Kolcsak és Gyenyikin általi későbbi feldúlása ad erről egy gyenge elképzelést. Az újjáépítés nem várhat, míg megteremtődik egy új politikai rend, már a forradalom folyamatában el kell kezdődnie azáltal, hogy mindenütt, ahol a proletariátus a hatalmat megragadja, egy új termelési rendet valósítanak meg, és megszüntetik a burzsoázia hatalmát, mellyel az élet anyagi elemei felett rendelkezik. Az üzemi ellenőrzés arra szolgálhat, hogy szemmel tartsák a műhelyekben az áruk felhasználását; de világos, hogy ezzel nem ölelik fel a burzsoázia valamennyi közösségellenes üzérkedését. Ehhez a teljes felfegyverzett politikai hatalom és annak legerélyesebb alkalmazása szükséges. Ahol az uzsorások, tekintet nélkül a közérdekre, kíméletlenül elkótyavetyélik a népvagyont, ahol a felfegyverzett reakció vaktában gyilkol és rombol, ott a proletariátusnak kíméletlenül közbe

kell lépnie és harcolnia, hogy megvédje a közérdeket, a nép életét.

Egy teljesen megsemmisített társadalom újjáépítésének nehézségei olyan nagyok, hogy eleve leküzdhetetlennek mutatkoznak, úgyhogy az is abszolúte lehetetlen, hogy előre felállítsanak egy rekonstrukciós programot. De le kell küzdeni e nehézségeket, a proletariátus fogja leküzdeni őket a határtalan önfeláldozással és odaadással, a lélek és a szellem végtelen erejével, a roppant pszichikai és morális energiával, mely képes volt rá, hogy meggyengült és elkínzott testében felébressze a forradalmat.

Egypár kérdést utalásszerűen megtárgyalhatunk. A technikai ipari tisztviselők kérdése csak átmeneti nehézséget fog okozni, mert bár teljesen polgári módon gondolkodnak és a legmélyebb ellenségeséggel állnak szemben a proletáralommal, de végül alkalmazkodni fognak. A közlekedés és az ipar működésbe hozatala mindenekelőtt a nyersanyagok beszállításának kérdése lesz; és ez a kérdés egybeesik az élelmiszerek kérdésével. Az élelmiszerkérdés a nyugat-európai forradalmak alapkérdése, mivel az erősen industrializált népesség már a kapitalizmus alatt sem tudott megenni külföldről való beszállítás nélkül. A forradalom élelmiszerkérdése azonban a legszorosabban összekapcsolódik az egész agrárkérdéssel, és a mezőgazdaság kommunista szabályozása elveinek már a forradalom alatt hatással kell lenniük az éhínség fékentartására hozott intézkedésekre. A junkerek birtokai, a nagybirtok érett a kisajátításra és a kollektív művelésre; a kisparaszttság minden tőkés kizsákmányolás alól felszabadul, és az államsegély valamint a kooperáció minden eszközével támogatva az intenzív kultúra útjára vezetik; a középparasztsgot, amely például Nyugat- és Dél-Németországban a földek felét birtokolja, amely erősen individualista, tehát antikommunista módon gondolkodik, de még megrendíthetetlen gazdasági pozíciót foglal el, tehát nem sajátítható ki, a termékcseré szabályozásával és a termelékenység előmozdításával kell az összgazdasági folyamat körébe beilleszteni – csak a kommunizmus fog nekikezdeni a mezőgazdaságban a legmagasabb termelékenységhez való fejlődéshez és az egyéni gazdaság megszüntetéséhez, amit az iparban a kapitalizmus hozott el. Ebből adódik, hogy a munkásoknak a földbirtokosokat ellenséges osztálynak, a földmunkásokat és kisparasztokat forradalmi szövetségeiknek kell tekinteniük, miközben arra nincs okuk, hogy a középparasztokat ellenségeiké tegyék, még ha ezek eleve ellenséges érzületűek lehettek is. Ez azt jelenti, hogy amíg nincs szabályozva a javak cseréje – az első kaotikus időszakban –, az élelmiszer-elkobzás ezektől a parasztrétegektől csak szükségintézkedésként történhet, az éhínség abszolúte elkerülhetetlen kiegyenlítéseként a város és a vidék között. Az éhínség elleni

harcot mindenekelőtt a külföldről való behozatallal kell majd folytatni. Szovjet-Oroszország lesz a maga gazdag segélyforrásaival az élelmiszerek és nyersanyagok terén a nyugat-európai forradalom megmentője és táplálója. Ezért a nyugat-európai munkásosztály számára mindenekelőtt Szovjet-Oroszország fenntartása és támogatása a legfelsőbb és legőseredetibb létérdek.

A gazdaság új felépítése, bármilyen roppantul nehéz is lesz, nem az elsőszámú probléma, melynek a Kommunista Pártot foglalkoztatnia kell. Mikor a proletár tömegek kibontják legmagasabb szellemi és erkölcsi erejüket, meg fogják ezt oldani. A Kommunista Párt elsőszámú feladata felébreszteni és előmozdítani ezt az erőt. Ki kell irtania minden öröklött eszmét, melyek félnkké és bizonytalanná teszik a proletariátust, ellen kell szegülnie mindennek, ami a munkásokban könnyebb utakról szóló illúziókat ébreszt és visszatartja őket a legradikálisabb intézkedésektől, energikusan harcolnia kell minden tendencia ellen, melyek félúton vagy kompromisszumoknál megállnak. És ilyen tendencia még sok van.

VII.

A kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet nem egy egyszerű séma szerint fog megtörténni, mint: a politikai hatalom meghódítása, a tanácsrendszer bevezetése, a magángazdaság eltörlése, még ha ez nagy vonalakban vissza is adja a fejlődés ívét. Ez csak akkor volna lehetséges, ha mintegy légüres térben építkezhetnénk. De a kapitalizmusból olyan üzemi és szervezeti formák keletkeztek, melyeknek szilárd talajuk van a tömegek tudatában, és maguk is csak a politikai és gazdasági forradalom folyamatában forradalmasíthatók. Az üzemi formák közül már megemlítettük a mezőgazdasági formákat, melyek sajátos fejlődésen mennek át. A munkásosztályban a kapitalizmus idején olyan szervezeti formák jöttek létre (országok szerint a részletekben eltérők), amelyek erős hatalmat képeznek, amelyeket nem lehet azonnal megszüntetni, és amelyek ezért jelentős szerepet fognak játszani a forradalom menetében.

Ez legelőször is a politikai pártokra érvényes. A szociáldemokrácia szerepe a kapitalizmus mai válságában elegendően ismert, de Közép-Európában csakhamar végig lesz játszva. A legradikálisabb részei is (mint az USP Németországban) nem csak azáltal hatnak károsan, hogy megosztják a proletariátust, hanem mindenekelőtt, mert szociáldemokrata eszméik révén – a politikai vezetők uralma, akik tetteik és tárgyalásaik révén kormányozzák a nép történelmét – újból és újból megzavarják és az akciótól visszatartják a

tömegeket. És ha egy kommunista párt parlamenti pártként alakul meg, amely az osztálydiktatúra helyett a párt diktatúráját, azaz a pártvezetők diktatúráját fogja megvalósítani, úgy a fejlődés akadályává is válhat. A Németországi Kommunista Párt magatartása is a márciusi forradalmi mozgalom idején, mikor a saját magyarázata szerint a proletariátus még nem volt érett a diktatúrára, és ezért a párt egy „tisztá szocialista kormány” létrejötte esetén „lojális oppozícióként” lépne fel vele szemben (tehát visszatartaná a proletariátust egy ilyen kormány elleni legélesebb forradalmi harctól), már több oldalról kritikában részesült.²²

Szocialista pártvezérek kormánya a forradalom menetében átmeneti formaként léphet fel; benne fejeződik ki ekkor a forradalmi és a polgári erők pillanatnyi viszonya, és az a tendenciája, hogy a régi lerombolásának és az új kialakításának pillanatnyi viszonyát mint a forradalom eredményét rögzítse és tartósítsa. Így valami olyasmi volna, mint az Ebert-Haase-Dittmann-kormány radikálisabb új kiadása. Ami egy ilyen kormánytól elvárható, az kitűnik az alapjából: az ellenséges osztályok látszólagos egyensúlya, de a burzsoázia túlereje közepette, a parlamentáris demokrácia és a munkásoknak szánt egyfajta tanácsrendszer keveréke, szocializálás, az antant-imperializmus vétója által korlátozva, a tőkeprofit fenntartása közepette, hasztalan kísérletek az osztályok éles összeütközéseinek megakadályozására. Ebben mindig a munkásokat szedik rá. Ez a kormány nemcsak nem tud tenni semmit az építésért, még csak meg sem próbálja azt, mivel egyedüli célja az, hogy a forradalmat félúton feltartóztassa menetében. Mivel mind a kapitalizmus további károsodását, mind a proletariátus teljes politikai hatalmának kifejlesztését akadályozni igyekszik, közvetlenül ellenforradalmian működik. A kommunisták nem tehetnek mást, mint hogy a legkíméletlenebbül harcolnak egy ilyen kormány ellen.

Ahogy Németországban a szociáldemokrácia volt a proletariátus vezető szervezete, úgy Angliában közel százéves története révén a szakszervezeti mozgalomnak voltak a legmélyebb gyökerei a munkásosztályban. Itt már régóta az a fiatalabb radikális szakszervezeti vezetők – Robert Smillie²³ számíthat mintaképüknek – ideálja, hogy a munkásosztály a szakszervezetek segítségével uralkodik a társadalmon. A forradalmi szindikalisták és az amerikai IWW szószólói is – noha csatlakoztak a Harmadik Internacionáléhoz – a proletariátus jövődő uralmát túlnyomórészt ilyen formában képzelik el. A radikális szakszervezeti munkások a tanácsrendszert nem a proletárdiktatúra

22 Utalunk például Kolozsváry elvtársnak a bécsi „Kommunismus” hetilapban megjelent tüzetes kritikájára. (*Pannekoek jegyzete*)

23 Robert Smillie Nagy-Britannia bányászszakszervezetének elnöke, baloldali szocdem.

legtisztább formájaként fogják fel, hanem inkább egy politikusokból és értelmiségiekből álló kormányzatként, amely munkásszervezetekből álló alapzaton épül fel. Ezzel szemben a szakszervezeti mozgalom számukra a proletariátus természetes, maga által teremtetett osztályszervezete, amelyben a proletariátus maga igazgatja saját magát, és amelyben az egész munkát uralnia kell. Ha megvalósult az „ipari demokrácia” régi ideálja, és a szakszervezet az úr a gyárban, akkor ezek együttes szerve, a szakszervezeti kongresszus átveszi a gazdasági összefolyamatok irányításának és igazgatásának funkcióját. Ekkor ez a valódi „munkaparlament”, amely a régi polgári pártparlament helyébe lép. Mindazonáltal ezekben a körökben még gyakran visszarettennek egy egyoldalú és „igazságtalan” osztálydiktatúrától, mint a demokrácia elleni vétektől; a munkának uralkodnia kell, de a többiek sem maradhatnak jogok nélkül. Eszerint a munkaparlament mellé, mely minden élet alapját, a munkát igazgatja, jöhetne egy általános választójog révén megválasztott második ház, mint az egész nép képvisellete, és befolyást gyakorolhatna a közösségi, kulturális és általános politikai kérdésekre.

A szakszervezeti kormányzat e felfogását nem „labourizmussal”, a „Labour Party” politikájával kell felváltani, melyet jelenleg a szakszervezetiek folytatnak. Ez a szakszervezetek benyomulása a mai polgári parlamentbe azáltal, hogy megalakítanak egy „Munkáspártot”, amely a többi párttal egy töről fakad, és ezáltal törekszenek ezek helyén kormányzó párttá válni. Ez a párt teljesen polgári, és Henderson²⁴ meg Ebert között nincs nagy különbség. Fel fogja kínálni az alkalmat az angol burzsoáziának – mihielyt ezt az alulról jövő fenyegető nyomás szükségessé teszi –, hogy régi politikáját szélesebb bázison folytassa, hogy a munkásokat azáltal tartsa gyengeségben és tévessze meg, hogy vezetőit beveszi a kormányba. Egy munkáspárti kormány – amely a tömegek egy évvel ezelőtti forradalmi hangulata mellett közelinek látszott, de amelyet azóta a radikális áramlat visszatartásával maguk a vezetők ismét a messzi távolba toltak –, a németországi Ebert-kormányhoz hasonlóan csupán a burzsoázia javát szolgáló kormány volna. De az még nem derült ki, hogy a széles látókörű, okos angol burzsoázia nem tételezi-e fel saját magáról, hogy képes sokkal jobban elkábítani és becsapni a tömegeket, mint ezek a munkásburokraták.

A radikális felfogás szerint egy tiszta szakszervezeti kormány úgy áll szemben ezzel a munkáspárti politikával, ezzel a „labourizmussal”, ahogyan a forradalom áll szemben a reformmal. Csak a politikai viszonyok valódi – akár erőszakos,

²⁴ Henderson a brit Munkáspárt egyik jobboldali főnöke, az első világháború alatt háborús uszító és miniszter, aki a burzsoáziának tett szolgálataiért később megkapta a Nobel-békedíjat.

akár régi angol minták szerinti – forradalma képes azt létrehozni; és ez akkor a széles tömegek tudatában az uralom meghódítása lenne a proletariátus által. De a tiszta szakszervezeti kormány mégis teljesen eltér a kommunizmus céljától. Azon a korlátolt ideológián alapszik, mely a szakszervezeti harcban fejlődik ki, ahol az emberek nem a világtőkét mint egészet látják magukkal szembenállni annak valamennyi egymásbafonódott formájában, nem a finánctőkét, nem a banktőkét, az agrártőkét, a gyarmati tőkét, hanem csak a világtőke ipari formáját. A marxista gazdaságtanra támaszkodik, ahogyan azt ma az angol munkásvilágban szorgosan tanulmányozzák, ami a termelést kizsákmányoló mechanizmusnak mutatja, de a mélyebb marxista társadalmi tanítás, a történelmi materializmus nélkül. Tudja, hogy a munka képezi a világ alapját, és ezért akarja, hogy a munka uralja a világot; de nem látja, hogyan függ a politikai és szellemi élet minden elvont területe a termelési módtól, és ezért hajlandó arra, hogy ezeket átengedje a polgári értelmiségnek, ha ez csupán elismeri a munka uralkodó voltát. Egy ilyen munkáskormány valójában a szakszervezeti bürokrácia kormánya volna, amely kiegészül a régi állami bürokrácia radikális részével, és ennek tagjaira mint szakértőkre rábízza a kultúrát, a politikát és a hasonló szakterületeket. Gazdasági programja előreláthatólag szintén nem fog egybevágni a kommunista kisajátítással, hanem csupán a nagytőke, az uzsora-, bank- és földbirtokos tőke kisajátítására fog irányulni, miközben az e nagytőke által megkopasztott és uralt kisebb vállalkozók „tisztességes” vállalkozói profitját megkímélik. Az is kérdéses, hogy a gyarmati kérdésben, az angliai uralkodó osztály e létidegében India teljes szabadságának álláspontját foglalják-e majd el, amely a kommunista program lényegéhez tartozik.²⁵

Hogy milyen módon, milyen mértékben és milyen tisztaságban valósul meg egy ilyen politikai forma, nem mondható meg előre; csak az általános hajtóerőket és tendenciákat, az elvont típusokat ismerhetjük fel, de nem a mindenütt különböző konkrét formákat és keveredéseket, melyekben ezek megvalósulnak. Az angol burzsoázia mindig is értette annak a művészetét, hogy a megfelelő pillanatban részleges engedmények révén visszatartson a forradalmi céloktól. Hogy mennyiben tudja a jövőben is követni ezt a taktikát, ez mindenekelőtt a gazdasági válság mélységétől függ majd. Ha a szakszervezeti fegyelmet alulról felmorzsolják spontán ipari felkelések, miközben a kommunizmus megragadja a tömegeket, akkor a radikális és reformista

25 A kommunista programtól teljesen idegen bármiféle nemzeti szuverenitás követelése. A kommunista program magában foglalja mindenféle állam lerombolását, legyen az „gyarmattartó”, „gyarmati”, „szuverén” vagy „alávetett”.

szakszervezeti vezetők egy közbülső vonalon összetalálkoznak. Ha a harc élesen a régi reformista vezérpolitika ellen irányul, akkor a radikális szakszervezetiek és a kommunisták kéz a kézben fognak menni.

Ezek a tendenciák nem korlátozódnak Angliára. A szakszervezetek minden országban a leghatalmasabb munkásszervezetekként léteznek; mihelyt egy politikai összeütközés nyomán összeomlik a régi hatalom, az természetes módon az akkor rendelkezésre álló legjobban szervezett és legbefolyásosabb erőre fog szállni. Németországban a szakszervezeti főnökök alkották 1918 novemberében Ebert mögött az ellenforradalmi gárdát; és legutóbb, a márciusi válság²⁶ idején a politika színpadára léptek, megkísérelve, hogy közvetlen befolyást szerezzenek a kormányalakításra. Az Ebert-kormány e támaszainál itt csak arról volt szó, hogy a „munkásszervezet által ellenőrzött kormány” átmításával még ravaszabban elkábítsák a proletariátust. Ez megmutatja, hogy itt is ugyanaz a tendencia van jelen, mint Angliában. És ha Legien és Bauer²⁷ is túlságosan kompromittálódtak mint ellenforradalmárok, akkor az USP-irányzat új, radikális szakszervezeti vezetői lépnek a helyükre – amint az elmúlt évben a függetlenek Dissmann vezérletével már meghódították a nagy fémmunkás-szövetség vezetését. Ha egy forradalmi mozgalom megdönti az Ebert-kormányt, ez a jólszervezett erő a maga hétmillió tagjával bizonyosan ott lesz – a KP mellett vagy az ellen –, hogy megragadja a politikai hatalmat.

Egy ilyesfajta, szakszervezetek segítségével létrehozott „munkásosztály kormánya” nem lehet stabil, még ha lassú gazdasági felbomlási folyamat esetén sokáig tarthatja is magát, egy akut forradalomban csak ingadozó átmeneti állapotként létezhet. Programja, mint fentebb vázoltuk, nem lehet radikális. De egy irányzat, amely az ilyen intézkedéseket nem úgy kezeli, mint a kommunizmus (amely ezeket legfeljebb időleges átmeneti formákként engedélyezi és tudatosan kommunista szerveződés irányában fejleszti tovább), hanem meghatározó programnak tekinti őket, szükségszerűen ellentétbe és viszályba kell hogy kerüljön a tömegekkel. Először, mert nem teszi teljesen tehetetlenné a polgári elemeket, hanem a bürokráciában és esetleg a parlamentben átenged nekik bizonyos hatalmi pozíciót, amelyből tovább folytathatják az osztályharcot. A burzsoázia azon fog iparkodni, hogy megerősítse e hatalmi pozíciókat, miközben

26 1920 március 13-án W. Lüttwitz és W. Kapp vezetésével monarchista katonai puccskísérlet zajlott le Berlinben. A szocdem kormány elmenekült, a proletariátus pedig általános sztrájkba kezdett, amely négy nap alatt véget vetett a Kapp-puccsnak.

27 C. Legien és G. Bauer a németországi „szabad szakszervezetek” vezetői, az SPD parlamenti képviselői az első világháború idején.

a proletariátusnak – mivel az ellenséges osztályt ilyen módon nem tudja megsemmisíteni – meg kell próbálnia megvalósítani a tiszta tanácsrendszert mint diktatúrájának szervét. A két erős ellenfél e harcában lehetetlenné válik a gazdasági újjáépítés.²⁸ És másodszor, mert egy ilyen, szakszervezeti vezetőkből álló kormány nem tudja megoldani a társadalom által támasztott problémákat. Mert ezek csak egy olyan proletár tömeg saját kezdeményezése és aktivitása által oldhatók meg, melyet egy annyira áldozatkész, határtalan lelkesedés hajt előre, amit csak a kommunizmus képes felébreszteni a maga teljes szabadságot és a legmagasabb szellemi és lelki felemelkedést nyújtó perspektíváival. Egy olyan irányzat, amely meg akarja szüntetni az anyagi szegénységet és kizsákmányolást, amely azonban magát tudatosan erre korlátozza, a polgári felépítményhez nem nyúl hozzá és nem tudja egyúttal az egész szellemi távlatot, a proletariátus ideológiáját forradalmasítani, az nem képes a tömegek e hatalmas energiáit mozgósítani. Ennélfogva arra is képtelen lesz, hogy megoldja az anyagi problémát, a gazdasági újjáépítést és megszüntesse a káoszt.

Hasonlóan a „tiszta szocialista” kormányhoz, a szakszervezeti kormány meg fogja próbálni megtartani és stabilizálni a forradalmi folyamat pillanatnyi eredményét – csak egy sokkal későbbi fejlődési stádiumban. Akkor, amikor már szét van rombolva a burzsoázia uralma, és beállt egy bizonyos osztályegyensúly a proletariátus uralma alatt. Akkor, amikor többé az egész tőkeprofit már nem őrizhető meg, hanem csak annak kevésbé megbotránkoztató kispolgári formája. Akkor, amikor már nem a polgári, hanem a szocialista építés folyik, még ha elégtelen eszközökkel is. Jelentése szerint ez tehát a polgári osztály utolsó menedéke.²⁹ Ha a burzsoázia a tömegek rohamával szemben már nem képes tartani magát a Scheidemann-Henderson-Renaudel-vonalon, hátrahúzódik utolsó visszavonulási vonalára, a Smillie-Dissmann-Merrheim-vonalra. Ha már nem képes egy polgári vagy szocialista kormányban résztvevő „munkásokkal” becsapni a proletariátust, akkor még megpróbálhatja a proletariátust egy

28 Az angliai burzsoázia hatalmi eszközeinek impozáns ereje kívülről nem látszik, és ez olykor azt a pacifista illúziót kelti, hogy itt nincsen szükség erőszakos forradalomra, és egy alulról kiinduló békés építés (mint a Guild-mozgalomban és a Shop Committee-kben) mindent megoldana. Bizonyos, hogy eddig az angol burzsoázia legerősebb fegyvere nem az erőszak, hanem a ravasz ámtás volt; de ha szükség van rá, ez a világot uraló osztály még iszonyú hatalmi eszközöket tud bevetni. (*Pannekoek jegyzete*)

29 Pannekoek itt eléggé zavarosan fogalmaz. A proletariátus uralma alatt nem állhat fenn osztályegyensúly, mert a proletariátus uralma nem más, mint az osztályok felszámolása, egy szakszervezeti kormány pedig nem folytathat szocialista építést, mert az ilyesfajta „szocializálás” ténylegesen az államkapitalizmus kiépítését, a tőkés termelés pusztá átszervezését jelenti.

„munkásszervezetek kormányával” visszatartani legtávolabbi, legradikálisabb céljaitól, hogy ezáltal megőrizze kiváltságos helyzetének egy részét. Egy ilyen kormányellenforradalmi jellegű, amennyiben megpróbálja félúton feltartóztatni a forradalomnak a polgári világ teljes lerombolásáig és a teljes kommunizmusig tartó szükségszerű fejlődését. Egy ilyen irányzat propagandája ellenforradalmi, amennyiben megpróbálja a proletariátust egy hangzatos jelszóval visszatartani saját legnagyobb és legtisztább céljainak követésétől. A kommunisták harca ma gyakran futhat párhuzamosan a radikális szakszervezetiekével; de káros taktika volna, ha emellett nem hangsúlyoznánk élesen az elvekben és célokban meglévő ellentéteket. Ezeknek a vízgázlódásoknak a kommunistáknak a mai szakszervezeti szövetségekkel szembeni viselkedése számára is van jelentősége: minden, ami hozzájárul egybeforrottságuk és erejük növeléséhez, növeli azt az erőt, amely a jövőben majd a forradalom előrehaladásának útjába áll.

Amikor a kommunizmus erőteljes és elvi harcot folytat ez ellen az átmeneti politikai forma ellen, akkor ő a proletariátusban meglévő eleven forradalmi tendenciák képviselője. A proletariátus forradalmi akciója, amely azáltal, hogy összetöri a polgári hatalmi apparátust, megnyitja az utat a munkásbürokrácia uralmának, egyidejűleg a tömegeket saját szerveik, a tanácsok megteremtése felé hajtja, amelyek nyomban alapjaiban ássák alá a szakszervezetek bürokratikus gépezetét. A tanácsrendszer felépítése egyúttal a proletariátus harca azért, hogy a diktatúra tökéletlen formáját a tökéletes diktatúrával váltsa fel. De az intenzív munka során, amely megköveteli a gazdaság „új megszervezésének” soha meg nem szűnő kísérleteit, a vezető bürokrácia még sokáig nagy hatalmat fog tudni megőrizni. És csak lassan nő meg a tömegek képessége arra, hogy megszabaduljanak tőle. A fejlődés e különböző formái és fázisai szintén nem olyan absztrakt-szabályos módon követik egymást, ahogyan mi őket a fejlődés különböző érettségi fokaiként logikailag egymás mellé állítottuk, hanem egymás mellett futnak, összekeverednek és kereszteződnek olyan, egymást kiegészítő, egymással harcoló és váltakozó tendenciák alkotta káoszként, melyeknek harcából kerül ki a forradalom összfejlődése. „A proletárforradalmak”, mondta már Marx, „állandóan bírálják önmagukat, folyton megszakítják saját menetüket, visszatérnek a látszólag már elvégzetthez, hogy megint újból elkezdjék, kegyetlen alapossággal gúnyolják első kísérleteik fogyatékoságait, gyengéit és gyatraságait, úgy látszik, mintha ellenfelüket csak azért tepernék le, hogy az új erőt szívjon a földből s még nagyobb óriásként egyenesedjék fel velük szemben...” Azokat a hatalmakat, melyek magából a proletariátusból nőnek ki elégtelen erejének kifejeződéseként, ennek az erőnek

a fejlődési folyamatában – egy ellentétben, tehát katasztrófákban, harc révén végbemenő fejlődésben – kell legyőzni. Kezdetben volt a tett, de a tett csak a kezdetet alkotja. Egy uralom megdöntése megköveteli az egységes akarat pillanatát; de csak a maradandó egység – amely csak a világos belátás révén lehetséges – képes a győzelem megtartására. Máskülönben jön a visszaesés, amely nem a régi uralkodó visszatérése, hanem új uralom új formákban, új személyekkel és új illúziókkal. A forradalom minden új fázisa még igénybe nem vett vezetőknek, mint meghatározott szervezeti formák képviselőinek új rétegét hozza felszínre, akiknek legyőzése a proletariátus önfelszabadításának egy ismét magasabb fokát testesíti meg. A proletariátus ereje nem csak az ellenséget leterítő egyszeri óriási tett mokány ereje, hanem az a szellemi erő, amely legyőzi a régi szellemi függőséget, és így képes erős fogással megtartani azt, amit a rohamban meghódított. Ennek az erőnek a növekedése a forradalom fel- és leszálló ágában a proletár szabadság növekedése.

VIII.

Miközben Nyugat-Európában a kapitalizmus egyre inkább összeomlik, Oroszországban – óriási nehézségek árán – a termelés új rendje épül fel. A kommunizmus uralma nem azt jelenti, hogy a termelés teljesen kommunista módon van berendezve – ez csak hosszabb fejlődési folyamat során válik lehetségessé –, hanem hogy a munkásosztály a termelést szántszándékkal a kommunizmus irányába fejleszti.³⁰ Ez a fejlődés soha nem juthat messzebb annál, mint amit a meglévő technikai és társadalmi alapok megengednek, ezért átmeneti formákat teremt majd, melyekben megmutatkoznak a régi polgári világ maradványai. Azok alapján, amit mi Nyugat-Európában megtudunk az orosz állapotokról, ezek a polgári maradványok ténylegesen léteznek is.

Oroszország óriási paraszti ország, az ipar itt – szemben Nyugat-Európával – nem fejlődött természetellenes mértékben a világ „műhelyévé”, ami a kivített és a terjeszkedést létkérdéssé tette volna. De ahhoz éppen eléggé kifejlődött, hogy kialakítson egy ipari munkásosztályt, amely fejlett osztályként képes volt a társadalom vezetését a kezébe venni. A népesség tömegét a mezőgazdaság

³⁰ A termelési mód fokozatos forradalmasításának ez a felfogása éles ellentétben áll azon szociáldemokrata felfogással, amely a kapitalizmust és a kizsákmányolást fokozatosan, lassú reformok útján akarja megszüntetni. Minden tőkeprofitnak és minden kizsákmányolásnak a győzelmes proletariátus általi közvetlen eltörlése az az előfeltétel, amelynek birtokában a termelési mód a kommunizmushoz vezető útra léphet. *(Pannekoek jegyzete)*

foglalkoztatja, és ebben a modern nagyüzemek kisebbséget, habár a kommunista fejlődés számára értékes kisebbséget alkotnak. A legfőbb részt a kisüzemek alkotják, nem a nyugat-európai nyomorúságos, kizsákmányolt kisüzemek, hanem olyan üzemek, melyek biztosítják a parasztoknak a boldogulást, és amelyeket a szovjetkormány megpróbál anyagi ellátás (segédeszközök és szerszámok formájában) valamint intenzív kulturális és szaktudományos oktatás révén az egész rendszerrel mind szilárdabb kapcsolatba hozni.³¹ Mindazonáltal nyilvánvaló, hogy ez az üzemi forma létrehoz egy bizonyos individualista, a kommunizmustól idegen szellemet, amely a „gazdag parasztoknál” ellenséges, szabályosan antikommunista érzületté válik. Kétségtelen, hogy az antant arra spekulált a szövetkezetekkel való kereskedelem tervével, hogy – megkísérelve ezen rétegeknek a polgári profitéhség körébe való bevonását – polgári ellenmozgalmat szítson. De mivel a szövetkezeteket szoros érdek köti össze a mai kormánnyal (a feudális reakciótól való félelem), ezért ezek a kísérletek szükségképpen félresikerülnek. És amikor a nyugat-európai imperializmus elpusztul, ez a veszély teljesen elenyészik.

Az ipar túlnyomórészt központosítva szabályozott, kizsákmányolástól mentes termelés.³² Ő az új rend szíve, az ipari proletariátusra támaszkodik az államvezetés. De ez a termelés is átmeneti állapotban van; a gyárban és az államszervezetben dolgozó technikai és adminisztratív tisztségviselők nagyobb hatalmat gyakorolnak, mint ami a fejlett kommunizmusnak megfelel. A termelés gyors növelésének szükségessége, és még inkább a reakció támadásai miatt egy jó hadsereg megteremtésének szükségessége arra kényszerített, hogy a leggyorsabb ütemben orvosolják a vezető erők hiányát. A fenyegető éhínség és az ellenséges támadások nem engedték meg, hogy minden erőt mindenki egyetemes képességeinek – bármily lassú ütemű – fejlesztésére fordítsanak, ami a kommunista közösség alapja. Így az új vezetőkől és hivatalnokokból szükségképpen létrejött egy új bürokrácia, amely magába szívta a régi bürokrácia maradványait, és amelynek létezését mint az új rendre leselkedő veszélyt olykor aggodalommal szemlélik. Ez a veszély csak a tömegek széleskörű fejlődése révén szüntethető meg, ezen dolgoznak lázas igyekezettel³³, de ennek

31 Ez nagyon távol áll a valóságtól. A szovjetkormány ez időben azzal volt elfoglalva, hogy fegyveres osztagokkal gyűjtse be a terményeket a parasztoktól, tekintet nélkül azok osztályhelyzetére.

32 Az oroszországi ipari munkásság kizsákmányolása egyáltalán nem szűnt meg a hadikommunizmus alatt, sőt, a munka militarizálásával és a fejadagok bevezetésével a kizsákmányolás csak fokozódott.

33 Kikről van szó? A bolsevik kormány legfeljebb a polgári kultúrát meg a „szocialista” mun-

maradandó alapját csak a kommunista bőség fogja megalkotni, amely által az ember megszűnik munkájának rabszolgája lenni. Csak a bőség teremti meg a szabadság és egyenlőség anyagi feltételét. Amíg nehéz a harc a természet és a tőkés hatalmak ellen, addig szükséges marad a túlzott specializáció.

Érdeemes megjegyezni, hogy vizsgálatunk szerint Nyugat-Európa és Oroszország különböző fejlődése (az előbbiben ezt csupán feltételezzük a forradalom további menetére) ugyanazt a politikai-gazdasági struktúrát hozza létre: kommunista módon szabályozott ipart, melyben a munkástanácsok alkotják az öngazgatás elemét, a munkásbürokrácia technikai vezetése és politikai uralma alatt, miközben a mezőgazdaság az uralkodó kis- és középzumben megőrzi individualista-kispolgári jellegét. Nem különös ez az egyezés, mert egy ilyen társadalmi struktúrát nem a politikai előzmények, hanem a technikai-gazdasági alapfeltételek határoznak meg (az ipari és mezőgazdasági technika fejlettségi foka valamint a tömegek képzése), amelyek a két helyen hasonlóak.³⁴ De emellett az egyezés mellett jelentős eltérés van jelentőségükben és céljukban. Nyugat-Európában ez a politikai-gazdasági struktúra átmeneti állapotot képez, amelyben a burzsoázia a legutolsó vonalon igyekszik saját bukását feltartóztatni, míg Oroszországban azt kísérik meg, hogy a fejlődést tudatosan továbbirányítsák a kommunizmus felé. Nyugat-Európában a proletariátus és a burzsoázia közötti osztályharc egy fázisát alkotja, Oroszországban az új gazdasági építés egy fázisát. Hasonló külső formát vesz fel Nyugat-Európa, amely egy pusztuló kultúra süllyedő vonalán halad, és Oroszország, amely egy új kultúra felemelkedő mozgásában van.

Mikor az orosz forradalom még fiatal és gyenge volt, és megmentését az európai forradalom mielőbbi kitörésétől várta, jelentőségével kapcsolatban más felfogás uralkodott. Oroszország, így hangzott ez akkoriban, csupán egy kivétel a forradalomban, ahol a proletariátus a körülmények véletlen kegye folytán volt képes a hatalmat ilyen korán megragadni; de ez a proletariátus gyenge és műveletlen, és csaknem eltűnik a végtelen paraszttömegekben. A gazdaságilag elmaradott Oroszország proletariátusa csak időlegesen haladhat az élen; mielőtt a nyugat-európai proletariátus óriási tömegei a maguk tudásával és képzettségével, technikai és szervezeti iskolázottságával felkelnek és átveszik a régi, gazdag kultúrájú, legfejlettebb ipari országok feletti uralmat, akkor fogjuk

kaverseny szellemiségét próbálta a tömegekbe plántálni.

34 Ismert példa található az efféle konvergens fejlődésre az ókor végének és a középkor elejének társadalmi struktúrájában, vö. Engels: „A család, a magántulajdon és az állam eredete”, VIII. fejezet. (*Pannekoek jegyzete*)

megélni a kommunizmus kivirágzását, amely mellett a köszönetet érdemlő orosz kezdet már gyengének és szegényesnek fog tűnni. Ahol a kapitalizmus legnagyobb erőit kibontakoztatta – Angliában, Németországban, Amerikában – és előkészítette az új termelési módot, ott van az új kommunista világ magja és ereje.

Ez a felfogás nem számolt a forradalom nehézségeivel Nyugat-Európában. Ahol a proletariátus csak lassan jut megszilárdult uralomra, és a burzsoázia olykor-olykor vissza tudja nyerni a hatalmat vagy a hatalom egyes részeit, ott a gazdaság újjáépítése nem vezethet semmire. A kapitalista újjáépítés lehetetlen; minden alkalommal, amikor a burzsoázia szabad kezét kap, új káoszt teremt és megsemmisíti azokat az alapokat, melyek a kommunista termelés felépítését szolgálhatnák. Véres reakcióval és rombolással újból és újból megakadályozza az új proletár rend megszilárdítását. Oroszországban is végbement mindez: az ipari létesítmények és bányaművek elpusztítása az Urálban és a Donyec-medencében Kolcsak és Gyenyikin által, valamint annak szükségessége, hogy a legjobb munkásokat és a termelőerő legfőbb részét az ellenük való harcra használják fel, mélyen feldúlta a gazdaságot, súlyosan károsította és visszavetette a kommunista építést. Még ha jelentősen elősegítheti is egy új fellendülés megkezdődését a kereskedelmi kapcsolatok felvétele Amerikával és a Nyugattal, akkor is szükség lesz az oroszországi tömegek legnagyobb, legönfeláldozóbb erőfeszítésére, hogy teljes mértékben megszüntessék a károkat. De – és ebben van az eltérés – Oroszországban rendületlen maradt maga a szovjetköztársaság mint a kommunista erő szervezett centruma, amely már nagy belső szilárdságra tett szert. Nyugat-Európában nem lesz kisebb a pusztítás és az öldöklés, és a proletariátus legjobb erőit is meg fogják semmisíteni a harcban, de itt hiányzik egy már megszilárdult, szervezett, nagy tanácsállam erőforrása. A pusztító polgárháborúban az osztályok kimerülnek az egymás elleni harcban, és addig semmi sem lehet az újjáépítésből, amíg a káosz és a nyomor uralkodik. Ez lesz a sorsa azon országoknak, ahol a proletariátus nem ismerte fel nyomban feladatát egy tiszta pillantással és egységes akarattal, tehát azon országoknak, ahol a polgári hagyományok gyengítik és megosztják a munkásokat, ahol látásukat elhomályosítják és szívüket elcsüggesztik. Évtizedekre volna szükség ahhoz, hogy a régi kapitalista országokban legyőzzük a polgári kultúrának a proletariátusra gyakorolt fertőző, bénító hatását. És eközben parlagon marad a termelés, és az ország gazdaságilag sivataggá válik.

Azzal egyidejűleg, hogy Nyugat-Európa nagy nehézségek árán kibirkózza magát polgári múltjából, gazdaságilag stagnál, keleten, Oroszországban

felvirágzik a kommunista rend gazdasága. A fejlett kapitalizmus országait az különböztette meg az elmaradott kelettől, hogy óriási mennyiségű anyagi és szellemi termelőeszközt birtokoltak – vasutak, gyárak, hajók sűrű hálózatát, sűrű, technikailag képzett népességet. De a kapitalizmus összeomlásakor, a hosszú polgárháború alatt, a stagnálás idején, mikor túlságosan kicsi a termelés, ez a vagyon veszendőbe megy, felemésztydik vagy elpusztul. Az el nem pusztítható termelőerők, a tudomány, a technikai jártasság nincsenek hozzákötve ezekhez az országokhoz; hordozóik Oroszországban új hazára lelnek, ahova a kereskedelmi forgalom révén átmenthető Európa anyagi, technikai vagyonának egy része is. Szovjet-Oroszország Nyugat-Európával és Amerikával kötött kereskedelmi egyezményének, ha komolyan és erőteljesen hajtják végre, az a tendenciája, hogy erősíti ezt az ellentmondást, mert miközben elősegíti Oroszország gazdasági újjáépítését, addig Nyugat-Európában késlelteti az összeomlást, feltartóztatja a romlást, lélegztvétélhez juttatja a kapitalizmust, és megbénítja a tömegek forradalmi tetterejét – hogy mennyi időre és milyen mértékben, azt a jövő dönti el. Politikailag ez a polgári vagy a fentebb tárgyalt kormányzati formák egyikének látszólagos stabilizálódásában fog megmutatkozni, és ezzel egyidejűleg az opportunizmusnak a kommunizmusban való elterjedésében; a régi harci módszerek elismerésével, a parlamenti munkában való részvétellel és a régi szakszervezetekben való lojális ellenzékiiséggel Nyugat-Európa kommunista pártjai legális pozícióra fognak szert tenni, ahogyan régebben a szociáldemokrácia, és ezzel szemben a radikális, forradalmi irányzat kisebbségbe szorítva találja majd magát. De a kapitalizmusnak egy valódi, új felvirágzása teljesen valószínűtlen; az Oroszországgal kereskedő tőkések magánérdeke a gazdaság egészével nem fog törődni, és profitszerzés végett a termelés fontos alapelemeit Oroszországnak fogja elkótyavetyélni; a proletariátust sem lehet újból függő helyzetbe hozni. Így tovább vonszolja magát a krízis; tartós javulás lehetetlen, és folyvást meg fog torpanni; a forradalom és a polgárháború folyamata halasztódik és meghosszabbodik, a kommunizmus teljes uralma és egy új felvirágzás kezdete kitolódik a távolabbi jövőbe. Eközben keleten az erőteljes fellendülésben lévő gazdaság akadálytalanul emelkedik a magasba, új utakat nyit meg a legfejlettebb természettudományra támaszkodva – melyet a Nyugat képtelen alkalmazni –, egyesítve azt az új társadalomtudománnyal, az emberiség újonnan megszerzett uralmával saját társadalmi erői felett. És ezek az erők – melyeket a szabadságból és egyenlőségből fakadó új energiák százszorosra fokoznak – Oroszországot majd az új kommunista világtrend középpontjává teszik.

Nem ez lesz az első eset a világtörténelemben, hogy egy új termelési módba – vagy a termelési mód egy új fázisába – való átmenet során a világ centruma a világ egy másik tájára helyeződik át. Az ókorban a centrum Elő-Ázsiából Dél-Európába vándorolt, a középkorban délről Nyugat-Európába; a gyarmati és kereskedőtőke felemelkedésével először Spanyolország, aztán Hollandia és Anglia, az ipar felemelkedésével Anglia lett a vezető ország. E változások okai össze is foglalhatók egy általános szempont szerint: ahol a korábbi gazdasági forma a legnagyobb fejlettséget érte el, ott olyan szilárdan kiépültek azok az anyagi és szellemi erők, politikai-jogi intézmények, melyek létét biztosítják és teljes kifejlődéséhez szükségesek, hogy az új formákba való fejlődés útjába szinte legyőzhetetlen akadályokat állítanak. Így gátolta az ókor végén a rabszolgaság intézménye a feudális rend kifejlődését; így okozták a középkor nagy, gazdag városainak céhszabályai azt, hogy a későbbi tőkés manufaktúra csak más, addig jelentéktelen helyeken fejlődhetett ki; így gátolta a francia abszolutizmus politikai rendszere, amely Colbert idején támogatta az ipart, a későbbi XVIII. században az új nagyipar bevezetését, mely Angliát gyárországgá tette. Sőt, még a szerves természetben is létezik egy ennek megfelelő törvény, melyet a Darwin-féle „a legjobban alkalmazkodók túlélése” ellenpárjaként olykor-olykor „survival of the unfitted”-ként, „a nem alkalmazkodók túlélése”-ként fejeznek ki. Amikor az állatok egy típusa – mint például az őshüllők a földtörténeti középkorban – olyan formagazdagságig specializálódott és differenciálódott, mely tökéletesen idomul az adott korszak összes különös életfeltételéhez, akkor képtelenné vált egy új típusba való továbbfejlődésre: mindenféle képesség és fejlődési lehetőség elveszett és többé nem tér vissza. Új típus kialakulása a primitív ősfarmakból indul ki, melyek differenciálatlanok lévén, megőriztek minden fejlődési lehetőséget, az alkalmazkodásra képtelen régi típus pedig kihal. E szerves szabályszerűség különös eseteként kell felfogni azt a jelenséget – melyet a polgári tudomány azzal a fantáziálással intéz el, hogy egy nemzet vagy egy rassz „életereje kimerül” –, hogy az emberiség történelmének folyásában a gazdasági, politikai, kulturális fejlődés vezetése állandóan egyik népről vagy országról egy másikra száll át.

Most meg fogjuk vizsgálni az okokat, amelyek miatt Nyugat-Európa és Amerika uralkodó volta – melyet a burzsoázia oly előszeretettel tulajdonít saját rassza szellemi-erkölcsi fölényének – el fog tűnni, és hogy előreláthatólag hova fog átmenni. Új országok, olyan országok lesznek az új kommunista világ központjai, ahol a tömegek nincsenek megmérgezve a polgári világszemlélet füstgomolyával, ahol szellemüket egy kezdődő ipari fejlődés kiűzte a régi,

mozdulatlan nyugalomból és felébredt a kommunista közösségi érzés, ahol adottak a nyersanyagok, hogy a kapitalizmusból örökölt legmagasabb szintű technikát a hagyományos termelési formák megújítására használják fel, ahol a fentről jövő nyomás elég erős ahhoz, hogy harcra és harci erények kifejlesztésére kényszerítsen, ahol azonban nem tudja egy túlerőben lévő burzsoázia megakadályozni ezt a megújítást. Oroszország, amely Szibériával maga is egy fél világrész, már az első helyen áll. Ezek a feltételek azonban többé-kevésbé a Kelet más országaiban, Indiában, Kínában is adottak. Mivel itt vannak további okok is, melyek az éretlenség mellett szólnak, ezért a kommunista világforradalom vizsgálatakor nem szabad átsiklani ezen ázsiai országok felett.

Nem láthatjuk át e világforradalmat teljes, univerzális jelentőségében akkor, ha csak nyugat-európai nézőpontból szemléljük. Oroszország nem csupán Európa keleti része, hanem – nemcsak földrajzilag, gazdasági-politikai értelemben is – sokkal inkább Ázsia nyugati része. A régi Oroszországnak Európához kevés köze volt. A nyugat felé legmesszebbre elterülő képviselője volt azon politikai-gazdasági alakulatoknak, melyeket Marx „keleti despotizmusként” határozott meg, és amelyek közé Ázsia minden nagy, régi és új óriásbirodalma tartozott. Ezekben egy mindenütt közel egyforma parasztság falusi kommunizmusának alapzatán korlátlan hercegi és nemesi hatalom emelkedett fel, amely ezenkívül egy viszonylag csekély, de fontos kereskedelmi forgalomra és egyszerű kézműiparra támaszkodott. A nyugat-európai tőke ezt a saját magát évszázadokon át – a felszíni uralkodóváltások ellenére – mindig ugyanolyan módon újratermelő termelési módot minden oldalról felbomlasztva, átformálva, leigázva, kizsákmányolva, nyomorúságba döntve hatolt be: kereskedelem révén, közvetlen leigázás és kifosztás révén, a természeti kincsek kiaknázása révén, vasutak és gyárak építése révén, a hercegeknek adott államkölcsonök révén, élelmiszerek és nyersanyagok kivitele révén. Mindezt gyarmatpolitika néven foglaljuk össze. Míg Indiát a maga óriási gazdagságával már korán meghódították, kirabolták, majd pedig proletarizálták és iparosították, addig a többi ország csak később lett a modern gyarmatpolitika révén a kifejlett fináncőtőke zsákmánya. Még Oroszország is – bár külsőségekben 1700 óta az európai nagyhatalmak egyikeként lépett fel – az európai tőke gyarmatává vált: Európával való közvetlen katonai érintkezése folytán korábban és gyorsabban tért arra az útra, melyet Perzsia és Kína később kezdtek követni. A legutóbbi háború előtt a vasipar 70%-a, a vasutak többsége, a platina-termelés 90%-a, az olajipar 75%-a európai tőkések kezében volt, akik ezenkívül a cárizmus tömérdek államadóssága révén az orosz parasztokat

az éhség határán is túlmenve zsákmányolták ki. Miközben az oroszországi munkásosztály hasonló körülmények között dolgozott, mint a nyugat-európai, ami létrehozott egy forradalmi, marxista nézetekkel rendelkező közösséget, Oroszország egész gazdasági helyzetét tekintve a legnyugatibb ázsiai birodalom volt.

Az orosz forradalom Ázsia nagy lázadásának kezdete az Angliában koncentrált nyugat-európai tőke ellen. Nálunk rendszerint csak a Nyugat-Európára gyakorolt hatását veszik figyelembe, ahol az orosz forradalmárok magas elméleti iskolázottságuk révén a kommunizmus felé törekvő proletariátus tanítói lettek. De ennél is fontosabb a keleti hatása; ezért az ázsiai kérdések szinte még jobban uralják a szovjetköztársaság politikáját, mint az európaiak. Moszkvából – ahová egymás után érkeznek az ázsiai törzsek küldöttségei – felhívás szól minden nép szabadságára és önrendelkezésére, valamint az európai tőke elleni, egész Ázsiát átfogó harcra.³⁵ A Turáni Szovjetköztársaságból a szalak Indiába és a mohamedán országokba vezetnek, Dél-Kínában a forradalmárok a szovjet alkotmány példáját próbálták követni; az Elő-Ázsiában felemelkedő, török vezetésű pániszlám mozgalom Oroszországra törekszik támaszkodni. Ebben van az Oroszország és Anglia – mint két társadalmi rendszer képviselői – közötti világméretű harc nagy tartalma. Az időleges szünetek ellenére ez a harc azért nem érhet véget valódi békével, mert Ázsiában halad tovább az erjedési folyamat. Azok az angol politikusok, akik valamivel távolabb látnak a kispolgári demagóg Lloyd George-nál, nagyon jól látják a veszélyt, ami itt az angol világuralmat és ezzel az egész kapitalizmust fenyegeti. Joggal mondják, hogy Oroszország sokkal veszélyesebb, mint amilyen Németország volt valamikor. De nem léphetnek fel energikusan, mivel az angol proletariátus kezdődő forradalmasodása éppen hogy nem enged meg más kormányzást, mint a kispolgári demagógiáét.

³⁵ Ebben rejlik az alapja annak a magatartásnak, melyet Lenin 1916-ban, Zimmerwald idején juttatott kifejezésre Radekkel szemben, aki a nyugat-európai kommunisták álláspontját képviselte. Utóbbiak azt hangsúlyozták, hogy a népek önrendelkezési jogának jelszava – melyet a szociálpatrióták és Wilson adtak ki – csak népámítás, mivel az imperializmus idején ez a jog mindig csak látszat és csalás lehet, és hogy ezért harcolnunk kell e jelszó ellen. Lenin ebben az álláspontban a nyugat-európai szocialisták arra irányuló tendenciáját látta, hogy elutasítsák az ázsiai népek nemzeti felszabadító háborúit, ami által kivonhatják magukat a saját kormányaik gyarmati politikája elleni radikális harcból. (*Pannekoek jegyzete*) [A kommunisták valóban elutasítják a nemzeti felszabadító háborúkat. A nemzeti felszabadulás ideológiája, az antiimperializmus a helyi tőkét részesíti előnyben a nemzetközi tőkével szemben, ennek alapján nemzeti osztálykollaborációt hirdet, amellyel viszont maga is az imperialista háború támogatójává lesz – az osztályháborúval szemben. *Barikád Kollektíva*]

Ázsia ügye ténylegesen az emberiség ügye. Oroszországban, Kínában és Indiában, a szibériai orosz síkságon és a Gangesz meg a Jangcekiang termékeny völgyeiben 800 millió ember él, a Föld teljes népességének több mint fele – közel háromszorosa annak, mint amennyi az egész kapitalista Európában. És Oroszországon kívül is mindenütt megjelentek már a lázadás csírái. Egyrészt erőteljesen fellángoló sztrájkmozgalmak ott, ahol az ipari proletariátus összezsúfolódik (pl. Bombayban és Hanshou-ban), másrészt nacionalista mozgalmak a még gyenge, feltörekvő nemzeti értelmiség vezetése alatt. Amennyire a meglehetősen hallgatag angol sajtó gyér híreiből itt kivehető, a világháború nagyon felerősítette a nemzeti mozgalmakat, hogy aztán viszont erőszakkal elfojtsa őket. Közben az ipar olyan erőteljes fellendülésben van, hogy az arany nagy tömegben áramlik Amerikából Kelet-Ázsiába. Ha a gazdasági válság hulláma eléri ezeket az országokat – úgy tűnik, Japánt már elragadta –, akkor emiatt új harcokra lehet számítani. Felvethető a kérdés, hogy támogatni kell-e tisztán nacionalista mozgalmakat, melyek nemzeti-kapitalista uralomra töreksenek Ázsiában – mert hiszen ezek ellenségesen fognak viszonyulni egy sajátosan proletár szabadságmozgalomhoz. De a fejlődés előreláthatólag nem ilyen irányt fog venni. Eddig ugyan a felemelkedő értelmiség az európai nacionalizmus felé orientálódott, és a keletkezőben lévő hazai burzsoázia ideológusaként egy nyugati mintájú nemzeti-polgári kormányt propagált. Ám Európa széthullásával ez az ideál elhalványul, és az értelmiség kétségtelenül erőteljesen az orosz bolsevizmus szellemi hatása alá fog kerülni, és benne fogja a proletár sztrájk- és lázadó mozgalommal való egybeforrásának eszközét megtalálni. Így talán Ázsia nemzeti szabadságmozgalmai gyorsabban fognak kommunista gondolatvilágot és kommunista programot elsajátítani, mint azt ma a külső látszat alapján várhatnánk, a munkásoknak és parasztoknak a világtőke barbár elnyomása elleni osztályharca szilárd anyagi bázisán.³⁶

Hogy ezeknél a népeknél a mezőgazdaság túlsúlyban van, az éppoly kevésbé kell hogy akadály legyen, mint Oroszországban. A kommunista közösség nem sűrűn lakott gyárvárosokra épül (mivel itt megszűnik az ipari országok és az agrárországok kapitalista különválása), hanem nagy helyet kell benne elfoglalnia a mezőgazdaságnak. De meg fogja nehezíteni a forradalmat az agrárjelleg túlnyomó volta, mivel emellett a szellemi készség

³⁶ Az ázsiai burzsoá értelmiség egy része valóban bolsevik orientációt vett át, de ez természetesen nem a kommunista program elsajátítását jelentette, hanem a bolsevik államkapitalista modell átvételét olyan országokban (például Kínában), ahol a tőke azelőtt nem volt képes szervesen kifejlődni.

csekélyebb. Kétségtelen, hogy ezekben az országokban a szellemi és politikai forradalmasodás hosszabb időszakára lesz szükség. A nehézségek itt mások, mint Európában: inkább passzívak, mint aktívak; nem annyira az ellenállás erejében, mint inkább az aktivitás feléledésének lassúságában rejlenek, nem a belső káosz legyűrésében, hanem az idegen kizsákmányoló kiűzéséhez szükséges egységes erő megteremtésében. Itt nem bocsátkozunk bele e nehézségek sajátos eltéréseibe, mint India vallási és nemzeti szétforgácsoltsága vagy Kína kispolgári jellege. Akárhogyan is fejlődjenek tovább a politikai és gazdasági formák, a fő probléma, melyet legelőször meg kell oldani, az európai-amerikai tőke uralmának megsemmisítése.

A kapitalizmus megsemmisítéséért folyó nehéz harc az a közös feladat, melyet Nyugat-Európa és az USA munkásainak Ázsia milliós népeivel kéz a kézben kell megoldaniuk. Ennek még éppen csak a kezdeténél tartunk. Amikor a német forradalom döntő fordulatot vesz és csatlakozik Oroszországhoz, amikor Angliában és Amerikában forradalmi tömegharcok törnek ki, amikor Indiában felkelések lobbannak lángra, amikor a kommunizmus a Rajnáig és az Indiai Óceánig tolja előre határait, a világforradalom akkor lép a következő hatalmas fázisába. A világot uraló angol burzsoáziát – Népszövetség-beli vazallusaival és japán meg amerikai szövetségeseivel együtt – belülről és kívülről egyaránt meg fogják támadni. Világuralmát gyarmati felkelések és felszabadító háborúk veszélyeztetik, belülről sztrájkok és polgárháború bénítják meg. Minden erejét meg kell majd feszítenie, és zsoldosseregeket kell felállítania mindkét ellensége ellen. Amikor az angol munkásosztály – melyet hátulról bátorít az európai proletariátus egész többi része – megtámadja saját burzsoáziáját, akkor kétszeresen is harcol a kommunizmusért: azáltal hogy Angliában közvetlenül szabadabbá teszi számára az utat, és azáltal, hogy segíti Ázsia felszabadítását. És megfordítva, ő is számíthat majd a fő kommunista hatalom támogatására, ha a burzsoázia felfegyverzett bérencei megpróbálják harcát vérbe fojtani – mivel Nyugat-Európa előtérben lévő szigete csupán a nagy orosz-ázsiai országgömbből kiemelkedő félsziget. A tőke elleni közös harc az egész világ proletár tömegeit egységesíteni fogja. És ha végül a nehéz küzdelem befejeztével az európai munkások – mélységesen kimerülve – a szabadság tiszta reggeli fényében állnak, üdvözölni fogják keleten Ázsia felszabadított népeit, és kinyújtják kezüket Moszkva, az új emberiség fővárosa felé.

A fenti fejtegetések áprilisban íródtak, és elküldtük őket Oroszországba, hogy a végrehajtó bizottság és a kongresszus figyelembe vehesse őket a taktikai döntések meghozatala során. A viszonyok időközben oly módon változtak meg, hogy a moszkvai végrehajtó bizottság és az oroszországi vezető elvtársak teljességgel az opportunizmus álláspontjára helyezkedtek, és ennek eredményeképpen ez az irányzat a Kommunista Internacionálé II. kongresszusán túlsúlyba került.

A szóbanforgó politika először Németországban tűnt föl, amikor Radek, latba vetve minden szellemi és anyagi befolyását, amit csak ő és a KPD vezetősége fel tudtak vonultatni, megpróbálta parlamentarizmusra és a központi szakszervezeti konföderációk támogatására épülő taktikáját a német kommunistákra ráerőszakolni, megosztva és gyengítve ezzel a kommunista mozgalmat. Mióta Radek a végrehajtó bizottság titkára lett, ezt a politikát az egész végrehajtó bizottság magáévá tette. A német függetlenek Moszkvához való csatlakozására irányuló, korábban sikertelen kísérleteket nyomatékosan tovább folytatták. Ezzel szemben a KAPD antiparlamentarista kommunistái, akik, ezt bizonyára senki sem tagadja, természetes módon a KI-hoz tartoznak, fagyos fogadtatásban részesültek: Azt állították róluk, hogy minden fontosabb kérdésben szembhelyezkedtek a III. Internacionáléval, és hogy csak speciális feltételekkel lehet fölvenni őket. Az Amszterdami Segédirodát, amely elfogadta és egyenértékűként kezelte őket, bezárták. A Francia Szocialista Párt centrumának küldötteivel a belépésről tárgyaltak. Lenin nem csak azt mondta az angol kommunistáknak, hogy részt kell venniük a parlamenti választásokon, hanem azt is, hogy csatlakozniuk kell a Második Internacionáléhoz tartozó „Labour Party”-hoz, ami javarészt reakciós szakszervezeti vezetők politikai egyesülete. Mindezek az állásfoglalások az orosz vezető elvtársak azon törekvését fejezik ki, hogy összeköttetésbe lépjenek Nyugat-Európa nagy munkásszervezeteivel, amelyek még nem kommunisták. Míg a radikális kommunisták a munkástömegek felvilágosítását és forradalmasítását végzik a szigorú és elvszerű harc eszközei által, minden burzsoá, szociálpatrióta és ingadozó irányzattal és ezek képviselőivel szemben – addig az Internacionálé vezetősége a Moszkvához való tömeges csatlakozásra igyekszik megnyerni őket, anélkül, hogy szükség lenne hagyományos nézeteik teljes forradalmasítására. Az az ellentét, amelybe a bolsevikok, akik tetteik révén a múltban a radikális taktika tanítómestereivé váltak, Nyugat-Európa radikális kommunistáival

kerültek, tisztán megjelenik Lenin nemrégiben publikált, „Baloldaliság – A kommunizmus gyermekbetegsége” címet viselő brosjúrájában. Jelentősége nem a tartalmában rejlik, hanem a szerző személyében, mivel az általa alkalmazott érvek között alig van új, jórészt ugyanazok az érvek ezek, amiket mások már felhasználtak. Ami különös, hogy most éppen Lenin az, aki felhasználja őket. A cél tehát nem az, hogy vitába szálljunk velük – téves mivoltuk jórészt azon alapszik, hogy a nyugat-európai viszonyokat, pártokat, szervezeteket és parlamenti gyakorlatot azonosítják oroszországi megfelelőikkel – és más érveket szegezünk szembe velük, hanem az, hogy úgy ragadjuk meg a jelen helyzetben való megjelenésük tényét, mint egy bizonyos politika következményét.

Ezen politika alapja könnyen felismerhető a szovjetköztársaság szükségleteiben. Kolcsak és Gyenyikin reakciós felkelései elpusztították az orosz vasipar alapjait, és a háborús erőfeszítések gátat vetettek a termelés erőteljes fellendülésének. A gazdasági építkezéshez Oroszországnak sürgősen szüksége van gépekre, mozdonyokra, szerszámokra, és csak a kapitalista országok sértetlen ipara képes biztosítani ezeket. Ezért aztán szüksége van a békés kereskedelmi forgalomra a világ többi részével, nevezetesen az antant országaival; ezek viszont Oroszország nyersanyagára és élelmiszerére vannak utalva, hogy megakadályozhassák a kapitalizmus összeomlását. A nyugat-európai forradalmi fejlődés lassú üteme tehát arra kényszeríti a szovjetköztársaságot, hogy közös *modus vivendi* keressen a kapitalista világgal, hogy természeti kincsei egy részét vételárként odaadja, és hogy lemondjon a forradalom más országokban való közvetlen támogatásáról. Önmagában nem lehet kifogásolni egy ilyesfajta megállapodást, amelyet mindkét fél szükségszerűnek tart; de nem lenne meglepő, ha a kényszerérzetből és a burzsoá világgal való megállapodás kezdődő gyakorlatából a nézetek mértékletességére irányuló lelki hajlam támadna. A III. Internacionálé, mint a proletárforradalmat minden országban előkészítő kommunista pártok szövetsége, formálisan kívül áll az orosz köztársaság kormánypolitikáján, és utóbbitól teljesen függetlenül kellene végrehajtania feladatait. Gyakorlatilag azonban ez az elválasztás nem létezik; miután a KP a szovjetköztársaság gerince, a végrehajtó bizottság tagjainak személyén keresztül a legszorosabban kötődik a szovjetköztársaság vezetőségéhez, olyan eszközt alkotva ezáltal, amellyel ez a vezetőség beleavatkozik a nyugat-európai politikába. Így érthetővé válik, hogy a Harmadik Internacionálé taktikáját – ha azt egy kongresszus minden kapitalista ország számára egységes módon fektette le és központilag irányítja – nem pusztán az ezen országokban folytatott kommunista propaganda szükségletei határozzák meg, hanem Szovjet-

Oroszország politikai szükségletei is. Noha a tőkét és a munkát képviselő két ellenséges világhatalomnak, Angliának és Oroszországnak egyaránt szüksége van a javak békés cseréjére azért, hogy gazdaságukat felépíthessék, de politikájukat nem csupán ezen közvetlen gazdasági szükségletek határozzák meg, hanem a burzsoázia és a proletariátus közötti mélyebb gazdasági ellentét, a jövő kérdése is, ami megnyilvánul abban, hogy nagyhatalmú kapitalista csoportok valós elvi ellenségességük folytán megpróbálnak mindenféle megállapodást megakadályozni. A szovjet kormány tudja, hogy nem bízhat Lloyd George éleslátásában és abban, hogy Angliának szüksége van a békére; a megállapodásokat egyfelől a Vörös Hadsereg legyőzhetetlen ereje, másfelől az angol munkásoknak és matrózoknak a kormányukra gyakorolt nyomása csikarta ki. A szovjetkormány tudja, hogy az antant proletariátusa által jelentett fenyegetés az egyik legjelentősebb fegyver, amellyel megbéníthatja és tárgyalásokra kényszerítheti az imperialista kormányokat. Olyan erőssé kell tehát tenni ezt a fegyvert, amennyire csak lehetséges. Amit ez igényel, az nem egy, a jövőbeni gyökeres forradalmat előkészítő radikális kommunista párt, hanem egy nagy, szervezett proletárhatalom, amely fellép Oroszország védelmében, és amellyel saját kormányának számolnia kell. A szovjetkormánynak sürgősen nagyobb tömegekre van szüksége, még akkor is, ha azok nem teljes mértékben kommunisták. Ha megnyeri őket magának, Moszkvához való csatlakozásuk jeladás lesz a világtőke számára, hogy az Oroszország elleni megsemmisítő háborúk többé nem lehetségesek, tehát a béke és a kereskedelmi kapcsolatok felvétele elkerülhetetlen.

Moszkvának tehát olyan kommunista taktikáért kell síkra szállnia Nyugat-Európa számára, amely nem áll éles ellentmondásban a nagy, mérvadó, szervezett munkástömegek hagyományos nézeteivel és módszereivel. Hasonlóképpen, meg kellett kísérelni azt is, hogy a németországi Ebert-kormányt – amely hagyta, hogy az antant eszköznek használja Oroszország ellen – a lehető leggyorsabban felváltsák egy kelet felé orientálódó kormánnyal. És mivel maga a KP túlonúl gyenge volt, ennek a célnak csak a függetlenek felelhettek meg. Egy németországi forradalom óriási mértékben erősítené Szovjet-Oroszország helyzetét az antanttal szemben. Egy ilyen forradalom mélyreható kibontakozása ugyanakkor rendkívül kényelmetlenné válhat az antanttal való béke és egyetértés politikájának szempontjából, mert egy radikális proletárforradalom a versailles-i szerződés felrúgását és a háború kiújulását jelentené – a hamburgi kommunisták³⁷ már aktív előkészületeket

37 Itt a KAPD úgynevezett „nemzeti bolsevik” áramlatáról van szó, amely háborút indítvá-

akartak tenni erre a háborúra. Oroszország maga is belesodródna a háborúba, és még ha külsőleg meg is erősödne, a gazdaságépítés és az ínség megszüntetése a távolabbi jövőbe tolódna. Ezeket a következményeket el lehetne kerülni, ha a német forradalmat olyan keretek között tartanák, hogy azok ugyan jelentősen megnövelnék az egymással szövetséges munkáskormányok hatalmát az antant tőkéjével szemben, de ez mégsem kényszerítené ki elkerülhetetlenül az azonnali háborút. Ehhez pedig nem a KAPD radikális taktikájára van szükség, hanem a függetlenek, a KPD és a szakszervezetek alkotta kormányra, az orosz mintát követő tanácsszervezet formájában. Ennek a politikának azonban távolabbi kilátásai is vannak azon túl, hogy kedvezőbb helyzetet teremtsenek az antanttal való pillanatnyi tárgyalásokhoz. Célja a világforradalom. Világos azonban, hogy e politika sajátos jellegének megfelel a világforradalom egy sajátos felfogása. A forradalmat, amely most végighalad az egész világon, és amely hamarosan bevonul Közép-Európába, majd Nyugat-Európába is, a kapitalizmus gazdasági összeomlása fogja előrehajtani. Ha a tőkének nem sikerül fellendítenie a termelést, a tömegeknek a forradalom eszközéhez kell nyúlniuk, hacsak nem akarnak tétlenül elpusztulni. De miközben kénytelenek végrehajtani a forradalmat, a nagy tömegek még mindig szellemi függőségben vannak a régi nézetektől, a régi szervezetektől és vezetőktől, és az utóbbiak azok, akik az első pillanatban kezükbe ragadják a hatalmat. Különbséget kell tehát tenni a burzsoázia uralmát megsemmisítő és a kapitalizmust lehetetlenné tévő külsődleges forradalom valamint a hosszabb folyamat során végbemenő, a tömegeket belsőleg forradalmasító kommunista forradalom között, amelyben az önmagát valamennyi béklyótól megszabadító munkásosztály szilárdan kézbe veszi a kommunizmus felépítését. A kommunizmus feladata, hogy felismerje azokat az erőket és tendenciákat, amelyek félúton fel akarják tartóztatni a forradalmat, hogy megmutassa a tömegeknek a kivezető utat, a legélesebb harcot folytatva ezen tendenciák ellen a legtávolabbi célokért, a teljes hatalomért, hogy felébressze a proletariátus erejét, hogy továbbhajtsa a forradalmat. Erre csak úgy képes, hogy már most harcba száll ezekkel a hátráltató vezetői tendenciákkal és a vezetői hatalommal. Az opportunizmus szövetkezni akar ezekkel, és részt akar venni az új uralomban; abban a hitben, hogy képes a kommunizmus útjára vezetni őket, kompromittálja magát velük. Azáltal, hogy a Harmadik Internacionálé ezt a taktikát a hivatalos kommunista

nyozott az antant ellen, és ebben az esetben kész volt ideiglenes együttműködésre a német burzsoáziával. A hamburgi nemzeti bolsevikokat (Laufenberg, Wolffheim) nacionalista politikájuk miatt a KAPD hamarosan kizárta soraiból.

taktikának nyilvánítja, a „kommunista forradalom” bélyegét üti a hatalomnak a hagyományos szervezetek és vezetőik által való megszállására, megszilárdítja a vezetők uralmát, és megnehezíti a forradalom továbbvitelét.

Szovjet-Oroszország fenntartásának nézőpontjából tekintve a világforradalom céljainak ezen felfogása bizonyosan megkérdőjelezhetetlen. Ha Európa más országaiban hasonló politikai rendszer állna fenn, mint Oroszországban – egy munkásbürokrácia uralma, amely egy tanácsrendszerre mint alapra támaszkodik –, akkor a világimperializmus hatalmát legyőzték és megdöntötték, legalábbis Európában. A baráti munkásköztársaságoktól körülvett Oroszországban reakciós támadó háborúktól való félelem nélkül, zavartalanul folyhatna a kommunizmushoz vezető gazdasági építés. Így érthetővé válik, hogy amit mi ideiglenes, elégtelen, átmeneti formának tartunk, ami ellen minden erőnkkel küzdeni kell, az Moszkva számára a proletárforradalom megvalósítását, a kommunista politika célját jelenti.

Ebből adódnak azok a kritikai kételyek is, melyeket a kommunizmus álláspontjáról kell támasztanunk a politika ellen. Ezek elsősorban abban a szellemi visszahatásban rejlenek, melyet e politika magára Oroszországra gyakorol. Ha az oroszországi uralkodó réteg Nyugat-Európa munkásbürokráciájával barátkozik, amelyet helyezte, a tömegekkel való ellentéte és a polgári világhoz való alkalmazkodása korrumpált, és magáévá teszi az utóbbi szellemiségét, akkor odaveszhet az az erő, amelynek Oroszországot tovább kell vinnie a kommunizmushoz vezető úton. Ha a munkásokkal szemben a földbirtokos parasztságra támaszkodik, akkor nem kizárt, hogy a fejlődés elhajlik a burzsoá agrárformák felé, a világforradalom pedig stagnálni fog. Ezenkívül kétséges az is, hogy ugyanaz a politikai rendszer, amely Oroszországban gyakorlati átmeneti formaként jött létre a kommunizmus megvalósításához – és amely csak sajátos viszonyok révén merevedhetett bürokráciává – Nyugat-Európában eleve reakciós akadályt jelent a forradalom számára. Korábban már hangsúlyoztuk, hogy egy ilyesfajta „munkáskormány” nem lesz képes szabadjára engedni a kommunizmus felépítéséhez szükséges erőket. S mivel ezen forradalmat követően a burzsoá és a kispolgári tömegek (a paraszttal együtt) – ellentétben az októberi forradalom utáni Oroszország esetével – még mindig óriási erőt jelentenek, az építkezés kudarca túlonúl könnyen visszasegíti a reakciót a nyeregbe, egyúttal pedig a proletár tömegeknek újabb erőfeszítéseket kellene tenniük, hogy megszüntessék ezt a rendszert.

Azonban még az is kérdéses, hogy az ellaposított világforradalomnak ez a politikája képes-e célt érni, nem pedig éppen ellenkezőleg a burzsoáziát fogja

újfent megerősíteni, mint valamennyi opportunistá politika. Hiszen az sosem mozdítja előre a forradalmat, ha a legradikálisabb ellenzék előre szövetségre lép a mérsékelttel az uralmon való osztozás céljából, ahelyett, hogy könnyörtelen harccal hajtáná őket előre. A tömegek együttes támadóereje ekkor olyannyira meggyengül, hogy az uralkodó rendszer megdöntése elhalasztódik és megnehezül.

A forradalom valódi erői nem a pártok taktikájában és a kormányok politikájában rejlenek. Minden tárgyalás ellenére, az imperialista és a kommunista világ között nem lehetséges valódi béke: míg Kraszin Londonban tárgyal, a Vörös Hadsereg szétzúzta a lengyel hatalmat, és elérte Németország és Magyarország határait.³⁸ Ezzel a háború áttérjed Közép-Európába. És az osztályellentmondások, amelyek itt az elviselhetetlenségig fokozódtak, a teljes belső gazdasági összeomlás, melyek elkerülhetetlenné teszik a forradalmat, a tömegek ínsége, a felfegyverzett reakció tombolása – mindezek nyomán magasra fel fog lángolni a polgárháború ezekben az országokban. Ha azonban a tömegek itt megmozdulnak, forradalmuk nem fogja hagyni, hogy okos vezetők opportunistá politikája által előírt keretek közé szorítsák; radikálisabbnak és mélyrehatóbbnak kell lennie, mint Oroszországban, mert sokkal hatalmasabb ellenállást kell legyőznie. Azokkal a vad, kaotikus természeti erőkkel szemben, amelyek három feldúlt nép mélyéből törnek elő, és amelyek új lendületet fognak adni a világforradalomnak, a moszkvai kongresszusi határozatoknak csupán alárendelt jelentőségük van.

38 Ez valójában nem történt meg. Részletesebben írunk erről a Gorter szövegéhez fűzött első lábjegyzetben.

HERMAN GORTER

NYÍLT LEVÉL LENIN ELVTÁRSHOZ

Szeretném felhívni a figyelmét, Lenin elvtárs, és az önét, kedves olvasó, arra a tényre, hogy ez a levél aközben íródott, miközben az oroszok győzedelmesen vonultak Varsó felé.¹

Ügyszintén kérem önt, és a kedves olvasót is, hogy nézze el nekem a gyakori ismétléseket. Ezek ugyanis – tekintve, hogy a „baloldaliak” taktikája a legtöbb ország munkásai előtt ismeretlen – elkerülhetetlenek voltak.

I. Bevezetés

Kedves Lenin elvtárs!

Eloolvastam a kommunista mozgalomban jelenlévő radikalizmusról szóló brosúráját. Sokat tanultam belőle, mint ahogyan az ön összes írásából. Emiatt hálás vagyok önnek, és bizonyára sok elvtársam is ugyanúgy érez, mint én. Az ön brosúrája elsöpörte a gyermekbetegség – aminek kétségkívül jómagam is áldozata vagyok – számos tünetét és kórokozóját, vagy pedig a jövőben fogja azokat gyökerestül kiirtani. A megfigyelései a zavarodottságról, amit a forradalom okozott, szintén helyesek. Ennek tudatában vagyok. A forradalom olyan hirtelen érkezett, és annyira más módon, mint ahogyan azt elképzeltük.

1 „Lenin úgy gondolta, hogy Lengyelország munkásai és parasztjai a megszállókat felszabadítókként fogják fogadni. A bolsevik vezetésnek, Trockijt is beleértve, csak nagyon ködös képük volt a tényleges helyzetről, a blokád idején olyannyira megszakadtak a kapcsolatok Lengyelországgal, mintha több ezer mérföldre lett volna tőlük. Tudták, hogy Lengyelországban is alakultak szovjetek, és hogy azokban a kommunistáknak erős befolyásuk volt, és úgy gondolták, hogy ezek a szervek még ekkor is léteztek. Információik több mint egy évvel korábbiak voltak. Időközben Lengyelországban is, akárcsak Európa többi részében, levonult a forradalmi hullám. Piłsudski feloszlatta a szovjetekeket, és betiltotta a kommunista pártot” – írja Isaac Deutscher. A Vörös Hadsereg csapatai végül megrekedtek Varsó alatt, majd vereséget szenvedtek és visszavonulásra kényszerültek. Lenin egyik írásában szomorúan konstatálja, hogy „Lengyelországban az történt, aminek történnie kellett... A lengyelek a vöröskatonákban nem a testvéreiket, felszabadítóikat látták, hanem ellenségüket. A lengyelek nem szocialistaként és forradalmárokként gondolkodtak és cselekedtek, hanem nacionalistaként és imperialistaként. A forradalom, amelyre Lengyelországban számítottunk, nem sikerült, a munkások és a parasztok saját osztályellenségeik védelmére keltek.” Egyrésztől Lenin látlelete pontos, amennyiben kiemeli a nacionalizmus csábító erejét, másrésztől a Vörös Hadsereg is a szuronyokon vitt imperializmust jelentette, amely a proletariátus szempontjából nem a forradalom kiterjesztését jelentette, hanem a bolsevik terror térhódítását.

És az ön írása újabb ösztönzést fog nyújtani számomra, hogy – még inkább, mint korábban – ítéletemet a taktika összes kérdésében, beleértve a forradalom kérdését is, kizárólag a valóságra alapozzam, a jelenlegi osztályviszonyokra, ahogyan azok politikailag és gazdaságilag megnyilvánulnak.

Miután elolvastam az ön brosúráját, úgy gondoltam: Mindez helytálló. De azok után, hogy nekiültem, és hosszasan elgondolkodtam azon, hogy vajon a továbbiakban nem kellene ezt a „baloldalt” támogatnom, és cikkeket írnom a KAPD és az angliai ellenzéki párt számára, ezt a lehetőséget el kellett, hogy utasítsam.

Ez ellentmondásosnak tűnik. Ez azonban annak köszönhető, elvtárs, hogy az ön kiindulópontja a brosúrában helytelen. Úgy gondolom, hogy téves az ön vélekedése a nyugat-európai és az orosz forradalom azonosságáról, a nyugat-európai forradalom feltételeiről, azaz az osztályviszonyokról – emiatt ön félreérti a baloldali ellenzék létrejöttét kiváltó okokat.

Ezért úgy tűnik, az ön brosúrája helytálló – amennyiben elfogadjuk az ön kiindulási pontját. Ha ezt a kiindulási pontot elutasítjuk (ahogyan tennünk kell), akkor az egész brosúra rossz. Mivel az ön összes helytelen, részben helytelen és részben bizonyosan teljesen hamis ítélete a baloldali mozgalom (különösen a németországi és angliai) elítéléséhez vezet, és mivel én határozottan elköteleztem magam a balszárny védelme mellett, annak ellenére, hogy a vezetők tudják: nem értek egyet minden pontban ezzel a mozgalommal, úgy gondolom, hogy azzal teszem a legjobbat, ha írására a baloldal megvédelmezésével válaszolok. Ez nem csupán azt teszi majd lehetővé, hogy megmutassam annak eredetét, és hogy megbizonyítsam igazát és érdemeit a jelenlegi stádiumban itt, Nyugat-Európában, de azt is, ami talán ugyanilyen fontos, hogy szembeszálljak azokkal a különösen Oroszországban uralkodó fonák elképzelésekkel, amelyek a nyugat-európai forradalomra vonatkoznak.

Mindkét pont fontos, mert mind a nyugat-európai, mind az oroszországi taktika függ a nyugat-európai forradalomról kialakult elképzeléstől.

Ezt szívesen megtettem volna a moszkvai kongresszuson, amelyen azonban nem tudtam részt venni.

Elsőként meg kell cáfolnom kettőt az ön észrevételei közül, amelyek a többi elvtárs és olvasó ítéletalkotása során félrevezetők lehetnek. Ön gúnyolódik a németországi harc nevetséges és gyermeketeg badarságán, „a vezetők vagy a tömegek diktatúráján”, a „fölül vagy alul” kérdésén stb. Egyetértünk abban, hogy ezeknek egyáltalán nem szabadna kérdésesnek lenniük. De nem értünk egyet az ön gúnyolódásával. Mivelhogy Nyugat-Európában ezek még, sajnos,

kérdések. Ugyanis itt Nyugat-Európában számos országban még mindig olyan vezetőink vannak, amilyenek a II. Internacionáléban voltak; még keressük a megfelelő vezetőket, akik nem próbálnak uralkodni a tömegeken és nem árulják el őket; és amíg nem találjuk meg ezeket a vezetőket, minden dolgot alulról felfelé, maguk a tömegek diktatúrája révén akarunk elérni. Ha hegyet mászok, és a vezetőm a szakadék felé vezet engem, szívesebben megyek inkább egyedül. Amint megtaláltuk a megfelelő vezetőket, abbahagyjuk a keresgélést – akkor tömeg és vezető csakugyan azonos lesz. Ez az és nem más, amit a németországi és az angliai baloldal és mi magunk értünk e szavakon.

Ugyanez vonatkozik a második megjegyzésre, miszerint a vezetőnek egységes egészet kell képeznie az osztállyal és a tömegekkel. Mi teljesen egyetértünk önnel. Csak arról van szó, hogy megtaláljuk és kineveljük azokat a vezetőket, akik csakugyan egyek a tömegekkel. És a tömegek, a politikai pártok és a szakszervezetek csak a legkeményebb, belülről is folytatott harc árán tudják megtalálni és kinevelni őket.² Ugyanez áll a vasfegyelemre és az erős centralizációra. Akarjuk ezeket, de csak azután, ha megvannak a megfelelő vezetők. Az ön gúnyolódása csak káros hatással lehet erre a legkeményebb harcra, amelyet már a legnagyobb erőfeszítéssel vívnak Németországban és Angliában, abban a két országban, amely a kommunizmus megvalósításához a legközelebb áll. Az ön gúnyolódása a III. Internacionálé opportunistáinak kezére játszik. Mert ez egyike azoknak a módszereknek, amelyek révén a Spartakus Szövetség, az angliai BSP és más országok kommunista pártjainak egyes elemei elkábítják a munkásokat, olyanokat mondván, hogy a tömegek és a vezető viszonyának egész kérdése abszurd, „badarság és gyerekeskedés” csupán. Ezzel a frázissal kerülnek el és akarják elkerülni saját maguk, a vezetők kritikáját. Ezzel a vasfegyelemről és a centralizációról szóló frázissal zúzzák szét az ellenzékét. Ezeknek az opportunistáknak játszik ön a kezére.

Nem szabadna ezt tennie, elvtárs. Mi itt Nyugat-Európában csupán a kezdeti fázisban vagyunk. Itt inkább a küzdőkért kellene kiállni, semmint az uralkodókért.

Ehelyütt csupán felületesen érintem ezt a kérdést. Írásomban még visszatérek erre. Létezik egy mélyebb ok is, ami miatt nem érthetek egyet az ön brosúrájával. Ez pedig a következő:

Miközben mi, nyugat-európai marxisták, az ön brosúráit, cikkeit és könyveit olvastuk, a csodálat és helyeslés közepette, amelyre szinte minden, amit ön írt, körünkben talált, mindig adódott egy pont, amelynél hirtelen 2 Gorter itt zavarosan fogalmaz. Miféle politikai pártokról és szakszervezetekről van szó?

elővigyázatosan kezdtünk olvasni, amelyről közelebbi felvilágosítást vártunk, és amelyet – ha nem találtunk ilyen felvilágosítást – később, átgondolás után is csak komoly fenntartásokkal fogadtunk el. Ez a helyzet ott állt elő, ahol ön a munkásokról és a szegényparasztokról beszélt. Ezt ön nagyon-nagyon gyakran teszi. És ön mindenütt úgy beszél e két kategóriáról, mint forradalmi tényezőkről az egész világon. És sehol sincs (legalábbis azokban az írásokban, amiket én olvastam) tisztán és határozottan kiemelve az alapvető különbség, amely Oroszország (ill. néhány más kelet-európai ország) és Nyugat-Európa (azaz Németország, Franciaország, Anglia, Belgium, Hollandia, Svájc, a skandináv országok, sőt, talán még Olaszország is) között ebben a kérdésben fennáll. Véleményem szerint pedig az Oroszország és Nyugat-Európa között ezen a ponton meglevő eltérésében található meg annak az eltérésnek az alapja, amely az önnek a szakszervezeti és parlamentáris kérdésekkel kapcsolatos taktikáról vallott felfogása és a nyugat-európai ún. baloldaliak felfogása között van.

Természetesen ön éppúgy tudatában van ennek a különbségnek, mint én, de ön (legalábbis amennyire munkáit ismerem) nem vonta le ebből a nyugat-európai taktikára vonatkozó következtetéseket. Ezeket a következményeket ön nem vette számításba, és ezáltal a nyugat-európai taktikára vonatkozó ítélete helytelen.³

És ez annál is inkább veszélyes volt és veszélyes ma is, mivel az ön ezen kijelentését az összes nyugati kommunista pártban mindenki gondolkodás nélkül szajkózza, még a marxisták is. Hogyha az összes kommunista újságot, magazint, brosrút és a tömeggyűléseket nézzük, az ember azt gondolhatná, hogy Nyugat-Európában bármelyik pillanatban kitörhet egy szegényparasztlázadás! Az Oroszországtól való hatalmas eltérésre sehol sem mutatnak rá. Ezáltal eltorzítják a helyzetmegítélést (a proletariátusét is). Azáltal, hogy önnek Oroszországban rendelkezésére állt egy hatalmas szegényparaszti osztály, és annak segítségével győzött, ön úgy mutatja be a tényállást, mintha itt, Nyugat-Európában mi ugyanígy rendelkezénék ezzel a támogatással. Azáltal, hogy ön Oroszországban csak e segítség révén győzött, úgy állítja be, hogy itt nyugaton is ezen segítséggel fogunk győzni. Teszi ezt annak a kérdésnek az elhallgatása

3 Az „Állam és forradalom”-ban pl. azt írja (67. old): „A parasztság óriási többségét minden olyan kapitalista államban, ahol egyáltalán van parasztság (és ilyen a kapitalista országok többsége), a kormány elnyomja, s a parasztság a kormány megdöntésére vágyik, „olcsó” kormányra vágyik. Ezt csak a proletariátus valósíthatja meg...” A nehézség azonban az, hogy a parasztság egyáltalán nem sóvárog a kommunizmus után. (*Gorter jegyzete*)

révén, hogyan áll a helyzet Nyugat-Európában – és az ön egész taktikája ezen a beállításon alapszik.

Ez a beállítás azonban nem a valóság. Hatalmas különbség van Oroszország és Nyugat-Európa között. Általában véve a szegényparasztság mint forradalmi tényező szerepe egyre kisebb. Ázsia, Kína, India bizonyos részein, ha ott forradalom törne ki, ez az osztály lenne az abszolút döntő tényező; Oroszországban nélkülözhetetlen, egyike a fő tényezőknek, Lengyelországban és még néhány délkelet- ill. közép-európai államban a forradalom számára még jelentős, de mennél tovább megyünk nyugatra, annál ellenségesebben áll szemben a forradalommal.

Oroszországnak volt egy 7-8 milliós ipari proletariátusa. A szegényparasztság azonban kb. 25 millió főt számlált. (Elnézést az esetleges számbeli tévedésekért; emlékezetből kell idéznem, mert sürgősen el kell készülnöm ezzel az írással.) Amikor Kerenszkij elmulasztotta földhöz juttatni a szegényparasztságot, ön előre tudta, hogy amint azok ezt átlátják, csakhamar önhöz fognak csatlakozni.⁴ Nyugat-Európában ez nincs, és nem is lesz így: az általam felsorolt nyugati országokban ilyen helyzet nem áll fenn.

A szegényparaszti helyzete Nyugat-Európában más, mint Oroszországban. Ha gyakran szörnyű is, nem annyira kétségbeejtő itt, mint ott. Bérloként vagy tulajdonosként a szegényparasztnak is birtokolnak egy-egy darabka földet. A fejlett szállítóeszközök gyakran lehetővé teszik számukra, hogy eladják a terményeiket. A saját élelmüket a legrosszabb esetben is nagyrészt biztosítani tudják. Az utóbbi évtizedekben a feltételek némileg javultak a számukra. Most, a háború alatt és azóta, magas árakat kérhetnek. Nélkülözhetetlenek, mert az élelmiszerek importja igencsak korlátozott. Tehát tartósan magasban tudják tartani az árakat. A kapitalizmus támogatni fogja őket. A tőke fenn fogja tartani őket, amennyiben fenn tudja tartani saját magát.⁵ Az ön országában

⁴ A hatalom megszerzésének és megtartásának érdekében Lenin kész volt lavírozni az osztályharcos és a populisták retorika között. Hol a párt fogalmát játszotta ki a proletariátussal szemben, hol a proletariátusát „a dolgozókkal szemben”, hol a „proletár államot” „a kispolgári anarchizmus ellen” stb. A pártvezetés adott érdekeinek megfelelően tudta a parasztságot mint „forradalmi tényezőt” harcba hívni az Ideiglenes Kormány ellen, vagy éppen a kapitalizmust termelő „kispolgári tömegnek” minősíteni, amely még a burzsoáziánál is veszélyesebb.

⁵ Ez valóban komoly akadályt jelentett a forradalom számára. Így volt pl. Magyarországon, ahol a parasztság jelentős része – részben a tanácskormány burzsoá politikája, részben saját tulajdonosi individualizmusa miatt – 1919-ben szembekerült a proletárforradalommal, és hozzájárult a városok kiéheztetéséhez, vagy pl. Bajorországban, ahol a tanácsköztársaság ellen számos paraszti hadba vonult.

a szegényparasztok helyzete ennél sokkalta rémisztőbb volt. Ezért Önöknél a szegényparasztok politikai, forradalmi programmal rendelkeztek, és egy politikai, forradalmi pártba szerveződtek: az eszer pártba. A mi esetünkben ez egyik országban sincs így. Mindemellett Oroszországban tömérdek szétosztható földbirtok volt (nagybirtokok, koronabirtokok, állami földek, a kolostorok földjei). De mit tudnak a nyugati kommunisták felajánlani a szegényparasztoknak, hogy bevonják őket a forradalomba, hogy a saját oldalukra állítsák őket?

Németországban a háború előtt 4-5 millió szegényparaszt (2 hektárig bezárólag) volt. A valódi (100 hektár feletti) nagyüzemekhez csak 8-9 millió hektár föld tartozott. Ha a kommunisták mindezt felosztanák, a szegényparasztok még mindig szegényparasztok maradnának, mivel a 7-8 millió földmunkás ugyanúgy követeli a maga részét. És még csak föl sem fogják tudni osztani mindezeket a földeket, mivel nekik is nagyüzemként lesz rájuk szükségük.⁶

Ezek a számok azt mutatják, hogy Nyugat-Európában arányaiban kevés szegényparaszt van; ezért a szövetségesek (ha egyáltalán lennének) igen kisszámúak volnának.

Ezért a kommunistáknak Németországban – néhány, viszonylag kisebb régió kivételével – nincsenek is eszközeik ahhoz, hogy a szegényparasztokat a maguk oldalára csábítsák. Mivel a közepes és a kisgazdaságok bizonyosan nem lesznek kisajátítva. És nagyon hasonló a helyzet a négy-öt millió szegényparaszttal Franciaországban, illetve Svájcban, Belgiumban, Hollandiában és kettőben a skandináv országok közül.⁷ Mindenhol a kis- és középzem az uralkodó. És még Olaszországban sem lehetünk teljesen biztosak, nem is beszélve Angliáról, ahol csupán száz- vagy kétszázezer szegényparaszt található.

A számok azt is megmutatják, hogy a szegényparasztok Nyugat-Európában aránylag nagyon kevesen vannak. Tehát a segédcsoportok, még ha léteznének is, csekélyek volnának.

Azzal az ígérettel sem igen lehet megnyerni őket, hogy a kommunizmus alatt mentesülnek majd a bérleti díj és jelzálog fizetése alól. Mivel azt látják, hogy a kommunizmussal a polgárháború, a piacok megszűnése és a pusztulás jön el.

Hacsak nem érkezik egy nagy válság, ami még a jelenlegi németországinál is sokkal borzalmasabb, ami felülmúlja az összes eddigi válság szörnyűségét,

6 A moszkvai agrártézisek elismerik ezt. (*Gorter jegyzete*)

7 Svédországra és Spanyolországra vonatkozóan nincsenek statisztikai adataim. (*Gorter jegyzete*)

a nyugat-európai szegényparasztok a kapitalizmus pártján fognak állni, amíg abban egy kicsi élet is van.⁸

A nyugat-európai munkások teljesen egyedül vannak, csupán az alsó középosztály igen vékony rétegétől számíthatnak segítségre. És ez a réteg gazdaságilag jelentéktelen. A munkásoknak teljesen egyedül kell végrehajtaniuk a forradalmat. Ebben áll az Oroszországgal szembeni hatalmas különbség.

Lehetséges, hogy azt mondja, Lenin elvtárs, hogy ez volt a helyzet Oroszországban is. Ott is egyedül a proletariátus vívta meg a forradalmat. A szegényparasztok csak a forradalom után csatlakoztak. Ez igaz, de a különbség mégis alapvető.

Őn tudta, Lenin elvtárs, hogy a parasztok biztosan és gyorsan önhöz fognak csatlakozni. Tudta, hogy Kerenszkij nem akar és nem is tud földet adni nekik. Tudta, hogy nem sokáig fogják támogatni Kerenszkijt. Önnek volt egy mágikus jelszava: „Földet a parasztoknak!”, melynek révén a parasztságot pár hónapon belül a proletariátus mellé tudta állítani.⁹ Mi ezzel szemben biztosak vagyunk abban, hogy a parasztság mindenütt a nyugat-európai kontinensen ideiglenesen a kapitalizmussal fog tartani.

Talán azt mondja majd, hogy bár Németországban nincsenek hatalmas szegényparashti tömegek, akik készen állnának segíteni, a proletárok milliói azonban, akik most még a burzsoáziával tartanak, bizonyosan átállnak majd. Tehát hogy a szegényparasztok Oroszországban betöltött helyét itt proletárok foglalják el, így hát mégis van segítség.

Ez a beállítás azonban szintén alapjaiban hibás. Az Oroszországtól való eltérés továbbra is óriási.

Ugyanis az orosz parasztok a proletariátushoz azután csatlakoztak, hogy a kapitalizmus felett győzelmet arattak;¹⁰ de csak ha a német munkások, akik

8 A „Világforradalom” című brosúrában már nagyon hangsúlyosan utaltam erre az Oroszország és Nyugat-Európa közti különbségre. A németországi forradalom fejlődése arra tanított, hogy ítéletem még túlzottan optimista volt. Olaszországban a szegényparasztok talán a proletariátussal tartanak majd. (*Gorter jegyzete*)

9 Ezzel a jelszóval Lenin senkit sem nyerhetett meg „a proletariátus ügyének”, mivel a proletariátus ügye a föld és minden más termelőeszköz magántulajdonának felszámolását követeli meg. A jelszóval Lenin azt akarta biztosítani, hogy pártja támogatást nyerjen az addig főleg eszer befolyás alatt álló vidéken.

10 A kapitalizmust Oroszországban nem döntötték meg, csupán súlyosan megrendítették. Gorter itt a „kapitalizmus megdöntését” – meglehetősen egy kommunisztától – azonosítja egy (ugyan fontos) politikai aktsussal, a november 7-i felkeléssel. Ez még akkor sem jelenthetné azonban a kapitalizmus megdöntését, ha ekkor Oroszországban tényleges proletárhatalom születik. A kapitalizmus megdöntése csak a kommunizmus világméretű kibontakozásaként

most még a kapitalizmus oldalán állnak, a kommunizmus mellé állnak majd, csak akkor fog igazából elkezdődni a kapitalizmus elleni harc.

Azáltal, hogy a szegényparasztok jelen voltak, azáltal és csak azáltal győztek az orosz elvtársak. És a győzelem szilárdná és erőssé vált, mikor a parasztok átálltak. Azáltal, hogy a német munkások a kapitalizmus soraiban állnak, ezáltal még nem jön a győzelem, nem is lesz könnyű, és amikor átállnak, akkor fog csak a harc igazán elkezdődni.

Kifejlődésének hosszú évei alatt az oroszországi forradalom rettenetes volt a proletariátusra nézve, és most, a győzelem után is rémisztő. De maga a forradalom könnyen végbement, éppen a parasztok miatt.

Nálunk a helyzet egészen más, ennek épp az ellentéte. A forradalom előtt könnyű volt, és utána is könnyű lesz. De maga a forradalom rettenetes lesz, valószínűleg sokkal rettenetesebb, mint bármelyik forradalom, ami eddig lezajlott. Mivel a kapitalizmus, ami az ön országában gyenge volt, és csak kissé tapadt meg a feudalizmus, a középkor, sőt a barbárság felszínén, nálunk erős, jól szervezett, és szilárdan meggyökeresedett, és az alsó középosztályok, valamint a kis- és szegényparasztok, akik mindig a legerősebb fél oldalára állnak, egy vékony és gazdaságilag jelentéktelen réteget kivéve a legvégsőkig ki fognak tartani a kapitalizmus mellett.

Az oroszországi forradalom a szegényparaszság segítségével győzedelmeskedett. Ezt itt Nyugat-Európában és az egész világon mindenütt jól az eszünkbe kell vésni. De a nyugat-európai munkások egyedül állnak: ezt pedig Oroszországnak nem szabad sohasem elfelejtenie.

A nyugat-európai proletariátus egyedül van. Ez a szintiszta igazság: és erre az igazságra kell alapozni a taktikánkat. Minden taktika, ami nem ezen alapszik, hamis, és a proletariátus súlyos vereségéhez vezet.

A gyakorlat is bizonyította, hogy ezek a kijelentések igazak, mivel a nyugat-európai szegényparasztok nemcsak hogy programmal nem rendelkeznek, nem hogy nem követelték a földet, de még most, a kommunizmus közeledtével sem mozdulnak meg. Ezt az állítást természetesen nem kell abszolút módon felfogni. Ahogy korábban említettem, léteznek olyan nyugat-európai régiók, ahol a nagybirtokok a dominánsak, és ahol emiatt a parasztok megnyerhetők a kommunizmusnak. Vannak még egyéb régiók is, ahol a helyi feltételek stb. miatt lesznek megnyerhetők. De ezek a területek a többitel összevetve kicsik. Azt sem állítom, hogy a forradalomnak egészen a végén, amikor minden összeomlik, nem fognak szegényparasztok a mi oldalunkra állni. Kétségtől elképzeltető el.

át fognak állni, emiatt kell a köreikben lankadatlan propagandát folytatni. Ugyanakkor a taktikánkat a forradalom kezdetéhez és menetéhez kell igazítani. Tehát amit elmondtam, az a viszonyok általános jellege, általános tendenciája. És kizárólag ezek azok, amikre a taktikát alapozni lehet és kell.¹¹

Ebből első helyen következik – és ezt tisztán, hangsúlyozottan és egyértelműen le kell szögezni – hogy Nyugat-Európában a valódi forradalom, azaz a kapitalizmus megdöntése és a kommunizmus megteremtése és tartós megszervezése jelenleg egyedül azokban az országokban lehetséges, ahol a proletariátus önmagában is elég erős a többi osztállyal szemben – tehát Németországban és Angliában, és – mivel itt lehetséges a szegényparasztok segítsége – Olaszországban. Ugyanakkor a többi országban a forradalmat mostanáig csak előkészíteni lehet – propagandával, szervezéssel és küzdelemmel. Maga a forradalom csak akkor következhet, amikor a gazdasági körülmények olyan megrázkódtatást szenvednek a legnagyobb államok (Oroszország, Németország, Anglia) forradalmi révén, hogy a burzsoázia megfelelő mértékben legyengül. Mert ön bizonyára elismeri, hogy nem alapozhatjuk taktikánkat olyan eseményekre, amik lehetséges, hogy bekövetkeznek, de az is lehet, hogy soha nem mennek végbe (segítség az orosz hadseregtől, felkelés Indiában, olyan borzalmas válság, amilyen eddig még sosem volt stb.)

Az ön első nagy tévedése, elvtárs, az tehát, hogy nem látta be ezt a szegényparasztság jelentőségére vonatkozó tényállást; és ez ugyanúgy igaz a moszkvai Végrehajtó Bizottságra és a nemzetközi kongresszusra is.

Mit jelent továbbá a taktika vonatkozásában az a tény, hogy a nyugat-európai proletariátus (eltérően az orosz proletariátustól) teljesen egyedül maradt; hogy nincs kilátásban semmilyen más osztálytól kapható segítség sem?

Először is azt jelenti, hogy itt a tömegekkel szemben felállított követelmények sokkal nagyobbak, mint Oroszországban – tehát a proletár tömegek a forradalomban sokkal nagyobb jelentőséggel bírnak. Másodszor, a vezetők szerepe itt arányosan kisebb.

Mivel az orosz tömegek, a proletárok biztosra vették, és a háború alatt – részben saját szemükkel – már látták, hogy a parasztság hamarosan az ő oldalukra áll. A német proletárok, elsőként őket említve, tudják, hogy a német kapitalizmus egésze, az összes osztállyal együtt szembenáll velük.

Habár a német proletárok már a háború előtt 19-20 milliónyi ténylegesen

¹¹ Ön, elvtárs, bizonyára nem próbál meg úgy győzni egy vitában, hogy ellenfele állításait túlságosan abszolút módon fogja fel, mint ahogyan azt a huszadrangú elmék teszik. A fentebbi megjegyzésem tehát az utóbbiaknak szól. *(Gorter jegyzete)*

dolgozó személyt számláltak egy hetvenmilliós népességen belül, de ők szembenállnak az összes többi osztállyal.

Fegyvertelenül állnak szemben egy olyan kapitalizmussal, amely összehasonlíthatatlanul erősebb az orosznál. Az oroszok fel voltak fegyverezve.

Emiatt a forradalom minden német proletártól, minden egyes egyéntől nagyobb bátorságot és áldozatkészséget követel, mint amennyit az orosz proletártól követelt.

Ez a németországi gazdasági és osztályviszonyok folyamánya, nem pedig valamiféle elméleté vagy képzelgése, ami forradalmi romantikusok vagy értelmiségiek agyából pattant ki!!

Hacsak az egész osztály, vagy legalább annak a túlnyomó többsége személyesen ki nem áll a forradalom mellett, az összes többi osztállyal szemben, majdhogynem emberfeletti erővel, a forradalom elbukik. Ön bizonyára egyetért velem abban, hogy a taktikánk meghatározása során a saját erőinkre kell alapozni, nem pedig a külső támogatásra – például az Oroszországból érkező segítségre.

Az, hogy a proletariátus majdnem teljesen fegyvertelen, egyedül van, segítség nélkül egy ilyen egységes kapitalizmussal szemben, Németország számára azt jelenti: minden proletár, a nagy többség legyen öntudatos harcos, minden proletár legyen hős. – És így van ez egész Nyugat-Európában.

A proletariátus azon többségének, amely öntudatos, szilárdan eltökélt harcossá, valódi kommunistává válik, itt abszolúte és relatíve is nagyobbak, sokkal nagyobbak kell lennie, mint Oroszországban.

És még egyszer: ez nem valamiféle értelmiségi vagy költő elképzeléseinek, álmainak folyamánya, hanem a színtiszta valóságé.

És ahogy az osztály fontossága növekszik, úgy csökken a vezetők relatív fontossága. Ez nem jelenti azt, hogy nem a lehető legjobb vezetőkkel kell rendelkezünk. A legjobbak még nem elég jók, éppen őket keressük. Ez csupán azt jelenti, hogy a tömegek jelentőségéhez képest a vezetők jelentősége kisebb.

Hogyha – mint az ön esetében – 7 vagy 8 millió proletárral kell megnyerni egy 160 milliós országot – nos igen, akkor a vezetők fontossága óriási!. Hogy ilyen sok ember fölött ilyen kevés győzedelmeskedjék, elsősorban taktika kérdése. Hogyha – mint ön, elvtárs – egy ilyen kis sereggel, de külső segítséggel valaki megnyer egy ilyen nagy országot, akkor az elsősorban a vezetők taktikáján múlik. Amikor ön, Lenin elvtárs, a proletárok kis seregével elkezdte a harcot, akkor elsősorban az ön taktikája volt az, ami a megfelelő pillanatban megívta

a csatákat és ami megnyerte a szegényparasztokat.

De mi a helyzet Németországgal? Itt a legokosabb taktika, a legnagyobb tisztánlátás, a vezetőknek akár a zsenialitása sem ér el sokat, nem éri el a legfőbbet. Itt egy kérlelhetetlen osztályellentéttel találkozunk, ahol egy osztály áll szemben az összes többivel. Itt a proletariátusnak magának kell a saját javára billenteni a mérleget – ereje és létszáma révén. Ereje ugyanakkor főképpen a minőségén alapszik, mivel az ellenség rendkívül erős és összehasonlíthatatlanul jobban szervezett és felfegyverzett, mint a proletariátus.

Önök úgy álltak szemben az orosz birtokos osztályokkal, mint Dávid Góliáttal. Dávid kicsi volt, de volt egy halálosan biztos fegyvere. A német, az angol, a nyugat-európai proletariátus úgy áll szemben a kapitalizmussal, mint egyik óriás a másikkal. Köztük minden az erőtől függ – a test, és főképpen a szellem erejétől.

Nem vette észre, Lenin elvtárs, hogy Németországban nincsenek „nagy” vezetők? Mind igencsak hétköznapi emberek. Ez már mutatja, hogy ez a forradalom elsősorban a tömegek és nem a vezetők műve kell, hogy legyen.

Szerintem ez valami nagyszerű dolog, hatalmasabb, mint ami valaha is létezett. És rámutat arra, hogy mi lesz a kommunizmus.

És ahogyan Németországban áll a helyzet, úgy áll egész Nyugat-Európában is, mivel a proletariátus mindenütt egyedül áll.

A tömegek, a munkások forradalma – a világon először, kizárólag a munkások tömegeié.

És nem azért, mert ez olyan jó, vagy olyan szép, vagy mert valaki így találta ki, hanem mert a gazdasági és az osztályviszonyok ezt vonják maguk után.¹²

Ebből az Oroszország és Nyugat-Európa közti különbségből a következő dolgok származnak:

1. Ha ön, vagy a moszkvai Végrehajtó Bizottság, vagy az önt követő nyugat-európai opportunisták a Spartakus Szövetségből vagy az Angol Kommunista Pártból azt mondják: „A tömeg és a vezető kérdése körül folytatott harc értelmetlen”, akkor ez velünk szemben nem csak azért hamis, mert mi még keressük a vezetőket, hanem azért sem, mert ennek a kérdésnek önöknél teljesen más jelentése van.

12 Ehelyütt nem tárgyalom azt a tényt, hogy ezen eltérő számszerű viszony révén (20 millió a 70 millióhoz Németországban!) a tömeg és a vezetők jelentősége, és a tömeg, a párt és a vezetők egymáshoz való viszonya a forradalom folyamán és annak befejeződésekor is más lesz, mint Oroszországban. Ennek az önmagában rendkívül fontos kérdésnek a tárgyalása most túlságosan messzire vezetne. (*Gorter jegyzete*)

2. Ha ön azt mondja nekünk, hogy „A vezetőknek és a tömegnek egy elválaszthatatlan egészet kell alkotnia”, ez nem csak azért fonákság, mert mi törekszünk erre az egységre, hanem azért is, mert nálunk ennek a kérdésnek más a jelentése, mint önöknél.

3. Ha azt mondja: „A kommunista pártban vasfegyelemnek és teljes katonai centralizációnak kell uralkodnia”, ez nem pusztán azért fonákság, mert mi vasfegyelemre és erős centralizációra törekszünk, hanem azért is, mert nálunk ennek a kérdésnek más a jelentése, mint önöknél.

Ebből következik, hogy

4. Ha azt mondja: „Mi Oroszországban így és így cselekedtünk (például a Kornyilov-offenzíva vagy valamely egyéb epizód után), vagy ebben vagy abban a korszakban beléptünk a parlamentbe, vagy bent maradtunk a szakszervezetekben, és éppen ezért a német proletariátusnak ugyanezt kell tennie”, úgy mindez még az égvilágon semmit sem jelent, emiatt még nem lehet helytálló, vagy nem szükséges, hogy az legyen. Minthogy a nyugat-európai osztályviszonyok a harcban, a forradalomban teljesen mások, mint Oroszországban.

És végül az következik ebből, hogy

5. Ha ön vagy a moszkvai Végrehajtó Bizottság vagy Nyugat-Európa opportunistáknak olyan taktikát akarnak ráncsztatni, ami Oroszországban teljesen helyes volt – pl. olyan taktikát, amely tudatosan vagy nem tudatosan azzal számol, és tudatosan vagy nem tudatosan arra támaszkodik, hogy a szegényparasztságot vagy más dolgozó rétegek itt egyhamar velünk fognak tartani, más szóval, hogy a proletariátus nem áll egyedül –, akkor az ön taktikája, melyet előír és amelyet itt megfogadnak, a nyugat-európai proletariátust romlásba döntene, és szörnyű vereségekhez vezetne.

És végül is az következik ebből, hogy

6. Ha ön, vagy a moszkvai Végrehajtó Bizottság, vagy a nyugat-európai opportunisták, mint a Spartakus Szövetség központi bizottsága Németországban vagy a BSP Angliában, megpróbálnak arra kényszeríteni minket, hogy az opportunisták taktikát kövessük (az opportunizmus mindig idegen elemekre támaszkodik, amelyek cserbenhagyják a proletariátust!), ön téved.

Az általános alapok, amelyeken a nyugat-európai taktikának alapulnia kell, a következők: a proletariátus egyedül áll, nem várhat mástól segítséget, és ezért itt a tömegek fontossága nagyobb, míg a vezetőké relatíve kisebb.

Ezt sem Radek nem látta át, amikor Németországban volt, sem az

Internacionálé moszkvai Végrehajtó Bizottsága, sem pedig ön, miként az szavaiból kiviláglik.

Ezek azok az alapok – hogy a proletariátus egyedül áll, és hogy a tömegek és egyének jelentősége nagyobb –, melyeken a Németországi Kommunista Munkáspárt (KAPD), Sylvia Pankhurst¹³ kommunista pártja¹⁴ és az Amszterdami Iroda többségének – ahogyan azt Moszkva kinevezte – taktikája nyugszik.

Ezen az alapon mindenekelőtt arra törekszenek, hogy a tömegeket mint egészet és mint egyéneket sokkal magasabb szintre emeljék, hogy minden egyes embert forradalmi harcossá képezzenek azáltal, hogy ráébresztik őket (nem csupán elmélettel, hanem főként gyakorlattal), hogy minden rajtuk múlik, hogy más osztályok külső segítségétől nem szabad várniuk semmit, a vezetőktől is csak keveset, saját maguktól ellenben mindent.

Így aztán elméletileg, eltekintve a személyes kijelentésektől, a kevésbé jelentős kérdésektől és kóros kinövésektől, melyek – mint Wolffheimé és Laufenberge¹⁵ – egy mozgalom kezdetén elkerülhetetlenek, ezeknek a pártoknak és elvtársaknak a felfogása helyes, és az ön ezzel szembeni harca teljesen hibás.¹⁶

Ha Európa keleti részéből elvándorolunk annak nyugati részébe, egy bizonyos helyen átlépünk egy gazdasági határt. Ez a Balti-tengertől a Földközi-tengerig húzódik, nagyjából Danzigtól Velencéig. Ez a vonal két világot választ el. E vonaltól nyugatra az ipari, kereskedelmi és pénzügyi – melyek a legmagasabban fejlett banktőkében egyesülnek – csaknem teljes mértékben uralkodik. Még a mezőgazdasági tőke is alá van vetve ennek a tőkének, vagy már össze kellett vele fonódnia. Ez a tőke a legnagyobb mértékben szervezett, és a világ legszilárdabb kormányzataiban kapcsolódik egybe.

E vonaltól keletre nem létezik sem az ipari, kereskedelmi, közlekedési és banktőkének ez az óriási fejlettsége, sem annak szinte korlátlan uralma, és ebből következően a szilárdan megalapozott modern állam sem.

Már önmagában is csoda lenne, ha a forradalmi proletariátus taktikája e határvonaltól nyugatra azonos lenne a keleti taktikával.

13 Sylvia Pankhurst a vizsgált korszakban az angliai kommunista mozgalom kiemelkedő figurája volt, aki az Amszterdami Iroda létrehozásában is részt vett. Mozgalmi tevékenységének áttekintését ld. a *Sylvia Pankhurst és a Workers' Dreadnought* c. kiadványunkban.

14 Legalábbis ezideig. (*Gorter jegyzete*)

15 A KAPD hamburgi, magát „nemzeti bolseviknak” nevező, nacionalista színezetű irányzatának vezetőiről van szó. (Vö. a Pannekoek-szöveghez fűzött 37. lábjegyzettel.)

16 Feltűnt nekem, hogy harca során ön majdnem mindig az ellenzék személyes, nem pedig annak hivatalos véleményét használja fel. (*Gorter jegyzete*)

Miután fölvázoltam az általános elméleti alapokat, most megpróbálom a gyakorlatban is bebizonyítani, hogy a németországi és angliai baloldalnak alapvetően igaza van. A szakszervezetek és a parlamentarizmus kérdésében.

Elsőként a szakszervezetek kérdését vesszük sorra.¹⁷

„Amint a parlamentarizmus a szellemi, úgy a *szakszervezeti mozgalom* a vezérek anyagi hatalmát testesíti meg a munkástömegek felett. A szakszervezetek a kapitalizmus idején a proletariátus szövetkezésének természetes szervezetét alkotják; és ilyeneként Marx már a legkorábbi időkben hangsúlyozta jelentőségüket. A fejlett kapitalizmusban és még inkább az imperialista korszakban ezek a szakszervezetek egyre inkább óriási szövetségekké váltak, melyek ugyanazt a fejlődési tendenciát mutatják, mint a korábbi időkben maga a polgári államtestület. Létrejött bennük egy hivatalnoki osztály, egy bürokrácia, amely rendelkezik a szervezet minden hatalmi eszköze – a pénzeszközök, a sajtó, az alsóbb hivatalnokok kinevezése – felett. Gyakran még messzemenőbb hatalmi jogkörei is vannak, úgyhogy a tagok összességének szolgájából urává vált és saját magát azonosítja a szervezettel. Abban is egyeznek a szakszervezetek az állammal és bürokráciájával, hogy a bennük uralkodó demokrácia ellenére a tagok nem képesek arra, hogy akarataikat a bürokrácia ellen érvényesítsék; az ügyrendek és szabályzatok művészien felépített apparátusán megtörik minden lázadás, mielőtt megrengethetné a legfelső régiókat. Csak szívós kitartással sikerül olykor egy ellenzéknek, hogy évek elteltével valami csekély eredményt érjen el, amely legtöbbször csak egy személycserét jelent. A legutóbbi években, a háború előtt és után, ezért – Angliában, Németországban, Amerikában – lázadások törtek ki a tagok között, akik saját szakállukra sztrájkoltak a vezetők akarata vagy maga a szövetség határozatai ellenére. Az, hogy ez mint valami természetes dolog történik meg és ilyenként fogadják el, már kifejezi azt, hogy a szervezet nem a tagok összessége, hanem számukra mintegy ellenséges valami; hogy a munkások nem rendelkeznek szövetségük felett, hanem az külső hatalomként áll felettük, mely ellen lázadhatnak, bár ez a hatalom belőlük magukból fakad – tehát ismét az államhoz hasonlít. Ha azután lecsillapodik a lázadás, akkor a régi uralom megint megjelenik, a tömegek gyűlölete és tehetetlen elkeseredése ellenére tudja, hogyan tartsa fenn magát, mert e tömegek közönyösségére valamint világos betekintésük és egységes, kitartó akaratauk hiányára támaszkodik, és fenntartja a szakszervezetnek mint

¹⁷ Itt és a későbbiekben Gorter Pannekoek fentebb közölt tanulmányát idézi.

a munkások egyetlen olyan eszközének belső szükségessége, amelyben a tőke ellen összefogott erőt találhatnak.

A tőke ellen, a tőke elnyomórító abszolutista tendenciái ellen harcolva, ezeket korlátozva és ezáltal lehetővé téve a munkásosztály számára a létezést, a szakszervezeti mozgalom szerepet töltött be a kapitalizmusban, és ezáltal maga is a kapitalista társadalom része volt. De a forradalom bekövetkezésekor, mikor a proletariátus e társadalom részéből e társadalom megsemmisítőjévé válik, a szakszervezet ellentétbe kerül a proletariátussal. [...]

Amit Marx és Lenin hangsúlyoztak az állammal kapcsolatban: hogy szervezete a formális demokrácia ellenére lehetetlenné teszi azt, hogy a proletárforradalom eszközévé tegyék, ennél fogva érvényes a szakszervezetre is. Ellenforradalmi hatalmát nem lehet személycserével, a reakciós vezéreknek radikálisakra vagy „forradalmiakra” cserélésével megsemmisíteni vagy gyengíteni. A szervezeti forma az, ami a tömegeket éppoly kezessé, mint amilyen tehetetlenné teszi, és ami megakadályozza őket abban, hogy a szakszervezetet akaratauk szervévé tegyék. A forradalom csak azáltal győzhet, ha megsemmisíti ezt a szervezetet, azaz a szervezeti formát oly tökéletesen forradalmasítja, hogy az valami egész mássá válik. A tanácsrendszer, a belülről való újjáépítés nem csak az állami, hanem a szakszervezeti bürokráciát is képes gyökereitől megfosztani és eltávolítani. Nem pusztán a proletariátus új politikai szerveit fogja képezni a parlamenttel szemben, hanem az új szakszervezetek alapját is. A németországi pártvitákban azon gúnyolódtak, hogyan lehetne egy szervezeti forma forradalmi, mikor ez csak az emberek, a tagok forradalmi érzületétől függ. Amikor azonban a forradalom leglényegesebb tartalma abban rejlik, hogy a tömegek maguk veszik kezükbe ügyeiket – a társadalom és a termelés vezetését –, akkor minden szervezeti forma ellenforradalmi és káros, amely nem engedi a tömegeknek, hogy maguk uralkodjanak és vezessenek; ezért egy másik formával kell felcserélni, amely azért forradalmi, mert engedi, hogy a munkások maguk aktívan rendelkezzenek minden felett.” (Pannekoek)

A szakszervezetek saját lényegüknél fogva nem jó fegyverek a nyugat-európai forradalom számára! Eltekintve attól, hogy a kapitalizmus eszközeivé váltak és hogy árulók kezében vannak, eltekintve attól, hogy természetüknél fogva, mindig is simulékony vezetők által kézben tartva tagjaikat rabszolgákká, eszközökké kell tenniük, egyébként is hasznavehetetlenek. A szakszervezetek túlságosan gyengék a harcban, a forradalomban, mely a legmagasabb szinten szervezett nyugat-európai tőke és annak állama ellen folyik. Velük szemben az utóbbiak túlságosan erősek. Minthogy a szakszervezetek részben még szakmai

egyesületek, amelyek már csak emiatt sem képesek arra, hogy forradalmat csináljanak. És amennyiben ágazati szakszervezetek, nem az üzemekre, magukra a műhelyekre támaszkodnak, és emiatt is gyengék. Emellett inkább segélyegyletek, mint harci egyletek, a kispolgárság korában keletkeztek. Szervezetük már a forradalom előtt sem volt kielégítő a harc számára, maga a forradalom számára pedig – Nyugat-Európában – teljesen hasznavehetetlen. Mivel a gyárak, a gyári munkások nem az egyes szakmákban és iparágakban hajtják végre a forradalmat, hanem a műhelyekben. Mi több, ezek az egyesületek lassan működő, túlságosan bonyolult eszközök, amelyek csak az evolúció időszakában megfelelőek. Még ha a forradalom nem is járna egyből sikerrel, és egy időre ismét vissza kellene térnünk a békés tevékenységhez, a szakszervezeteket akkor is meg kellene semmisíteni, és új típusú ipari szövetségekkel kellene felváltani, amelyek az üzemi vagy a műhelybeli szerveződésen alapszanak.¹⁸ És még ezekkel a nyomorúságos szakszervezetekkel, amelyekkel tehát mindenképpen le kell számolni, ezekkel akarja valaki megvívni a forradalmat!!! A nyugat-európai munkásoknak a forradalomhoz fegyverekre van szükségük. Nyugat-Európában az üzemi szervezetek jelentik az egyetlen fegyvert a forradalomhoz. És az, hogy ezek egy nagy egésszé egyesülnek!

A nyugat-európai munkásoknak a legjobb fegyverekre van szükségük. Mivel egyedül vannak, mivel nem kapnak segítséget. És ezért kellene nekik ezek az üzemi szervezetek. Németországban és Angliában ezek azonnal szükségesek, mert a forradalom ott van a legközelebb. A többi országban ezeket olyan hamar kell kialakítani, amilyen hamar csak lehetséges, amint csak ki tudjuk építeni őket. Lenin elvtárs, nem segítik önt az olyan kijelentései, miszerint „Mi ezt Oroszországban így és így csináltuk”. Először is, önöknek Oroszországban nem olyan rossz harci szervezeteik voltak, mint számos itteni szakszervezet. Önöknek voltak ipari szövetségek. Másodszor, önöknél a munkások szellemisége forradalmibb volt. Harmadszor, a kapitalisták szerveződése gyenge volt. Ahogy az állam is. Negyedszer, és voltaképpen egyedül ez itt a lényeg: önök kaptak segítséget. Ezért nem volt szükségük a legjobb fegyverekre. Mi egyedül állunk, nekünk tehát a legjobb fegyverek kellene. Különben nem győzünk. Különben

18 Elég illuzórikusnak tűnik az, hogy a kapitalizmus stabilizációjának időszakában olyan tömegszervezetek képesek működni, amelyek forradalmi célokkal rendelkeznek, és mellőzik a bürokráciát. Ha valóban léteznek ilyen szervezetek, akkor miért nincs forradalom? Gorternek ezeket a perspektíváit nem csak a későbbi események (pl. a Németországi Általános Munkásszövetség hanyatlása a forradalmi hullám elültével), hanem már a XIX. századi munkásmozgalom története is megcáfolta, példa erre az I. Internacionálé felbomlása a Párizsi Kommün leverése után.

egyik vereséget követi majd a másik.

De egyéb pszichikai és anyagi okok is bizonyítják ezt. Képzelve el, elvtárs, mi volt a helyzet Németországban a háború előtt és közben. A szakszervezeteket, amelyek túlságosan gyengék, de az egyedüli eszközök voltak, teljességgel a vezetők által kézben tartva, holt gépezettként, melyeket eszköznek használtak fel a kapitalizmus számára. Aztán kitört a forradalom. A szakszervezeteket vezetők és tagságuk tömege fegyverként használta a forradalom ellen. Az ő segítségük, az ő támogatásuk, az ő vezetők, sőt részben az ő tagságuk révén gyilkolták meg a forradalmat. A kommunisták látták, hogy saját testvéreiket a szakszervezetek közreműködésével lövik le. A forradalom érdekében folytatott sztrájkokat megakadályozták. Lehetségesnek tartja, elvtárs, hogy forradalmi munkások ezek után ilyen egyesületekben maradjanak? Különösen, ha ez utóbbiak túlságosan gyenge eszközök a forradalom számára! Véleményem szerint ez pszichikailag képtelenség. Mit csinált volna ön egy politikai párt, például a mensevikek pártjának tagjaként, ha az így cselekedett volna a forradalomban? Szakitotta volna a pártot (ha ezt nem tette volna meg már korábban!). De ön azt fogja mondani: ez egy politikai párt volt, egy szakszervezettel másképp áll a helyzet. Azt hiszem, ön téved. A forradalomban, a forradalom alatt, minden szakszervezet, sőt minden munkásegyesülés egy politikai párt. Vagy forradalmi, vagy ellenforradalmi.

Cikkében, ugyanakkor, azt írja, és most is azt fogja mondani: ezeken az érzelmi felindulásokon az egység és a kommunista propaganda érdekében úrrá kell lenni. Meg fogom mutatni önnek, hogy a forradalom alatt Németországban ez lehetetlen volt. Példákkal, konkrét példákkal. Mivel ezeket a kérdéseket is egészen konkrétan és egyértelműen kell megvizsgálunk... Tegyük föl, hogy Németországban volt 100 000 valóban forradalmi hajógyári munkás, 100 000 forradalmi fémmunkás és 100 000 forradalmi bányász. Ezek sztrájkolni, harcolni akarnak a forradalomért mindhalálig, de a többi milliók nem. Mit kell hát ennek a 300 000-nek csinálnia? Először is egyesülniük kell, szövetséget kell alakítaniuk a harcra. Ezt ön is elismeri. Szervezet nélkül a munkások nem tehetnek semmit. Egy új szövetség a régi egyesületekkel szemben – még akkor is, ha a tagok bennmaradnak a régiekben – már szakadást jelent – ha formálisan nem is, de a valóságban mindenesetre igen. De az új szövetség tagjainak szükségük van sajtóra, gyűlésekre, helyiségekre, fizetett személyekre. Ez nagyon sokba kerül. És a németországi munkásoknak szinte semmijük nincs. Ahhoz, hogy fenn tudják tartani az új szövetséget, el kell hagyniuk a régit, akár akarják, akár nem. Konkrétan megvizsgálva láthatjuk, hogy amit ön, kedves elvtárs,

elképzel, az lehetetlen.

De vannak még ennél is nyomósabb anyagi okok. A németországi munkások, akik elhagyták a szakszervezeteket, akik el akarták pusztítani a szakszervezeteket, és akik az üzemi szervezeteket és a munkásszövetséget létrehozták, forradalomban vettek részt. Azonnal fel kellett venni a harcot. A forradalom ott volt. A szakszervezetek elutasították a harcot. Mi értelmé akkor azt mondani: maradjatok a szakszervezetekben, propagáljátok az eszméiteket, hamarosan erősebbek lesztek és többségbe kerültek. Eltekintve attól a tényről, hogy a kisebbséget elfojtanák, ahogyan ez az ilyen típusú szerveződésnél szokás, ez egészen jó megoldás lenne, és a baloldal is próbálkozna vele, ha csak lenne ideje rá. De lehetetlen volt várni. A forradalom ott volt. És még mindig itt van!

A forradalomban (tartsa szem előtt, elvtárs, hogy a német munkások a forradalom során szakítottak és hozták létre saját munkásszövetségüket) a forradalmi munkások mindig el fognak különülni a szociálpatriótáktól. A harc érdekében nincs más lehetséges út. Nem számít az, hogy mit mond ön, a moszkvai Végrehajtó Bizottság és a nemzetközi kongresszus, és nem számít az sem, hogy ön mennyire nem kedveli a szakadást, pszichikai és anyagi okokból erre mindig sor fog kerülni. Ugyanis a munkások nem tudják hosszú ideig elviselni, hogy a szakszervezetek lelövik őket, és mert harcolni kell.

Emiatt hozták létre a baloldaliak az Általános Munkásszövetséget. És mivel úgy gondolják, hogy a németországi forradalomnak még nincs vége, hanem folytatódni fog a győzelemig, ezért fenn is tartják azt.

Lenin elvtárs! Létezik-e más eszköz a munkásmozgalmon belül, mint a harc, amikor két eltérő irányzat jelenik meg? És ha ez a két irányzat nagyon különböző, ha egymással szemben állnak, létezik-e más eszköz, mint a szakítás? Hallott-e ön valamilyen más eszközről? És létezik-e két inkább szembenálló dolog, mint a forradalom és az ellenforradalom? Emiatt is teljesen igaza van a KAPD-nak és az Általános Munkásszövetségnek.

És, elvtársam, nem voltak-e ezek a szakadások, ezek a tisztázások mindig is áldásosak a proletariátus számára? Nem válik-e ez egy idő után mindig nyilvánvalóvá? Van némi tapasztalatom ezen a téren. Amikor még a szociálpatrióta párthoz tartoztunk, semmi befolyásunk nem volt – a kizárás után pedig csekély, hamarosan azonban nagy lett a befolyásunk, ami rövid idő alatt nagyon nagyra nőtt. És hogyan ment önök, a bolsevikok sora a szakítás után? Úgy gondolom, egészen jól. Eleinte kicsi, később nagy. Ma minden. Teljességgel a gazdasági és a politikai fejlődésen múlik, hogy egy csoport, legyen bár egészen kicsi, a legerősebbé válik-e. Amennyiben a németországi

forradalom tovább folytatódik, elég valószínű, hogy a Munkásszövetség jelentősége és befolyása a legerősebb legyen. A számok, hogy hetvenezer áll szemben hétmillióval, nem szabad, hogy megijesszék. Ennél kisebb csoportok is képesek voltak a legerősebbé válni. Többek között a bolsevikok is!

Mi az oka annak, hogy az üzemi szervezetek és a műhelyszerveződések, és a rájuk támaszkodó, belőlük alakult munkásszövetség olyan kiváló fegyverek a nyugat-európai forradalom számára, mi több, a kommunista pártokkal együtt a legjobb, az egyetlen jó fegyverek?

Mert maguk a munkások cselekvő módon lépnek fel, sokkal inkább, mint a régi szakszervezetekben, mert kezükben tartják vezetőiket és ily módon az egész vezetést, és mert ők ellenőrzik az üzemi szervezetet, és ezáltal az egész munkásszövetséget.

Minden üzem, minden műhely egy egészet alkot. Ezekben választják meg a munkások bizalmi embereiket. Az üzemi szervezetek gazdasági kerületek szerint vannak felosztva. Az egyes kerületek élére megint csak bizalmiakat választanak. És a kerületek ismét csak megválasztanak egy általános vezetőséget az egész birodalom élére.

Az összes üzemi szervezet, függetlenül attól, hogy milyen ágazathoz tartozik, alkotja együtt az egyetlen munkásszövetséget.

Ez, amint láthatjuk, egy teljességgel a forradalomra irányuló szervezet.

Ha a viszonylag békés harc köztes időszaka következne, ez a szervezet viszonylag könnyen alkalmazható lenne erre is. Az üzemi szervezetet már csak egyesíteni kellene iparágak szerint, a munkásszövetségek keretében.

Az is látható, hogy itt a munkás, minden munkás, hatalmat kap. Mert a saját műhelyében ő maga választja a saját bizalmijait, és rajtuk keresztül közvetlen befolyása van a kerületre és a birodalomra. Ez erős centralizáció, de nem túlzott mértékben erős. Az egyén és annak közvetlen szervezete, az üzemi szervezet nagy hatalommal bír. Küldötteit azonnal elmozdíthatja és leválthatja, és arra kényszerítheti őket, hogy azonnal leváltsák a magasabb pozícióban levőket. Ez individualizmus, de nem túlzott mértékű. Mivel a központi testületek, a kerületi tanácsok és a birodalmi tanács nagy hatalommal rendelkeznek. Az egyén és a központi vezetés éppen akkora hatalommal bír, amekkora ebben a korszakban, amelyben jelenleg élünk és amelyben a forradalom kitör, Nyugat-Európában szükséges és lehetséges.

Marx azt írja, hogy a kapitalizmus alatt az állammal szemben az állampolgár egy absztrakció, egy szám. Ugyanígy van a régi szakszervezetekben. A bürokrácia, a szervezet egész lényge a magasban lebeg, messzi távol a munkástól. A munkás

nem képes elérni azt. Azzal szemben ő csupán egy szám, egy absztrakció. Annak a számára ő még csak nem is a műhelyben dolgozó ember. Ő nem egy élő, akarattal bíró, küzdő lény. Helyettesítse csak a régi szakszervezetekben a bürokráciát más személyekkel, és nemsokára látni fogja, hogy ezek jellege is ugyanaz, hogy magasan, elérhetetlenül állnak a tömegek fölött, és többé nincs kapcsolatuk velük. Százból kilencvenkilenc zsarnokká válik, aki a burzsoázia oldalán áll. Minthogy a szervezet természete ilyenné teszi őket.

Mennyire más a helyzet az üzemi szervezetben! Itt a munkás maga az, aki dönt a taktikáról, az irányvonalról és a harc menetéről, és azonnal közbelép, ha a „vezetők” nem azt teszik, amit ő akar. Szakadatlanul ő maga áll harcban, minthogy a gyár, a műhely egyben a szervezet is.

Amennyire ez lehetséges a kapitalizmusban, ő saját sorsának létrehozója és irányítója, és mivel ez mindegyikükre igaz, a tömeg az, amely saját harcát létrehozza és vezeti.

Sokkal, de sokkal inkább, mint amennyire ez a régi szakszervezetekben – legyenek az reformisták vagy szindikalisták – lehetséges volt.¹⁹

Mivel az üzemi szervezetek és a munkásszövetségek magukat az egyéneket, tehát magukat tömegeket is harcuk közvetlen hordozóivá teszik, azokká, akik ezt a harcot valójában vezetik, és ezáltal elnyerik őket, ezért ezek a szervezetek a legjobb fegyverek a forradalom számára, azok a fegyverek, amikre nekünk itt Nyugat-Európában szükségünk van ahhoz, hogy segítség nélkül megdöntsük a világ legerősebb kapitalizmusát.

De elvtárs, ezek voltaképpen kevésbé jelentős okok, összehasonlítva azzal az utolsó, tulajdonképpen fő okkal, amely szorosan összefügg azokkal az elvekkkel, melyekre a bevezetésben rámutattam. Ez az utolsó ok, amelyik döntő fontosságú a KAPD és az angliai ellenzéki párt számára: Ezek a pártok nagy mértékben emelni akarják a tömegek és az egyének szellemi színvonalát Németországban és Angliában.

Ők azon a véleményen vannak, hogy ennek csak egy eszköze van. És megint csak hallani szeretném öntől, hogy ismer-e más eszközt a munkásmozgalomban? Ez pedig egy olyan csoport létrehozása, amely harcolva mutatja meg, minek kell lennie a tömegnek. Ha tud más eszközről, elvtárs, mutassa meg nekem. Én nem ismerek másikat.

A munkásmozgalomban, és úgy vélem különösen a forradalomban, csak

¹⁹ Természetesen fontos szem előtt tartani, hogy a centralizmus és az individualizmus ezen új összekapcsolódása nem adott készen egyből, hanem csak most van keletkezőben, ez egy folyamat, és csak magának a küzdelemnek a során fejlődik és teljesedik ki. (*Gorter jegyzete*)

egy módja van a gyakorlati próbatételnek – a példa maga, a tett.

A „baloldali” elvtársak úgy gondolják, hogy ez a kis csoport, a szakszervezetek és a kapitalizmus elleni harcában, a szakszervezeteket a maga oldalára fogja állítani, vagy, ami szintén lehetséges, hogy a szakszervezeteket fokozatosan egy jobb irányba fogja terelni.

Ez csak a példa ereje révén érhető el. Tehát ahhoz, hogy a német munkást egy magasabb szintre emeljük, ezek az új szerveződések – az üzemi szervezetek – feltétlenül szükségesek.

Ahogy a szociálpatrióta pártokkal szemben fellépnek a kommunista pártok, ugyanúgy az új alakulatnak, a munkásszövetségnek szembe kell lépnie a szakszervezetekkel.²⁰

A szervilis, reformista, szociálpatrióta tömegeket csupán a példa ereje változtathatja meg.

Vegyük most Angliát, az angol baloldalt.

Németország után Anglia áll legközelebb a forradalomhoz. Nem azért, mert ott a helyzet már forradalmi lenne, hanem mert a proletariátus ott olyan nagyszámú, és mert a tőkés gazdasági körülmények itt a legkedvezőbbek. Ott csak egy erős lökésre volna szükség, és a harc elkezdődik, amely ott csakis győzelemmel végződhet. És a lökés meg fog érkezni. Ezt Anglia legtudatosabb munkásai érzik, szinte ösztönösen tudják (mint ahogy mi mindannyian érezzük), és mivel ők érzik ezt, egy új mozgalmat alapítottak, akárcsak Németországban, amely – bár többféle irányzatban nyilvánul meg, és még keresgél, csakúgy mint Németországban – általában véve „Rank-and-File-Movement”, maguknak a tömegeknek a mozgalma, aminek nincsenek, vagy gyakorlatilag nincsenek vezetői.²¹

Ez a mozgalom nagyon sokban hasonlít a Németországi Munkásszövetséghez annak üzemi szervezeteivel.

Megfigyelte, elvtárs, hogy ez a mozgalom csupán a két legfejlettebb országban jelent meg? És hogy maguknak a munkásoknak a körében jött létre? És igen sok helyen?²² Ez már önmagában bizonyítja, hogy természetadta és megállíthatatlan!

20 Azzal a szarkasztikus megjegyzésével, hogy a munkásszövetség sem lehet hibátlan, nem ér el túl nagy hatást. Minthogy ez csak annyiban igaz, amennyiben a munkásszövetségnek a kapitalizmus alatt jobbító változtatásokért kell küzdenie. Amennyiben a munkásszövetség a forradalomért harcol, megjegyzése hamis. (*Gorter jegyzete*)

21 Shop Committee-k, shop stewardok, és, főleg Walesben, industrial unionok. (*Gorter jegyzete*)

22 Az, hogy ezt a mozgalmat Németországban felülről hozták létre, rágalom. (*Gorter jegyzete*)

És Angliában erre a mozgalomra, erre a szakszervezetek elleni küzdelemre majdhogynem még inkább szükség van, mint Németországban. Mert az angol szakszervezetek nem pusztán a kapitalizmus fenntartásának eszközei a vezetők kezében, hanem ugyanakkor még sokkal alkalmatlanabb eszközök a forradalom számára, mint Németországban. Intézményük a kevésbé kiterjedt harcok idejéből származik, gyakran még a XIX. század elejéről, sőt a XVIII. századból. Angliában nem csakhogy léteznek olyan iparágak, ahol 25 szakszervezet van, de a legtöbb szakszervezet vére menő küzdelmet folytat egymással a tagokért!! És a tagoknak végképp nincs semmilyen hatalmuk. Ön ezeket a szakszervezeteket is meg akarja őrizni, Lenin elvtárs?

Ezek ellen sem kell harcolni, ezekkel sem kell szakítani és elpusztítani őket? Ha valaki a munkásszövetségek ellen van, akkor elleneznie kell a shop-committee-kat, a shop-stewardokat és az industrial unionokat is. Aki az utóbbiakat pártolja, annak az előzőt is el kell fogadni. Mivel a kommunisták mindkettőben azonos dolgokra törekszenek.

Az angol kommunista baloldal a szakszervezeti mozgalom ezen új irányzatát arra kívánja felhasználni, hogy jelenlegi formájukban az angol szakszervezeteket elpusztítsák, hogy megváltoztassák őket, hogy az osztályharc új eszközeire cseréljék őket, amelyek a forradalom számára hasznavehetőek. Ugyanazon okok, amiket a németországi mozgalommal kapcsolatban bemutatunk, itt is érvényesek.

A Harmadik Internacionálé Végrehajtó Bizottsága által a KAPD-hoz írt levélben azt olvastam, hogy a VB támogatja az amerikai IWW-t, ha csak az IWW akarja a politikai akciókat és a kommunista pártokhoz való csatlakozást. És az IWW-nak nem kell az amerikai szakszervezetekhez csatlakoznia! Azonban a VB a németországi munkásszövetség ellen van, ez utóbbinak csatlakoznia kell a szakszervezetekhez, habár kommunista és együttműködik a politikai párttal.

És ön, Lenin elvtárs, támogatja a Rank-and-File-Movementet Angliában (habár az gyakran okoz szakadást, és sok kommunista tagja akarja a szakszervezetek elpusztítását), a németországi munkásszövetségnek pedig ellene van.

Az ön és a VB magatartásában csak oportunizmust tudok látni. Rádásul elhibázott oportunizmust.

Természetesen az angliai kommunista baloldal nem mehet el olyan messzire, mint Németországban, mert Angliában a forradalom még nem tört ki. Még nem képes arra, hogy a Rank-and-File-Movementet az egész országban egy, a forradalomra irányuló nagy egészé szervezze. De az angol

baloldal ezt készíti elő. És amint a forradalom eljön, munkások óriási tömegei fogják elhagyni a forradalom számára használhatatlan régi szakszervezeteket, és csatlakoznak majd az üzemi és ipari szervezetekhez.

És azáltal, hogy a kommunista baloldal mindenütt behatol ezekbe a mozgalmakba, keresve a módot, hogy terjessze a kommunista eszméket, példája révén már most egy magasabb szintre emeli a munkásokat ott is.²³ És ahogyan Németországban, itt is ez a tulajdonképpeni céljuk.

Az Általános Munkásszövetség és a Rank-and-File-Movement, amelyek kizárólag az üzemeken, a műhelyeken alapulnak, az előfutárai a munkástanácsoknak, a szovjeteknek. Mivel Nyugat-Európában a forradalom rendkívül nehézkes lesz, és következésképpen valószínűleg nagyon lassan fog haladni, lesz egy hosszú átmeneti időszak, amelyben a szakszervezetek többé már nem lesznek használhatók, de a szovjetek még nem alakultak ki. Ez az átmeneti periódus a szakszervezetek elleni küzdelemről, megváltoztatásukról, más, alkalmasabb szervezetekkel való helyettesítésükről fog szólni. Nem kell félnie, elegendő időnk lesz rá.

Ismétlem, ez nem azért lesz így, mert mi, baloldaliak, így akarjuk, hanem mert a forradalom megköveteli ezt az új szervezetet. A forradalom nem győzedelmeskedhet nélkülük.

Ezért éljen az egyszerű munkások mozgalma Angliában, éljenek a németországi munkásszövetségek. A szovjetek első nyugat-európai előfutárai. Sok szerencsét nektek, az első szervezeteknek, amelyek a kommunista pártokkal együtt elhozzátok Nyugat-Európába a kapitalizmus elleni forradalmat. Ön, Lenin elvtárs, megpróbál arra kényszeríteni minket, hogy rossz fegyvereket használjunk itt, Nyugat-Európában, ahol egyedül vagyunk, egy szál szövetséges nélkül, szemben egy rendkívül erős, rendkívül szervezett (minden irányban megszervezett) és felfegyverzett kapitalizmussal, és ahol szükségünk van a legjobb és legerősebb fegyverekre. Ön a nyomorúságos szakszervezeteket próbálja ránk tukmálni, amikor mi a forradalmat az üzemekben és az üzemek szerint akarjuk megszervezni. A nyugat-európai forradalmat csak üzemek szerint és az üzemekben lehet és ezért így is kell megszervezni, mert itt a kapitalizmus olyan magas fokú gazdasági és politikai szervezettséget ért el

23 Ön, elvtárs, mint sokan mások, azzal érvel, hogy a kommunisták, elhagyván a szakszervezeteket, elvesztik a kapcsolatot a tömegekkel. De a legszorosabb kapcsolat a műhelyekben alakul ki a mindennapok során. És a műhelyek most már többek, mint műhelyek, azáltal, hogy vitahelyiségekké váltak. Hogy veszítenék el akkor a „baloldaliak” a kapcsolatot a tömegekkel? *(Gorter jegyzete)*

(minden irányban), és mert a munkásoknak (leszámítva a kommunista pártot) nincs más hatékony fegyverük. Az oroszok föl voltak fegyverezve, és ott voltak mellettük a szegényparasztok. Amik a fegyverek és a szegényparasztság az oroszok számára, az a mi számunkra átmenetileg a taktika és a szervezés kell hogy legyen. És ön ehhez a szakszervezeteket ajánlja. Minket, akiknek pszichikai és anyagi okokból, a forradalom közepette harcolnunk kell a szakszervezetek ellen, ön akadályozni próbál ebben a harcban. Minket, akik csak szakítás révén harcolhatunk, ön akadályoz ebben a szakításban. Nekünk, akik csoportokat akarunk alakítani, melyek példát mutatnak, ami az egyetlen eszköz arra, hogy a proletariátusnak megmutassuk, mit keresünk, ön megtiltja ezt a példamutatást. Nekünk, akik magasabb szintre akarjuk emelni Nyugat-Európa proletariátusát, ön akadályokat gördít az utunkba.

Ön nem akarja a szakítást, sem az új alakulatokat, tehát a magasabb szintet sem!

És miért?

Mert ön azt akarja, hogy a nagy pártok és a nagy szakszervezetek a III. Internacionáléhoz tartozzanak.

Ez számunkra oportunizmusnak tűnik, méghozzá a legrosszabb fajtából.²⁴

Ma az Internacionáléban az ön tevékenysége, Lenin elvtárs, merőben különbözik attól, amilyen a maximalisták pártjában volt. Ezt a pártot rendkívül „tisztán” tartották (és ez talán még ma is igaz). Az Internacionáléba most azonnal fel kell venni fél-, negyed- és nyolcad-kommunistákat is.

Ez a munkásmozgalom átka, hogy amint bizonyos „hatalomra” tesz szert, elvtelen eszközökkel próbálja növelni ezt a hatalmat. Kezdetben a szociáldemokrácia is „tisztá” volt, majdnem minden országban. A legtöbb mai szociálpatrióta egykor valóban marxista volt. A marxista propagandával megnyerték a tömegeket. Amint „hatalmuk” lett, cserbenhagyták őket.²⁵ A III.

²⁴ Hogy milyen kaotikus állapotba vezet minket ez az oportunizmus, azt megmutathatja a következő példa: Vannak országok, ahol a szabad szakszervezetek mellett szindikalista szakszervezetek is léteznek, melyek, noha szintén rosszul harcolnak, azért jobban teszik ezt, mint a szabad szakszervezetek. A moszkvai tézisek a nagy szabad szakszervezetekbe való belépést követelik. Tehát arra kényszerítik a kommunistákat, hogy gyakran sztrájktrórké váljanak, mint például Hollandiában. Továbbá: A német munkásszövetséget elítélik, mert szakadást hoz létre. De mit tesz maga a Harmadik Internacionálé? Magát egy új Szakszervezeti Internacionálét állít fel! (*Gorter jegyzete*)

²⁵ Kétségtelen, hogy a szervezet kétélű fegyver, de túlzás lenne azt gondolni, hogy a szociáldemokráciát csupán befolyásának növekedése tette tönkre. A szociáldemokrata pártok

Internacionálé és ön most épp úgy viselkedik, mint ahogy a szociáldemokraták annak idején. Természetesen most nem nemzeti, hanem nemzetközi méretekben. Az orosz forradalom a „tisztaság”, az elvi szilárdság révén győzött. Most hatalomra tett szert, és rajta keresztül a nemzetközi proletariátus is hatalomhoz jutott. Ezt a hatalmat most ki kell terjeszteni Európára. És azonnal fel kell hagyni a régi taktikával!!

Ahelyett, hogy ugyanezt a bevált taktikát alkalmaznák az összes többi országban is, és ezáltal a III. Internacionálét belsőleg rendkívül megerősítenék, most ismét áttérnek az opportunizmusra, éppúgy, ahogy annak idején a szociáldemokrácia. Minden elemet fel kell venni tagként: a szakszervezeteket, a függetleneket, a francia centristákat, a Munkáspárt egyes részeit. Hogy fenntartsák a marxizmus látszatát, feltételeket szabnak, amiket alá kell írni (!!), és kizárják Kautskyt, Hilferdinget, Thomast stb. A nagy tömeg, a közepszer azonban beáramlik, illetve minden eszközzel befelé terelik. És hogy a centrum igazán erős legyen, a „baloldaliakat” nem engedik be, ha nem csatlakoznak a centrumhoz! A legjobb forradalmárokat, mint a KAPD, tehát kizárják!

És amikor a nagy tömeget ily módon egy közbenső vonalon egyesítették, akkor egyszerre csak együttesen elindulnak előre vasfegyelemmel, olyan vezetők irányítása alatt, akiket ilyen rendkívüli módon tettek próbára. És hová? A szakadékbba.

Mit érnek a legnagyobb alapelvek, mit érnek a III. Internacionálé ragyogó tézisei, ha a gyakorlatban az opportunizmus szerint cselekszünk? A II. Internacionálé is a legszebb alapelveket fogalmazta meg, e gyakorlat folytán mégis tönkrement.

Azonban mi, a baloldaliak, nem akarjuk, hogy ezt. Mi Nyugat-Európában – éppen úgy, mint annak idején a bolsevikok Oroszországban – először nagyon szilárd, nagyon tiszta és a nagyon erős (még ha kezdetben méretüket tekintve talán kicsi) pártokat, magokat akarunk kiépíteni. És majd ha ezek megvannak, akkor bővíteni akarjuk őket. De mindig csak úgy, hogy ezek nagyon szilárdak, nagyon erősek és nagyon „tiszták” legyenek. Csak így győzhetünk Nyugat-Európában. Ezért teljes mértékben elutasítjuk a taktikáját, elvtárs.

Ön azt állítja, hogy mi, az Amszterdami Iroda tagjai, elfelejtettük, vagy

ugyanis éppen a „befolyás növelésének” és nem a forradalomnak az alapján állva szerveződtek, így evolúciójukban nem volt valódi „törés”, amely „tisztából” opportunistává változtatta volna őket. Ugyan nincsen recept a tökéletes forradalmi szervezet megteremtéséhez, a kommunista pártnak azonban tudatosan valódi közösségként kell megszerveződnie – ellenkező esetben méltatlan erre a névre.

soha nem is ismertük a korábbi forradalmak tanulságait. Nos, elvtársam, létezik egy dolog ezekkel a korábbi forradalmakkal kapcsolatban, amire elég jól emlékszem. Ez pedig a következő: a szélső „baloldali” pártok mindig is kimagasló, magasztos szerepet játszottak bennük. Így volt ez Németalföld Spanyolország elleni forradalmában, az angol és a francia forradalomban, a párizsi kommünben és a két orosz forradalomban is.

A munkásmozgalom fejlődésének megfelelően két irányzat van az itteni, nyugat-európai forradalomban: a radikális és az opportunista irányzat. Ezek a helyes taktikához, az egységhez csak az egymás elleni harc révén juthatnak el. De a radikális irányzat, még ha egyes részletekben túl messzire is megy, messze a legjobb. És ön, Lenin elvtárs, az opportunistákat támogatja!

És nemcsak hogy a moszkvai Végrehajtó Bizottság, egy olyan forradalom orosz vezetői, amely csak a szegényparasztok milliós hadserege segítségével győzött, rá akarják erőszakolják a taktikájukat Nyugat-Európa proletariátusára, amelyik egyedül van és egyedül is kell állnia! És evégett önhöz hasonlóan szétzúzzák Nyugat-Európa legjobb irányzatát!

Milyen hihetetlen ostobaság és, különösen miféle dialektika!

Amikor Nyugat-Európában kitör a forradalom, ezzel a taktikájával nagy meglepetések fogják érni! Csakhogy az áldozat a proletariátus lesz.

Ön, elvtárs, és a moszkvai Végrehajtó Bizottság tudja, hogy Nyugat-Európában a szakszervezetek ellenforradalmi hatalmak. Ez az önök téziseiből világosan kiderül. És önök mégis fenn akarják tartani őket. Ön azt is tudja, hogy a Munkásszövetség, azaz az üzemi szervezetek, a Rank-and-File-Movement – forradalmi szervezetek. Önök saját maga állítják téziseikben, hogy célunknak kell lennie és célunk is az üzemi szervezet létrehozása. És önök mégis el akarják fojtani. Önök el akarják pusztítani azokat a szervezeteket, amelyekben a munkások, minden munkás, tehát a tömeg, hatalomra és erőre tehet szert, és azokat akarják megtartani, amelyekben a tömeg a vezetők kezében lévő holt eszköz csupán. Ilyen módon akarják a szakszervezeteket hatalmába keríteni, a III. Internacionálé hatalmába keríteni.

Miért akarják ezt önök? Miért követik ezt a helytelen taktikát? Mert tömegeket akarnak látni maga körül, legyenek azok bármilyenek, csak tömegek legyenek. Mert azt gondolják, ha vannak tömegeik, akik a szigorú fegyelem és a centralizáció révén engedelmeskednek önöknek (legyenek bár kommunisták, félig kommunisták vagy egyáltalán nem is azok), akkor önök, a vezetők már győzni fognak.

Egyszóval: Mert önök vezérpolitikát folytatnak.

A vezérpolitika nem az a politika, amely vezéreket és centralizációt akar, mivel ezek nélkül semmit sem lehet elérni (éppúgy, ahogyan párt nélkül sem), hanem az a politika, amelyik összegyűjti a tömegeket anélkül, hogy megkérdezné tőlük a meggyőződésüket, az elkötelezettségüket, és amelyik azt képzei, hogy a vezetők győzni tudnak, ha csak nagy tömegek veszik őket körül.

Azonban ez a politika, ahogyan azt ön és a Végrehajtó Bizottság most megmutatja, Nyugat-Európában nem hoz eredményt. Ehhez a kapitalizmus itt még most is túlságosan erős, és a proletariátus túlságosan magára van utalva. Ez a politika kudarcot fog vallani, épp úgy, ahogyan a II. Internacionálé politikája is kudarcot vallott.

Itt a munkásoknak maguknak kell erősnek lenniük, és aztán rajtuk keresztül a vezetőiknek is. Itt a bajt, a vezérpolitikát, a gyökerénél fogva kell megragadni.

A szakszervezeti kérdéssel kapcsolatos taktikája révén ön és a moszkvai Végrehajtó Bizottság bebizonyította, legalábbis szerintem, hogy amennyiben nem változtat ezen a taktikán, akkor nem fogja tudni vezetni a nyugat-európai forradalmat.

Ön azt mondja, hogy a „baloldal”, ha saját taktikáját követi, csak fecsegni tud. Nos, elvtárs, ezidáig más országokban a „baloldalnak” semmilyen vagy csak csekély lehetősége volt arra, hogy cselekedjen. De nézze meg Németországot, és a KAPD-nak a „Kapp-puccs” során és az orosz forradalommal szemben követett taktikáját és akcióit, és ön kénytelen lesz visszavonni e szavait.

III. A parlamentarizmusról

Hátramaradt még, hogy a parlamentarizmus kérdésében is megvédjem a baloldalt önnel szemben.²⁶ Itt is ugyanazok az általános elméleti okok határozzák meg a baloldal magatartását, mint a szakszervezeti kérdés esetén. Az a tény, hogy a proletariátus egyedül áll, az ellenség óriási ereje, és következésképpen annak szükségessége, hogy a tömeg magát egy magasabb szintre emelje, és hogy ennek során legfőképpen saját magára támaszkodjon stb. Nem szükséges, hogy itt ismét elmondjam ezeket az okokat.

Itt azonban belép még néhány további ok, amely eltér azoktól, melyek a szakszervezeti kérdés kapcsán szerepeltek.

26 Kezdetben alárendelt kérdésnek tartottam ezt. Azonban a Spartakus Szövetség magatartása a Kapp-puccs idején és az ön opportunistá brosúrája – ami még ebben a kérdésben is opportunistá – meggyőzött, hogy ennek nagy jelentősége van. (*Gorter jegyzete*)

Először is, Nyugat-Európa munkásai, és a dolgozó tömegek általában eszméileg teljességgel alá vannak rendelve a burzsoá kultúrának, a burzsoá eszméknek, és ennél fogva a burzsoá képviseleti rendszernek, a parlamentarizmusnak, a burzsoá demokráciának is. Sokkal inkább, mint a kelet-európaiak. Itt a burzsoá ideológia az egész társadalmi és ennél fogva a politikai életet is hatalmába kerítette, és sokkal mélyebben behatolt a munkások fejébe és szívébe. Itt ők már több száz éve ebben az ideológiában nőttek és nevelkedtek föl. Ezek az eszmék teljességgel átítatták a munkásokat.

Ezeket a viszonyokat Pannekoek elvtárs nagyon szépen ecsetelte a bécsi „Kommunismus” folyóiratban:

„Ez a német tapasztalat a nyugat-európai forradalom nagy problémája elé állít minket. Ezekben az országokban a régi polgári termelési mód és az ezzel összefüggő magasan fejlett, sok évszázados polgári kultúra a néptömegek gondolkodására és érzéseire teljesen rányomta a bélyegét. Ezáltal itt a néptömegek szellemi és lelki karaktere egészen más, mint a keleti országokban, melyek nem ismerték a polgári kultúra ezen uralmát. Mindenekelőtt ebben rejlik a forradalom keleti és nyugati menete közötti különbség. Angliában, Franciaországban, Hollandiában, Olaszországban, Németországban, Skandináviában a középkor óta erős polgárság élt kispolgári és primitív kapitalista termeléssel. Midőn a feudalizmust szétzúzták, vidéken éppolyan erős, független parasztság jött létre, mely szintén úr volt a saját kisgazdaságában. Ezen a talajon a polgári szellemi élet szilárd nemzeti kultúrává bontakozott ki, mindenekelőtt a tengerparti államokban, Angliában és Franciaországban, melyek elsőként léptek a kapitalista fejlődés útjára. A kapitalizmus a 19. században azzal, hogy az egész gazdaságot saját hatalma alá vetette, és hogy saját világ gazdasági szférájába bevonta a legtávolabbi parasztgazdaságokat is, gyarapította, csiszolta ezt a nemzeti kultúrát. Szellemi propagandaeszközeivel, a sajtóval, az iskolával és az egyházal erősen beleverte a tömegek fejébe: mind az általa proletarizált és a városokba vonzott tömegekébe, mind azokéba, melyeket vidéken hagyott. Ez nem csak a kapitalizmus magvát alkotó országokra érvényes, hanem – ha némileg másfajta formákban is – Amerikára és Ausztráliára is, ahol az európaiak új államokat alapítottak, továbbá Közép-Európa addig stagnáló országaira (Németországra, Ausztriára, Olaszországra) is, ahol az új kapitalista fejlődés egy régi, megrekedt, kisparaszti gazdasághoz és kispolgári kultúrához kapcsolódhatott. Egészen más anyagra és más hagyományra talált a kapitalizmus akkor, mikor behatolt Európa keleti országaiba. Itt, Oroszországban, Lengyelországban, Magyarországon, még az Elbától keletre fekvő vidéken is, nem volt erős polgári osztály, amely régtől

fogva uralta volna a szellemi életet; a primitív agrárviszonyok a nagybirtokkal, a patriarchális feudalizmussal és falusi kommunizmussal határozták meg a szellemi életet.”

Itt, az ideológiai problémával kapcsolatban Pannekoek elvtárs fején találta a szöveget. Sokkal jobban megvilágította a Kelet- és Nyugat-Európa között ideológiai szempontból meglévő különbséget, mint az valaha is történt az önök részéről, és e nézőpontból megadta a kulcsot a nyugat-európai forradalmi taktika megtalálásához. Ezt már csak össze kell kapcsolni ellenségünk erejének anyagi okaival, azaz a banktőkével, és az egész taktika világossá válik.

De néhány dolgot még el lehet mondani az ideológia problémájáról: a polgári szabadságjogokat, a parlament hatalmát Nyugat-Európában a korábbi nemzedékek, az ősök harcolták ki szabadságharcok során, és habár ezidőtájt ezek a jogok csak a polgárookra, a tulajdonosokra vonatkoztak, ezeket attól még a nép harcolta ki. Ezeknek a harcoknak az eszméje a mai napig egy mélyen gyökerező hagyomány ezeknél a népeknél. Hiszen a forradalom a nép legmélyebben bevésődő emléke. Az az eszme, hogy a parlamenti képviselőt megszerzése győzelmet jelent, öntudatlanul is egy óriási, ki nem mondott erőt ad. Különösen ez a helyzet a legrégebbi burzsoá országokban, ahol hosszú vagy ismétlődő szabadságharcokra került sor: Angliában, Hollandiában és Franciaországban. Kisebb mértékben, de ugyanígy volt ez Németországban, Belgiumban és a skandináv országokban is. Egy kelet-európai talán el sem tudja képzelni, hogy milyen erős lehet ez a befolyás.

Mi több, a munkások itt maguk harcoltak, gyakran éveken át, az általános választójogért, és ily módon, közvetve vagy közvetlenül, meg is szerezték azt. Ez szintén győzelmet jelentett, ami a maga idejében gyümölcsöző volt. Általánosan elterjedt az az elképzelés és az az érzés, hogy képviselve lenni és saját képviselőket azzal felruházni, hogy ügyeinkre gondot viseljenek a polgári parlamenten belül, haladást és győzelmet jelent. Ennek az ideológiának is óriási a befolyása.

S végül, a reformizmus révén Nyugat-Európa munkásosztálya teljesen a parlamenti képviselők hatalmába került, akik háborúba és a kapitalizmussal való szövetségbe vezették őket. Ez a befolyás, a reformizmus befolyása is óriási.

Mindezek az okok a munkást a parlament szolgáivá tették, és ő minden akciót ráhagy. Ő maga többé már nem is cselekszik.²⁷

Eztán jön a forradalom. Most neki magának kell mindent megtennie.

²⁷ Ezt a hatalmas befolyást, Nyugat-Európa, az Egyesült Államok és a brit gyarmatok egész ideológiáját nem értik Kelet-Európában, Törökországban, a Balkánon stb. (nem beszélve Ázsiáról stb.). (*Gorter jegyzete*)

Most a munkásnak egyedül az osztályával kell megküzdenie a gigászi ellenséggel, helyt kell állnia a valaha létezett legszörnyűbb harcban. A vezetők semmilyen taktikája sem segíthet neki. Az osztályok, az összes többi osztály élesen szemben áll a munkásokkal, és egyetlenegy osztály sem áll az ő oldalukra. Épp ellenkezőleg, ha vezetőiben vagy a parlamentben lévő más osztályokban bízik, akkor az a nagy veszély fenyeget, hogy visszaesik abba a régi gyengeségébe, hogy hagyja, hogy a vezetők cselekedjenek helyette, hogy megbízik a parlamentben, hogy kitart régi rögeszméje mellett, miszerint mások meg tudják helyette vívni a forradalmat, hogy illúziókat kerget, hogy megmarad a régi burzsoá ideológián belül.

A tömegeknek a vezetőkkel szembeni magatartását ismétcsak kiválóan jellemzi Pannekoek elvtárs:

„A parlamentarizmus tipikus formája a vezetők útján vívott harcnak, amelynél maguk a tömegek alárendelt szerepet játszanak. Gyakorlata abban áll, hogy a lényegi harcot képviselők, egyes személyek folytatják; ezért ennek azt az illúziót kell keltenie a tömegekben, hogy mások is tudnak harcot folytatni értük. Korábban az volt a hiedelem, hogy a vezetők a parlamentben fontos reformokat érhetnek el a munkások számára; sőt még az az illúzió is fellépett, hogy a parlamenti képviselők törvényi határozatok révén véghezvihetnék a szocializmusba való átalakulást. Ma, mikor a parlamentarizmus szerényebben lép fel, azt hallani érvként, hogy a parlamentben a képviselők sokat tehetnének a kommunizmus propagandájáért. A fő súly itt mindig a vezetőkre hárul, és magától értetődik, hogy a politikát szakemberek határozzák meg – legyen ez akár a kongresszusi viták és határozatok demokratikus álöltözetében –; a szociáldemokrácia története hasztalan fáradozások láncolata azért, hogy hagyják a tagoknak meghatározni saját politikájukat. Ahol a proletariátus parlamentáris harcot vív, ott mindez elkerülhetetlen, amíg a tömegek nem teremtették meg saját cselekvésük szerveit, tehát ahol a forradalom még várta magára. De mihelyt a tömegek maguk képesek fellépni, cselekedni és ezáltal rendelkezni, túlsúlyba kerülnek a parlamentarizmus hátrányai.

A taktika kérdése az – mint kifejtettük –, hogyan lehet kiirtani a proletár tömegből a hagyományos polgári gondolkodásmódot, mely megbénítja harcat. Rossz minden, ami a hagyományos szemléletet újból megerősíti. E gondolkodásmód legszívósabb, legszilárdabb része a vezetőkkel szembeni önállótansága, akikre rábízza az általános kérdések eldöntését, osztálya ügyeinek irányítását. *A parlamentarizmusnak az az elkerülhetetlen tendenciája, hogy gátolja a tömegek saját, a forradalomhoz szükséges aktivitását.* Lehet szép

beszédekert tartani a forradalmi tett felélesztéséhez, de a forradalmi cselekvés nem ilyen szavakból fakad, hanem csak a kemény, súlyos kényszerűségből, mikor nem marad többé más választás.

A forradalom még valamivel többet is megkövetel, mint egy kormányzati rendszert megdőntő tömeges harci cselekedetet, amiről tudjuk, hogy nem rendelhetik el vezetők, hanem csak a tömegek mély vágyából szökhet fel. A forradalom megköveteli, hogy kézbe vegyék a társadalmi újjáépítés nagy kérdéseit, hogy nehéz döntéseket hozzanak, hogy az egész proletariátus belekerüljön a teremő mozgalomba – és ez csak akkor lehetséges, ha először az élcsapat, aztán egy egyre nagyobb tömeg maga veszi kezébe ezeket, saját magát tudja felelősnek ezekért, keres, propagál, küzd, próbálkozik, gondolkodik, mérlegel, kockáztat és megvalósít. De mindez nehéz és fáradságos; ezért amíg a munkásosztály könnyebb utat vél maga előtt látni, midőn mások cselekszenek érte – magas emelvényről agitációt folytatnak, határozatokat hoznak, jelt adnak az akciókra, törvényeket alkotnak –, tétovázni fog, és a régi gondolkodási szokások és a régi gyengeségek miatt passzív marad.”

Nyugat-Európa munkásainak, ezt ezerszer is el kell mondani, vagy ha kell százezerszer vagy milliószor – és aki ezt nem tanulta meg és nem látja mindabból, ami 1918 novembere óta történt, az vak (még akkor is, ha ez ön lenne, elvtárs) –, hogy a nyugat-európai munkásoknak nemcsak szakszervezetileg, hanem politikailag is mindenekelőtt önállóan kell cselekedniük, és nem a vezetőikre ruházniuk a cselekvést, mivel a munkások egyedül állnak, és mert a vezetők semmilyen agyafúrt taktikája nem tud rajtuk segíteni. Belőlük magukból kell erednie a legnagyobb hajtóerőnek. Itt első alkalommal teljesül, sokkal inkább, mint Oroszországban, hogy a munkások felszabadítása maguknak a munkásoknak a műve kell hogy legyen. Ezért a baloldali elvtársaknak igazuk van, amikor azt mondják német elvtársaiknak: ne vegyetek részt a választásokban és bojkottáljátok a parlamentet; politikailag mindent magatoknak kell csinálnotok, csak akkor győzhettek, ha ezt tudjátok, és eszerint cselekszettek; csak úgy győzhettek, ha eszerint cselekszettek 2, 5, vagy 10 éven át, és emberről emberre, csoportról csoportra, városról városra, tartományról tartományra, végül pedig az egész birodalomban pártként, szövetségként, üzemi tanácsokként, tömegként, osztályként hozzászoktok ehhez, és végül az állandó gyakorlatozás, az állandó harc és a vereségek révén eljuttok oda, hogy ti, a ti nagy többségetek erre képes, és végre, kijárva ezt az iskolát, zárt tömegként áll.

De ezek az elvtársak, a baloldaliak, a KAPD, nagy hibát követtek volna el, ha nem csinálnak mást, mint prédikálják és propagálják ezt. Itt – és itt csaknem

még inkább, mint a szakszervezetek esetében, minthogy itt ez az egész kérdést, a politikai kérdést érinti – mindenekelőtt harcra és példamutatásra, példával való előljárássra volt szükség.

Ezért volt joguk – a legnagyobb, mert a történelem által megkövetelt joguk – a KAPD-beli elvtársaknak ahhoz, hogy azonnal elhatárolódjanak a Spartakus Szövetségtől, hogy kettészakítsák azt, mikor az – illetve inkább a Spartakus-centrum – nem akarta eltérni e propagandájukat. Mert a német szolganépnek és a nyugat-európai munkásoknak elsősorban és leginkább példára volt szüksége. A politikai szolgák e népében és ebben az alávetett nyugat-európai világban kellett hogy létezzen egy olyan csoport, amely a szabad harcosok példája vezetők nélkül, azaz olyan vezetők nélkül, amilyenek azelőtt voltak. Parlamenti képviselők nélkül.

Ismétlem, ennek nem azért kell így lennie, mert ez olyan szép, jó, hősies vagy miegyéb, hanem mert a német és a nyugat-európai munkánsép egyedül áll ebben a szörnyű harcban, nem várhat segítséget más osztályoktól, a vezetők bölcsessége itt már nem segít, hanem csak egyetlen dolog segít, a tömeg akarata és elszántsága, férfiról férfira, asszonyról és asszonyra és mint egészé.

Ezen magasabb rendű ok miatt, és mivel az ezzel ellentétes taktika, a parlamenti részvétel csak árthat ennek a magasabb rendű ügynek, messze többet árthat, mint az a csekély haszon, amelyet hajt (propaganda a parlamenti tribünről) – emiatt a magasabb rendű ok miatt utasítja el a baloldal a parlamentarizmust.

Őn azt mondja, ha Liebknecht elvtárs élne, csodákat művelhetne a Reichstagban. Mi ezt tagadjuk. Nem lenne képes politikai manőverezésre, mert minden kis- és nagypolgári párt zárt egységben áll velünk szemben. És a munkásokat a parlamentben sem tudná jobban megnyerni, mint a parlamenten kívül. Másrészt a tömegek nagyon nagy része arra hagyatkozna, hogy minden az ő beszédein dől el, így az ő parlamenti jelenléte káros lenne.²⁸

A baloldal e munkája természetesen évekig el fog tartani, és azoknak, akik valamilyen oknál fogva szívesen látnának azonnali eredményeket, nagy számokat, sok tagot és szavazatot, nagy pártokat, és egy erős (látszólag erős!) Internacionálét, elég sokat kell majd várniuk. De elégedettek lesznek ezzel

28 Liebknecht elvtárs példája éppenséggel taktikánk helyességét bizonyítja. A forradalom előtt, amikor az imperializmus hatalma csúcán volt és minden megmozdulást elnyomott a haditörvény segítségével, ő parlamenti tiltakozásai révén hatalmas erőt tudott kifejteni. A forradalom alatt ez már nem volt így. Ezért mielőtt a munkások saját kezükbe vették a sorsuk irányítását, fel kell hagynunk a parlamentarizmussal. (*Gorter jegyzete*)

a taktikával azok, akik felismerik azt, hogy a német és a nyugat-európai forradalom győzelme csak akkor érkezhethet el, ha nagyon sokan, ha a munkások tömege önmagában bízik.

Németország és Nyugat-Európa számára ez az egyedüli jó taktika. Ez Anglia esetében különösen igaz.

Eltárs, ismeri ön az angliai burzsoá individualizmust, az ottani burzsoá szabadságot, a parlamentáris demokráciát úgy, ahogyan azok hat vagy hét évszázad óta kialakultak? Valóban ismeri ezeket? Melyek oly végtelenül különböznek az ön országa viszonyaitól? Tudja ön, hogy ezek az eszmék milyen mélyen gyökereznek mindenkiben, beleértve Anglia és gyarmatainak proletár egyéneit is? Ismeri felépítésüket, mely egy roppant egészé fejlődött? Általános érvényüket a társadalmi és az egyéni életben egyaránt? Én úgy hiszem, hogy nincsen egyetlen orosz, egyetlen kelet-európai sem, aki ismerné. Ha ön ismerné, akkor ujjongva üdvözlőné azokat az angol munkásokat, akik teljes mértékben szakítanak az egész kapitalizmus, az egész világ e legnagyobb politikai képződményével.

Ha ez teljes tudatossággal történik, akkor hozzátartozik egy forradalmi szándék, amely nem gyengébb azokénál, akik egykor elsőként szakítottak a cárizmussal. Ez az angol demokrácia egészével való szakítás csírájában már az angol forradalmat jelenti.

És ez a legnagyobb eltökéltséggel történik, ahogyan Angliában – tekintve annak hatalmas történelmét, hagyományait és erejét – történnie kell. Mivel az angol proletariátus rendelkezik a legnagyobb erővel (potenciálisan a legerősebb az egész világon), hirtelen teljes erejéből fellép a világ leghatalmasabb burzsoáziája ellen, és egy csapásra elutasítja az angol demokrácia egészét, jóllehet a forradalom saját országában még nem tört ki.

Ez az, amit az ő élcsapatuk tett, akárcsak a német élcsapat, a KAPD. És miért tette? Azért, mert tudta, hogy ő is egyedül áll, hogy nincs egy osztály egész Angliában, amely segítene neki, és hogy ott mindenekelőtt a proletariátusnak magának, és nem a vezetőknek kell harcolniuk és győzniük.²⁹

Ebben az élcsapatban az angol proletariátus megmutatja, hogyan fog harcolni: egyedül, és Anglia valamint az angol gyarmatok összes osztálya ellen.

És ismét csak egészen úgy, ahogyan a német: példamutatás révén. Azáltal, hogy kommunista pártot alapít, amely elveti a parlamentarizmust, és odakiáltja az egész osztálynak Angliában: Szakítsatok a parlamenttel, a tőkés hatalom

²⁹ Igaz, hogy Angliában nincsenek szegényparasztok, akik a tőkét támogathatnák, van azonban e célra egy annál nagyobb, a kapitalizmussal összefonódott középosztály. (*Gorter jegyzete*)

jelképével! Építsétek fel saját pártotokat és saját üzemi szervezeteiteket! Csakis saját magatokra támaszkodjatok!

Ennek így kellett történnie Angliában, elvtárs, ennek el kellett jönnie végre. Ennek a büszkeségnek és bátorságnak, amely a leghatalmasabb kapitalizmusból született. Minthogy végre eljön, egyszeriben teljes egészében elérkezik.

Történelmi nap volt, elvtárs, amikor ezen a júniusi napon Londonban megalakult az első kommunista párt, és ez a párt elutasította az egész hétszáz éves alkotmányt és államapparátust. Bárcsak Marx és Engels jelen lehettek volna! Azt hiszem, hogy hatalmas, földöntúli örömet éreztek volna, látván ezeket az angol munkásokat, akik elutasították az angol államot, minden polgári állam mintáját és példaképét, amely évszázadok óta a világkapitalizmus központja és védőbástyája, és amely az emberiség egyharmada fölött uralkodik – ezt az államot és annak parlamentjét, még ha eddig csak elméletben is.

Ez a taktika Angliában annál is inkább indokolt, mivel az angol kapitalizmus támogatni fogja az összes többi ország kapitalizmusát, és amely bizonyosan nem fog visszarettenni attól, hogy a világ minden részéből segédcsapatokat rendeljen magához valamennyi más országbeli, valamint saját proletariátusa ellen. Az angol proletariátus harca tehát a világtőkével szembeni harc. Annál inkább indokolt, hogy az angol kommunizmus a legkimagaslóbb és legvilágosabb példát mutassa. Hogy példaértékű harcot folytasson a világproletariátusért, hogy példájával erősítsék azt.³⁰

Éppen ezért mindig és mindenütt szükség van egy csoportra, amely levonja az összes következtetést. Ezek a csoportok az emberiség sója.

Ezen a helyen azonban, az antiparlamentarizmus elméleti védelme után, részleteiben foglalkoznom kell parlamentarizmus ön általi védelmezésével.

Ön Anglia és Németország esetében védelmébe veszi azt (36-38. oldal). Azonban az érvelés csupán Oroszországra (és a legjobb esetben is csak néhány

30 Angliában, sokkal inkább, mint bárhol másutt, mindig fennáll az opportunizmus hatalmas veszélye. Úgy tűnik, hogy Sylvia Pankhurst elvtársnőnk is, aki – vérmérséklete, ösztöne és tapasztalata miatt, de talán nem annyira az elmélyült tanulmányok révén, tehát véletlenségből – kiváló előharcosa volt a baloldali kommunizmusnak – ő is megváltoztatta nézeteit. Feladja az antiparlamentarizmust, az opportunizmus ellen folytatott harcának sarokkövét az egység közvetlen előnyének kedvéért! Ezzel ugyanarra az útra lép, amelyet angol munkásvezetők ezrei jártak végig előtte: ez az az opportunizmus előtti meghódoláshoz – annak minden következményével –, végül pedig a burzsoázia előtti meghódoláshoz vezet. Ez nem meglepő. De hogy ön, Lenin elvtárs, ide vezette őt, hogy rábeszélte őt erre, őt, aki az egyetlen rettenthetetlenül következetes vezető volt Angliában – ez csapás az oroszországi és a világforradalom számára. *(Gorter jegyzete)*

más kelet-európai országra) érvényes, Nyugat-Európára nem. Ahogyan már korábban kifejtettem, ebben rejlik az ön tévedése. Ezáltal válik ön marxista vezető helyett opportunista vezetővé. Ennek folytán ön, aki marxista radikális vezető Oroszország és valószínűleg még néhány kelet-európai ország számára, Nyugat-Európa számára opportunizmusba esik. És az ön taktikája – ha azt itt elfogadnák – az egész Nyugatot romlásba döntené. Ezt most az ön érvelésében szemben részletesen be fogom bizonyítani.

Eltárs, miközben a 36-68. oldalon található érvelését olvastam, folyamatosan felöltött bennem egy emlék.

Úgy gondoltam, ismét a régi holland szociálpatrióta párt egyik kongresszusán ülök, és Troelstra beszédét hallgatom. Mikor a munkásoknak ecsetelte a reformista politika óriási előnyeit. Mikor azokról a munkásokról beszélt, akik még nem szociáldemokraták, és akiket kompromisszummal kell megnyernünk. Mikor a szövetségekről beszélt, melyeket e munkások pártjaival köthetünk (persze csak ideiglenesen), illetve beszélt a „szakadásokról” a burzsoá pártokban és azok között, melyeket ki kell használnunk. Csaknem ugyanígy, sőt, pontosan ugyanilyen szavakkal szól hozzánk, nyugat-európaiakhoz, Lenin elvtárs!

És emlékszem, ahogy ott ültünk, messze a terem végében, mi, marxista elvtársak, igen kevesen, alig négyen vagy öten voltunk. Henriette Roland Holst, Pannekoek és még néhány ember. Troelstra éppen úgy beszélt, akárcsak ön – elragadóan, meggyőzően. Emlékszem, hogyan nézegettek hátra a teremben jelenlevő munkások a tapsvihar, a briliáns reformista fejtegetések és a marxisták ócsárlása közepette az „idióták”, a „szamarak” és a „gyermeteg bolondok” felé, ahogyan Troelstra hívott minket – majdnem ugyanúgy, ahogyan ön teszi. Az Internacionálé moszkvai kongresszusán a dolgok minden valószínűség szerint ugyanígy történtek, amikor ön a „baloldali” marxisták ellenében szólalt fel. És az ő szavai – éppúgy, mint az önéi, elvtárs – olyan meggyőzőek, az ő módszerének keretein belül olyan logikusak voltak, hogy olykor még én magam is úgy gondoltam, hogy igen, igaza van.

Általában nekem kellett az ellenzék szóvivőjének lennem (az 1909-et megelőző években, amikor is kizártak minket). De tudja ön, mire gondoltam minden esetben, amikor Troelstrát hallgattam és kételkedni kezdtem magamban? Volt egy eszközöm, ami sohasem tévesztett célt. Ez egy mondat volt a pártprogramból: Mindig úgy kell cselekedni és beszélni, hogy ezáltal felkeltsük és megerősítsük a munkások osztályöntudatát. És feltettem magamnak a kérdést: vajon erősíti-e vagy sem a munkások osztálytudatát az,

amit odaát az az ember mond? És akkor mindig azonnal tudtam, hogy nem ez a helyzet, következésképpen igazam van.

Ugyanez történt velem, miközben az ön brosróját olvastam. Hallgatom az opportunistá érveit a nem-kommunista és burzsoá pártokkal való együttműködés, a kompromisszumok mellett. El vagyok ragadtatva. Mindez olyan briliánsnak, világosnak és szépnek tűnik. És az ön módszerén belül rendkívül logikusnak is. De ezután – csakúgy, mint hajdanán – csak egyetlen mondatra gondolok, amelyet a kommunista opportunisták elleni küzdelem céljára találtam ki magamnak egy ideje. Ez a következő: Vajon az, amit ott az elvtárs mond, csakugyan arra sarkallja a tömegek akarátát, hogy cselekedjenek, hogy végrehajtsák a forradalmat, a valódi nyugat-európai forradalmat: igen vagy nem? És az ön brosróról fejem és szívem egyszerre mondja: nem. Így egyből tudom, Lenin elvtárs, olyan biztosan, amilyen biztosan csak valaki valamit tudhat, hogy önnek nincs igaza.

Bízvást ajánlhatom ezt a módszert a baloldali elvtársaknak. Elvtársak, ha az előttünk álló súlyos harcok közepette, melyek minden ország opportunistá kommunistái ellen folynak (itt Hollandiában már 3 éve dúlnak), tudni akarják, hogy vajon igazuk van-e önöknek, és hogy miért van igazuk, tegyék fel ezt a kérdést maguknak!

Lenin elvtárs, ön az ellenünk folyó harcában csupán három érvet használ, melyek egész brosrójában – külön-külön vagy összekeverve – folyamatosan visszatérnek.

Ezek a következők:

1. A parlamenti propaganda előnye, hogy a munkásokat és a kispolgári elemeket a magunk oldalára állíthatjuk vele.

2. A parlamenti tevékenység előnye, hogy kihasználhatjuk a „szakadásokat” a pártok között, és hogy némelyikükkel kompromisszumot köthetünk.

3. Erre Oroszország a példa, ahol ez a propaganda és a kompromisszumok olyan kiváló hatást gyakoroltak.

További érvei nincsenek. A fentieket sorban fogom megválaszolni.

Kezdjük az első érvvel, a parlamenti propagandával. Ez az érv egészen csekély jelentőségű. Minthogy a nem kommunista munkások, azaz a szociáldemokrata, keresztény és egyéb burzsoá gondolkodásúak újságaikban általában egyáltalán nem olvashatják a mi parlamenti beszédeinket. Ezeket a beszédeket gyakran teljesen eltorzítják. Ezekkel a beszédekkel tehát nem érjük el őket. Csakis gyűléseink, brosráink és újságaink révén érjük el őket.

Azonban mi (gyakrabban beszélek a KAPD nevében) főleg az akció

révén tudunk eljutni a munkásokhoz (a forradalom ideje alatt, ez az, amiről beszélünk). Minden nagyobb városban és faluban látnak minket cselekedni. Látják a sztrájkjainkat, utcai harcainkat és tanácsainkat. Hallják a jelszavainkat. Látnak minket elől járni. Ez a legjobb propaganda, a legmeggyőzőbb. Ez a tevékenység azonban nem a parlamentben folyik.

A még nem kommunista munkásokat, a kispolgári és kisparaszti elemeket tehát elég jól elérjük parlamenti tevékenység nélkül is.

Ehelyütt különösen egy, a „Gyermekekbetegség”-brosúrában szereplő részt kell megcáfolni, amely egészen világosan megmutatja, hogy önt, elvtárs, már most merre vezet az opportunizmus.

Az 52. oldalon azt mondja, hogy az a tény, hogy a német munkások tömegei a Független Párthoz és nem a Kommunista Párthoz csatlakoznak, a kommunisták nem-parlamenti tevékenységével magyarázható. A berlini munkások tömegeit tehát csaknem meggyőzte Liebknecht és Rosa Luxemburg elvtársak halála, a kommunisták céltudatos sztrájkjai és utcai harcai. Csak Levi elvtárs parlamenti beszéde hiányzott nekik! Ha elmondta volna ezt a beszédet, akkor hozzánk csatlakoztak volna, nem pedig a kétszínű függetlenekhez!! Nem, elvtárs, ez nem igaz, azért választották először a kétszínűeket, mert még féltek az egyértelműtől: a forradalomtól. Mert a rabszolgaságnak a szabadságba való átmenete a tétovázáson keresztül vezet.

Vigyázzon, elvtárs, láthatja, már most hova vezet az opportunizmus.

Az első érve nem bír semmilyen jelentőséggel.

És ha meggondoljuk, hogy a parlamenti tevékenység (a forradalom során Németországban, Angliában és egész Nyugat-Európában) megerősíti a munkásokat abban a tudatban, hogy a vezetőik alkalmasint elvégzik majd a munkát, és gyengíti azt az elgondolást, hogy mindent nekik maguknak kell megvalósítaniuk, akkor láthatjuk, hogy ez az érv nemcsak hogy nem jelent semmi jót, hanem ellenkezőleg, rendkívül ártalmas.

A második érv: a parlamenti tevékenység előnye (a forradalmi időszakokban), hogy kihasználhatjuk a pártok közti szakadásokat, és kompromisszumokat köthetünk némelyikükkel.

Hogy megcáfoljuk ezt az érvet (különösen Angliára és Németországra vonatkozólag, de egész Nyugat-Európát illetően is), kénytelen leszek kicsit jobban belemenni a részletekbe, mint az első érvnél. Nehezemre esik, Lenin elvtárs, hogy ezt önnel szemben kell megtennem. De a kommunizmuson belüli forradalmi opportunizmus egész kérdése (mivel ez már nem reformista, hanem forradalmi opportunizmus) élet-halál kérdés számunkra itt, Nyugat-Európában.

A tárgy maga, a cáfolat, egyszerű. Ezt az érvet már százszor is megcáfoltuk, amikor Troelstra, Henderson, Bernstein, Legien, Renaudel, Van der Velde stb, röviden az összes szociálpatrióta élt vele. De hisz Kautsky is megcáfolta, amikor még Kautsky volt. Ez volt a reformisták legnyomósabb érve. Soha nem hittük volna, hogy ezt egyszer önnel szemben kell megtennünk. Most meg kell. Ám legyen!

A parlamenti „szakadások” kihasználásából fakadó előny azért olyan jelentéktelen, mert ezek a „szakadások” évek, sőt évtizedek óta teljesen jelentéktelenek. Mind a nagypolgári pártok között, mind a nagypolgári és kispolgári pártok között. Nyugat-Európában, Németországban és Angliában. Ez nem a forradalom idejétől kezdve van így, hanem már jóval előtte, a lassú fejlődés korszakában is így volt. Minden párt, beleértve a kispolgári és a kisparaszti pártokat is, már hosszú ideje szemben állt a munkásokkal, és nagyon csekély volt, gyakran egészen el is tűnt köztük a véleménykülönbség a munkásokat érintő kérdésekben (és ezáltal szinte minden más kérdésben is).

Ez Nyugat-Európában, Németországban, Angliában mind elméletileg, mind gyakorlatilag bebizonyosodott tény.

Elméletileg azért, mert a tőke hatalmas mértékben koncentrálódott a bankokban, trösztökben és monopóliumokban.

Mivel Nyugat-Európában, és különösképpen Angliában és Németországban, ezek a bankok, trösztök és kartellek szinte az teljes ipari, kereskedelmi, szállítási, és nagyrészt a mezőgazdasági tőkét is magukba olvasztották. Ezáltal az ipar egésze, beleértve a kisipart is, a szállítási ágazat egésze, beleértve a kisvállalkozásokat is, és a mezőgazdaság legnagyobb része, a kisüzem is, teljesen függővé vált a nagytőkétől. Eggyé váltak a nagytőkével.

Lenin elvtárs azt mondja, hogy a kiskereskedelem, a kisüzemi szállítási ágazat, a kisipar és a kisüzemi mezőgazdaság a tőke és a munkások közt ingadozik. Ez hamis. Ez Oroszországban így volt, és így volt valaha itt is. De jelenleg Nyugat-Európában, Németországban és Angliában olyan erősen, oly teljes mértékben függnek a nagytőkétől, hogy többé nem ingadoznak. A kis bolttulajdonos, a kisiparos, a kiskereskedő teljes mértékben a trösztök, a monopóliumok, a bankok hatalmában van. Ezek révén jutnak áruhoz és hitelhez. És még a kisparaszt is, szövetkezete és jelzálogkölcsonei révén, a trösztöktől, a monopóliumoktól és a bankoktól függ.

Elvtárs, érvelésemnek, a „baloldal” érvelésének ez a része mind közül a legfontosabb. Az Európára és Amerikára vonatkozó egész taktika ettől függ.

Kik alkotják, elvtárs, a társadalom eme alsóbb rétegeit, amelyek a

proletariátushoz a legközelebb állnak? Boltosok, kézművesek, kishivatalnokok és alkalmazottak, valamint szegényparasztok. Vizsgáljuk hát meg, milyenek ők Nyugat-Európában! Jöjjön el velem, elvtárs, ne egy nagy üzletbe – ott a nagytőkétől való függőség magától értetődő –, hanem egy kis boltba Nyugat-Európában, egy szegény proletárnegyedben. Nézzen körül! Mit lát? Minden, csaknem az összes árucikk, ruhanemű, élelmiszer, szerszám, tüzelőanyag stb. nem csupán a nagyipar terméke, hanem gyakorta a trösztöké is. És ez nem csak a városokban van így, hanem vidéken is. A kis üzlettulajdonosok legnagyobbbrészt a nagytőke raktárosai. Magyarán szólva a banktőkée, mivel ez uralja a nagy gyárakat, a trösztöket.

Nézzen körül egy kisiparos műhelyében, akár a városban, akár vidéken, egyre megy! Nyersanyagai, a fémek, a bőr, a fa stb. a nagytőke révén kerülnek hozzá, gyakran a monopóliumok, tehát a bankok révén. És ahol ezen áruk szállítói még kisebb tőkések, ott ez utóbbiak mégiscsak a banktőkétől függnék.

Mi a helyzet az alacsony beosztású alkalmazottakkal és hivatalnokokkal? Nyugat-Európában nagy részük a nagytőke, a teljesen a nagytőkétől függő állam és a községek, tehát végső soron szintén a bankok szolgálatában áll. Azoknak a proletariátushoz legközelebb álló alkalmazottaknak és hivatalnokoknak az aránya, akik közvetlenül vagy közvetve a nagytőkétől függnék, Nyugat-Európában igen magas, Németországban és Angliában, valamint az Egyesült Államokban és a brit gyarmatokon pedig óriási.

Tehát ezeknek a rétegeknek az érdekei a nagytőke, tehát a bankok érdekeivel kapcsolódnak össze.³¹

A szegényparasztokkal már foglalkoztam, és láthattuk, hogy egyelőre nem nyerhetők meg a kommunizmus számára, a már említett okokon kívül részben azért sem, illetve azért is, mert szerszámaik, árucikkeik és jelzálogkölcsoeik révén függnék a nagytőkétől.

Mit bizonyít ez, elvtárs?

Azt, hogy a modern nyugat-európai (és amerikai) társadalom és állam

31 Itt és a következő szakaszokban Gorter érvelése erősen vitathatóvá válik. A munkást azonosítja a termelő munkással, utóbbit pedig a fizikai munkással, ezzel a vulgáris politikai gazdaságtanhoz közelít (és egyben előrevetíti a majdani ouvrierizmus szociologizáló szemléletmódját). Nem csak a kishivatalnok áll „a nagytőke szolgálatában”, hanem a fizikai munkás is, ez tehát önmagában nem lehet oka a kettejük közötti szembenállásnak. Ha ez a szembenállás olyan éles, mint Gorter állítja, akkor ennek okait a társadalmi státuszban, a burzsoá ideológiai befolyás módjában és mértékében és az életmód sajátosságaiiban meglévő különbségekben kell keresnünk, nem pedig a gazdasági helyzet eltéréseiben, utóbbiak ugyanis a lényegre tekintve jelentéktelenek.

egy nagy, szervezett, a végsőkig szervezett egésszé vált, amelyet teljes egészében a banktőke ural, mozgat és szabályoz. Hogy a társadalom egy rendezett test, kapitalista módon rendezett, de mégis csak rendezett. Hogy a banktőke e testben a vér, amely átfolyik az egész testen és táplálja annak minden tagját. Hogy ez a test egy, és hogy a tőke az egész testet rendkívül erőssé teszi, és hogy ezért az összes tagja mindvégig ki fog tartani mellette. – Csak a proletariátus nem, amely a vért, az értéktöbbletet létrehozza.

Az összes osztálynak a banktőkétől való illetén függése és a banktőke hatalmas ereje miatt valamennyi osztály ellenségesen áll a forradalommal szemben, és emiatt a proletariátus is egyedül áll.

És mivel a banktőke a legsimulékonyabb és legrugalmasabb hatalom a világon, és hitelei révén erejét ezerszeresére növeli, ezért tartja össze és működteti a kapitalizmust, a kapitalista társadalmat és a kapitalista államot még ezután a szörnyű háború után is, az ezermilliárdos veszteségek után, olyan körülmények között, amelyek számunkra totális csődnek látszanak.

És ennek révén tartja még nagyobb hatalommal egyben maga körül az összes osztályt – a proletariátus kivételével –, és kovácsolja őket egy egésszé a proletariátussal szemben. És ez az erő, simulékonyság, és az osztályoknak ez az összetartása oly mértékű, hogy sokáig fenn fog maradni azután is, hogy kitört a forradalom.

Bizonyos, hogy a tőke rendkívül meggyengült. Jön a válság és vele a forradalom. Én hiszem, hogy a forradalom győzni fog. De van két ok, ami továbbra is nagyon erőssé teszi a kapitalizmust: a tömegek szellemi szolgálása és a banktőke.

Taktikánknak tehát e két dolog erejéhez kell igazodnia. És van még egy ok, amelynek révén a szervezett banktőke az összes osztályt összetartja a forradalommal szemben. Ez pedig a proletárok nagy száma. Minden osztály úgy érzi, ha rá tudná bízni a munkásokat (akik csak Németországban majd 20 millióan vannak), hogy napi 10, 12 vagy 14 órát dolgozzanak, lehetséges lenne még a menekülés a válságból. Úgyhogy emiatt is összetartanak.

Ilyenek a gazdasági viszonyok Nyugat-Európában.

Oroszországban a banktőkének még nem volt ekkora ereje, és ezért a polgári és az alsóbb osztályok nem tartottak össze. Ezért voltak közöttük valódi törésvonalak. És ezért a proletariátus ott nem állt egyedül.

Ezek a gazdasági okok határozzák meg a politikát. Ezért van az, hogy ezek az osztályok Nyugat-Európában, bármennyire is függő helyzetben lévő szolgák, uraikra szavaznak, ezekre a nagypolgári pártokra, és maguk is a nagypolgári

pártokhoz tartoznak. Németországban, Angliában, Nyugat-Európában ezeknek a kisembereknek nemigen vannak saját pártjaik.

Mindez már a forradalom és a háború előtt is nagy mértékben így volt. A háború ezt a tendenciát rendkívül felfokozta – a nacionalizmus és a sovinizmus, de különösen minden gazdasági erő masszív trösztösítése miatt. A forradalom azonban ezt a tendenciát – valamennyi burzsoá párt egyesülését, és minden kispolgári és a kisparaszti elemnek a nagypolgáriakhoz való csatlakozását – ismét roppantul felerősítette.

Az orosz forradalom nem volt hiábavaló! Most már mindenütt tudjuk, mire számíthatunk.

Így Nyugat-Európában, különösen Angliában és Németországban a nagyburzsoázia és a zsírosparasztok, a középosztály és a középparasztok, az alsóbb polgári és paraszti rétegek a monopólium, a bankok, a trösztök, az imperializmus révén, a háború és a forradalom következtében a munkások ellen vannak, és ebben mind összetartanak.³² És mivel a munkáskérdés mindent ural, ezért minden kérdésben összetartanak.

Itt, elvtárs, ugyanazt a megjegyzést kell tennem, amit a parasztkérdés tárgyalása során (az első fejezetben) már megtettem. Tisztában vagyok vele, hogy nem ön, hanem pártunk kevésbé jelentős elméi, akikből hiányzik az erő ahhoz, hogy a taktikát a nagy, általános irányvonalakra alapozzák, és akik ezért az apró, partikuláris jelenségekből fognak kiindulni –, hogy ezek a szűkösebb elmék e rétegek azon részeire fogják irányítani a figyelmet, amelyek még nincsenek a nagytőke büvőkörébe vonva.

Nem tagadom, hogy ilyen elemek léteznek, de azt állítom, hogy az általános igazság, az általános tendencia Nyugat-Európában az, hogy a nagytőke büvőkörében vannak. És taktikánkat erre az általános igazságra kell alapozni!

Azt sem tagadom, hogy lehetnek még törésvonalak. Csak azt mondom, hogy az általános tendencia az, és a forradalom során is az lesz egy még jó darabig, hogy ezek az osztályok egységet alkotnak. És azt mondom, hogy a nyugat-európai munkások számára jobb, ha az egységre irányítják a figyelmüket, semmint a törésvonalakra. Mert elsősorban ők maguk azok, akiknek itt véghez kell vinniük a forradalmat, nem pedig a vezetőiknek és parlamenti képviselőiknek.

Azt sem mondom (amit ezek a szűk látókörű emberek végül ki fognak

³² Igaz, hogy a háború révén óriási mértékben előrehaladt a proletarizálódás. Azonban minden (majdnem minden) nem-proletár elem görcsösen kapaszkodik a kapitalizmusba, védelmezi azt – ha szükséges, fegyverrel –, és ellenséges a kommunizmussal szemben. (*Gorter jegyzete*)

hozni szavaimból), hogy ezeknek az osztályoknak a valódi érdekei azonosak a nagytőkéével. Tudom, hogy ezeket az osztályokat elnyomja a nagytőke.

Én egyszerűen csak azt mondom:

Ezek az osztályok még erősebben összetartanak a nagytőkével, mint korábban, mert most még a proletárforradalom veszélyét is maguk előtt látják.

Nyugat-Európában a tőke uralma számukra egy többé-kevésbé biztos egzisztenciát jelent, a lehetőségét, vagy legalábbis a hitet abban, hogy előbbre jutnak, hogy a helyzetükön javíthatnak. Jelenleg a káosz fenyegeti őket, és a forradalom, amely kezdetben még ennél is rosszabb káoszt jelent számukra. Ezért a tőke oldalán állnak abban a törekvésében, hogy a káoszt minden lehető eszközzel elhárítsák, a termelést ismét megmentseék, hogy rábírák a munkásokat, hogy minél többet dolgozzanak, és hogy türelmesen viseljék a nélkülözést. Számukra a nyugat-európai proletárforradalom mindenféle rendnek a bukását és összeomlását jelenti, az élet bármiféle rendjének, legyen az bár nyomorúságos is. Ezért mind a nagytőkét támogatják, és még hosszú ideig így tesznek majd, a forradalom alatt is.

Végül rá kell mutatnom arra, hogy itt ismét a forradalom kezdete és folyamata során követendő taktikáról beszélek. Tudom, hogy a forradalom legvégéhez közeledve, amikor a győzelem közel van, és a kapitalizmus megrendült, ezek az osztályok a mi oldalunkra állnak majd. De taktikánkat nem a forradalom vége, hanem a forradalom kezdete és folyamata számára kell meghatároznunk.

Tehát elméletileg mindennek így kellene lennie. Elméletileg ezeknek az osztályoknak össze kellett fogniuk. Elméletileg ez egy kétségtelen tény. De gyakorlatilag nem kevésbé.

Ezt fogom bebizonyítani a következőkben.

A burzsoázia egésze, Nyugat-Európa valamennyi burzsoá pártja, azok is, amelyekhez a kispolgárok és a kisparasztok tartoznak, már évek óta nem tesz a munkásokért semmit. És mindegyikük ellensége volt a munkásmozgalomnak, az imperializmust és a háborút pedig támogatták.

Angliában, Németországban, Nyugat-Európában már évek óta nem volt egyetlen párt sem, amelyik a munkásokat támogatta volna. Mindegyik, minden kérdésben ellenük szegült.³³

Munkástörvényhozás nem volt többé, a korábbi törvényeket pedig rosszabbá tették. Törvényeket vezettek be a sztrájkok megakadályozására. Egyre

³³ Itt nincs hely arra, hogy ezt részleteiben bebizonyítsam. Részletesen megtettem ezt egy brosúrában („A kommunizmus alapjai”). (*Gorter jegyzete*)

magasabb adókat vetettek ki.

Az imperializmust, a gyarmati rendszert, a tengerek feletti uralom megszerzését és a militarizmust minden burzsoá párt támogatta, beleértve a kispolgári pártokat is. A liberális és a klerikális, a konzervatív és a haladó, a nagypolgár és a kispolgár közötti különbség megszűnt.

Minden, amit a szociálpatrióták, a reformisták a pártok közti különbségről, a köztük lévő „törésvonalakról” mondtak – amit most ön, Lenin elvtárs felmelegít –, mellébeszélés volt. Nyugat-Európa valamennyi országában. Ez legjobban 1914 júliusában és augusztusában mutatkozott meg.

Akkor mind egyek voltak. És a gyakorlatban, a forradalom révén még sokkal inkább eggyé váltak. A forradalommal, és ezáltal lényegében minden munkással, mivel csak a forradalom hozhat tényleges javulást valamennyi munkás számára – a forradalommal valamennyi párt „szakadás” nélkül áll szemben.

Mivel pedig a háború, a válság és a forradalom révén az összes gyakorlati társadalmi és politikai kérdés összefügg a forradalom kérdésével, Nyugat-Európában ezek az osztályok végül is minden kérdésben összefognak, és minden kérdésben szemben állnak a proletariátussal.

Egy szóval, a tröszt, a monopólium, a nagy bank, az imperializmus, a háború és a forradalom a gyakorlatban is egyetlen tömeggé kovácsolta össze az összes nyugat-európai nagy- és kispolgári valamint paraszti osztályt a munkásokkal szemben.³⁴

Tehát ez egy kétségtelen tény mind elméletileg, mind gyakorlatilag. A nyugat-európai forradalomban, különösen Angliában és Németországban, ezek közt az osztályok között nincsenek akár csak némileg jelentős „törésvonalak”.

Itt ismét hozzá kell tennem valami személyeset. A 40. és a 41. oldalon ön kritizálja az Amszterdami Irodát. Ön idézi az Iroda egyik tézisé. Mellesleg, amit ön ezzel kapcsolatban mond, teljesen helytelen. De ön azt is mondja, hogy az Amszterdami Irodának, mielőtt elítélte volna a parlamentarizmust, kötelessége lett volna az osztályviszonyok és a politikai pártok olyan elemzését nyújtania, amely igazolja a parlamentarizmus elítélését. Bocsásson meg, elvtárs, de az Irodának ez nem volt kötelessége. Mivel az, amin az Iroda tézise alapul, azaz

³⁴ Mi, hollandok, pontosan tudjuk ezt. A szemünk előtt tűntek el ezek a „törésvonalak” a mi kicsi, de a gyarmatai révén igencsak imperialista országunkban. Nálunk többé nincsenek demokrata, keresztény vagy egyéb pártok. Még a hollandok is jobban meg tudják ezt ítélni, mint egy orosz, akiről – sajnos – úgy tűnik, Nyugat-Európát Oroszország alapján ítéli meg. *(Gorter jegyzete)*

hogy a parlamentben és a parlamenten kívül az összes burzsoá párt már régóta és jelenleg is egységesen munkásellenes, és a „törésvonalaknak” a leghalványabb jelét sem mutatta – ez már régen bebizonyított, és a marxisták által általánosan elfogadott tény volt, legalábbis Nyugat-Európában. Tehát semmi szükség nem volt arra, hogy ezt elemezzük.

Ellenkezőleg, öné volt a kötelesség – minthogy ön parlamenti kompromisszumokat és szövetségeket akar, és ezáltal oportunizmusba akar minket vezetni –, önnek kellett volna viselnie a kötelességet, a bizonyítás terhét, hogy kimutassa jelentős „törésvonalak” létezését a burzsoá pártok között.

Ön minket itt Nyugat-Európában kompromisszumokba akar belevinni. Amit Troelstrának, Hendersonnak, Scheidemannak, Turatinak stb. az evolúció ideje alatt nem sikerült végbevinnie, azt ön a forradalom idején akarja megvalósítani. Az ön feladata bebizonyítani, hogy ez lehetséges.

És nem oroszországi bizonyítékok segítségével – ami valóban elég egyszerű! –, hanem nyugat-európaiakkal. Ön ezt a kötelezettséget a lehető legszánalmasabb módon teljesítette. Nem csoda, mivel majdhogynem kizárólag oroszországi tapasztalatait használta fel, egy nagyon elmaradott ország tapasztalatait, nem pedig a modern nyugat-európaiakat.

Az egész könyvecskében, amelynek éppen ez, a taktikai kérdések a témája, az orosz példákon kívül, melyekre hamarosan rátérek, csak két nyugat-európai példát talállok: a németországi Kapp-puccsot, és az angliai Lloyd George-Churchill kormányt, Asquithel az ellenzékben.

Igazán nagyon kevés és rendkívül szánalmas ez a két példa arra, hogy valódi „törésvonalak” léteznek a burzsoá pártok, és ez esetben még rajtuk kívül a szociáldemokrata pártok között!

Ha valaha is bizonyításra szorulna, hogy a burzsoá pártok (valamint ez esetben a szociáldemokrata pártok) közt nincsen jelentős szakadék a munkásokkal szemben a forradalomban, itt Nyugat-Európában, akkor a Kapp-puccs bizonyíték volt erre. A Kapp-pártiak nem büntették, nem ölték meg és nem börtönözték be a demokratákat, a centrupártiakat és a szociáldemokratákat! És amikor ezek ismét hatalomra jutottak, nem büntették, nem ölték meg és nem börtönözték be a Kapp-pártiakat. De mindkét párt gyilkolta a kommunistákat!

A kommunizmus akkor még túl gyenge volt. Ezért nem létesítettek együttesen diktatúrát. Legközelebb, amikor a kommunizmus erősebb lesz, együtt fognak diktatúrát létesíteni.

Eltvárs, az ön feladata volt, és most is az, hogy kimutassa, milyen módon

tudták volna akkor a kommunisták kihasználni a törésvonalat (!) a parlamentben. Persze úgy, hogy az kedvezzen a munkásoknak. Az ön feladata volt és marad, hogy megmutassa, mit kellett volna a kommunista képviselőknek mondaniuk, hogy láthatóvá tegyék a munkások számára ezt a törésvonalat, és hogy kihasználják azt. Persze oly módon, hogy ezzel ne erősítsék a burzsoá pártokat. Ön ezt nem tudja megtenni, mivel e pártok között nincsen semmilyen jelentős törésvonal a forradalom ideje alatt. És ez az, amiről beszélünk. És az ön feladata volt és marad megmutatni azt is, hogy azokban a különös esetekben, amikor léteznek ilyen törésvonalak, előnyösebb lenne erre irányítani a munkások figyelmét, mint az egységessé válás általános tendenciájára.

Az ön feladata volt, és most is az, elvtárs, mielőtt elkezdene irányítani minket itt Nyugat-Európában, hogy megmutassa, hol vannak ezek a törésvonalak Angliában, Németországban, Nyugat-Európában.

Ön ezt sem tudja megtenni. Ön törésről beszél Churchill, Lloyd George és Asquith között, amiből a munkásoknak hasznót kellene húzniuk. Ez egyenesen származékos. Erről még csak vitatkozni sem fogok önnel. Mert mindenki tudja, hogy amióta Angliában az ipari proletariátusnak némi hatalma van, ezeket a töréseket maguk a burzsoá pártok és vezetőik idézték és idézik elő mesterségesen, azért, hogy a munkásokat rászédjék, hogy egyik oldalról a másikra csalogassák őket, aztán vissza, a végtelenségig, azért, hogy örök időkre gyengeségben és függőségben tartsák őket. Ennek érdekében gyakran még azt is megteszik, hogy két ellenfelet (!) – Lloyd George-ot és Churchillt – vesznek be a kormányba. És Lenin elvtárs beleesik ebbe a csapdába, holott az már közel száz éves! Rá akarja venni a brit munkásokat, hogy politikájukat erre a megtévesztésre építsék! Forradalom idején! A Churchillek, a Lloyd George-ok és az Asquith-ek mind egyesülni fognak a forradalom ellen, és akkor kiderül, hogy ön, elvtárs, egy illúzió révén becsapta és meggyengítette az angol proletariátust. Az ön kötelessége volt, elvtárs, hogy megmutassa – nem jól hangzó általánosságok és briliáns szófordulatok segítségével (ahogyan tette azt az egész utolsó fejezetben, pl. a 72. oldalon), hanem pontosan, konkrétan, nagyon pontos és világos példák, tények segítségével –, hogy melyek ezek a konfliktusok és eltérések – nem az oroszországi, sem a jelentéktelen vagy mesterségesen előidézett konfliktusok és eltérések, hanem a valódiak, a jelentősek, a nyugat-európaiak. Ezt ön a brosúrájában sehol sem teszi meg. És amíg nem mutat rá ezekre, mi nem fogunk önnek hinni. Amint rájuk mutat, válaszolni fogunk önnek. Addig azonban ezt mondjuk: ezek nem mások, mint illúziók, melyek becsapják a munkásokat, és hamis taktikához vezetik őket. Az igazság az, elvtárs, hogy ön

hamis módon egyenlővé teszi a nyugat-európai forradalmat az oroszossal. És mi által? Azáltal, hogy ön elfelejti, hogy a modern, azaz a nyugat-európai (és észak-amerikai) államokban létezik egy hatalom, ami a különféle kapitalisták – a földbirtokosok, az iparmágnások és a kereskedők – felett áll: a banktőke. Ez a hatalom, amely azonos az imperializmussal, egyesíti az összes kapitalistát, és velük együtt a kispolgárokat és a parasztokat is.

Egy dolog azonban még megmarad önnek. Azt állítja, hogy a munkáspártok és a burzsoá pártok között léteznek törésvonalak, és hogy ezeket ki tudjuk használni. Ez igaz.

Persze meg kell mondani, hogy ezek a különbségek a szociáldemokraták és a burzsoák között a háború és a forradalom idején nagyon csekélyek és az esetek többségében el is tűntek!! De azért mégis létezhetnek és létezhetek. És talán még ki is alakulhatnak. Erről tehát beszélnünk kell. Különösen, hogy ön Anglia esetében felhossa Sylvia Pankhurst ellen a „tisztá” angol munkáskormányt, Thomast, Hendersont, Clynest stb., a KAPD ellen pedig Ebert, Scheidemann, Noske, Hilferding, Crispian, Cohn esetleges „tisztá” szocialista kormányát.³⁵

Azt mondja, hogy az ön taktikája, amely a munkások figyelmét ezen munkáskormányok felé irányítja, és arra buzdítja a munkásokat, hogy segítsék ezeknek a létrehozását, világos és előnyös, míg a miénk, amely nem akarja ezeket létrehozni, káros.

Nem, elvtárs, a mi álláspontunk, melyeket a „tisztá” munkáskormány ilyen eseteivel szemben elfoglalunk, ahol e munkáspártok és a burzsoá pártok közti törésvonal valódi szakadássá válik, szintén teljesen világos, és a forradalom számára előnyös.

Van rá lehetőség, hogy létezni hagyjunk egy ilyen kormányt. Ez szükséges lehet, ez előrelépést jelenthet a mozgalom számára. Ha ez így van, ha még nem tudunk továbbmenni, akkor hagyni fogjuk őket létezni, a legélesebben kritizáljuk őket, és mihamarabb felváltjuk őket egy kommunista kormánnyal. De hogy a parlamentben és választások útján közreműködünk létrejöttében, ezt a forradalom idején, Nyugat-Európában nem fogjuk megtenni.

És azért nem fogunk közreműködni, mert Nyugat-Európában és a forradalomban a munkások teljesen egyedül állnak. Ezen okból kifolyólag itt minden – érti ezt, minden? – az ő tenni akarásuktól és az ő elméik tisztaságától

³⁵ Egyelőre még kérdéses, hogy vajon lesznek-e itt ilyen „tisztá” munkáskormányok. Ön talán itt ismét hagyja magát az orosz példa (Kerenszkij) által félrevezetni. A következőkben ki fogom mutatni, hogy ebben az esetben a németországi márciusi napok során miért nem kellett támogatni ezt a „tisztá” szocialista kormányt. (*Gorter jegyzete*)

függ. És mert az ön taktikája, a kompromisszumosdi a Scheidemannokkal és Hendersonokkal, a Crispienekkel és az ön egyes követőivel – nevezzen csak meg egy angol független munkáspártit avagy a Spartakus Szövetség vagy a BSP opportunistáinak egyikét –, mert ez a taktikája a parlamenten belül és kívül megzavarja a fejeket itt, Nyugat-Európában és a forradalomban, mert ez a taktika arra kényszeríti a munkásokat, hogy olyasvalakire szavazzanak, akiről előre tudják, hogy egy szélhámos, míg a mi taktikánk lehetővé teszi, hogy tisztán lássanak, mert az ellenséget ellenségként mutatja be, ezért mi itt Nyugat-Európában, a mi körülményeink között, a saját taktikánkat választjuk, az önét pedig elutasítjuk, még annak az árán is, hogy ezáltal el kell veszítenünk a parlamenti képviselőket az illegalitás idején, vagy hogy ezáltal nem tudunk kihasználni egyszer egy „törésvonalat” (a parlamentben!!).

Itt az ön tanácsa ismét zűrzavarhoz vezet, és illúziókat ébreszt.

De mi a helyzet a szociáldemokrata pártok tagságával, a függetlenekével, a Labour Party-ével és az Independent Party-ével? Ezeket mégiscsak meg kell nyerni?

Ezeket, e pártok munkás- és kispolgári elemeit mi, a nyugat-európai baloldal a propagandánk, a gyűléseink, a sajtónk, és főképp az általunk adott példa, a szlogenjeink, az üzemekben végzett tevékenységünk révén fogjuk megnyerni. Akiiket nem sikerül ilyen módon, a sajtónk, az akció, a forradalom révén megnyerni, egyébként is elvesztek a számunkra, és mehetnek a fenébe. Ezek a szociáldemokrata, független, munkás- és ehhez hasonló pártok Angliában és Németországban munkásokból és kispolgárokból állnak. Az előbbieket, a munkások huzamosabb idő alatt mind megnyerhetők. A kispolgárok közül csak kevesen, és ők – a kisparasztoktól eltérően – gazdaságilag nem jelentenek komoly tényezőt; ezen kevesek propagandánk stb. révén jutnak el hozzánk. A többségük – amelyre Noske és társai mindenekelőtt támaszkodnak – a kapitalizmushoz tartozik, és minél messzebb halad előre a forradalom, annál inkább tömörül aköré a végsőig.

De vajon a tényből, hogy nem támogatjuk őket a választásokon, következik-e az, hogy el vagyunk vágva a munkáspártoktól, a függetlenektől, a szociáldemokratáktól, a Labour Party-től stb., hogy ellenségesek vagyunk velük szemben? Éppen ellenkezőleg, keressük velük a szövetséget, amennyire csak lehet. Minden adandó alkalommal közös cselekvésre szólítjuk föl őket: sztrájkra, bojkottra, felkelésre, utcai harcokra, és különösen munkástanácsok, üzemi tanácsok létrehozására.³⁶ Mindenütt keressük őket. Csak a parlamentben

36 Vajon miért? A szociáldemokrácia forradalmi lehet a munkástanácsban, ha a parlamentben

nem, mint ahogyan régebben tettük. Hanem ehelyett a műhelyben, az egyesületekben és az utcán. Ez az, ahol most megtalálhatjuk őket. Ez az a hely, ahol meg fogjuk nyerni őket. Ez az új gyakorlat, amely a szociáldemokrata gyakorlatot felváltja. A kommunista gyakorlat.

Ön, elvtárs, a szociáldemokratákat, a függetleneket stb. a parlamentbe és kormányra akarja juttatni, hogy megmutassa, hogy csalók. Arra akarja használni a parlamentet, hogy megmutassa, hogy az semmit sem segít.

Ön megpróbálja ravaszul becsapni a munkásokat. Ön a nyakukba akasztja a kötelet, és hagyja, hogy lógjanak. Mi segítünk nekik elkerülni a kötelet. Azért teszünk így, mert mi itt képesek vagyunk rá. Ön a parasztnépek taktikáját követi, mi az ipari népekét. Ez nem gúny és nem csúfolódás. Azt gondolom, hogy az út önöknél helyes volt. Csakhogy önnek nem szabadna – sem ebben az apró kérdésben, sem a szakszervezetek és a parlamentarizmus nagy kérdéseiben – olyasmit ránk erőszakolnia, ami Oroszországban jó volt, itt viszont káros.

Végül tennem kell még egy megjegyzést: ön azt mondja, és ezt többször is megerősítette, hogy Nyugat-Európában a forradalom csak azután kezdődhet meg, miután ezeket a proletariátushoz közeli alsóbb osztályokat eléggé megrengették, semlegesítették vagy megnyerték. Minthogy megmutattam, hogy nem lehet a forradalom elején megrengetni, semlegesíteni vagy megnyerni őket, így a forradalom, ha az ön állítása helyes volna, lehetetlen lenne. Ezt már többször szóvá tették nekem az önök részéről, mások között Zinovjev elvtárs is. Azonban szerencsére itt is, ebben a rendkívül fontos kérdésben, mely döntő a forradalomra nézve, itt is hamis az ön állítása. És ez újra csak azt bizonyítja, hogy ön minden dolgot kizárólag a kelet-európai nézőpontból szemlél. Ezt az utolsó fejezetben fogom megmutatni.

Azt hiszem, ezzel bebizonyítottam, hogy az ön második érve a parlamentarizmus mellett legnagyobbbrészt opportunistá meg tévesztés, és hogy tekintettel erre is, a parlamentarizmust most egy másik harci módszerrel kell felváltanunk, amely nélküli annak hátulütőit és több előnnyel jár.

Belátom, hogy ebben az egy kérdésben származhat néhány előny az ön taktikájából. A munkáskormány hozhat valami jót, még nagyobb tisztánlátást is teremthet. Még illegális időkben is hasznos lehet az ön taktikája. Elismerjük ezt. De ugyanúgy, ahogyan korábban közöltük a revizionistákkal és a reformistákkal: mi a munkások öntudatának fejlődését mindennél előbbre helyezzük, még előbbre, mint a kisebb előnyöket, ugyanúgy most azt mondjuk önnek, Lenin, és „jobbboldali” elvtársainak: mi a munkások tenni akarásának ellenforradalmi? Ez teljesen hamis felfogás.

növekedését minden egyéb fölé helyezzük. Mint annak idején mindennek az előbbit, úgy kell most Nyugat-Európában mindennek az utóbbit szolgálnia. Meglátjuk majd, kinek van igaza, a „baloldálnak” vagy Leninnek. Ebben egy pillanatig sem kételkedem. Le fogjuk győzni önt, ahogyan Troelstrát, Hendersont, Renaudelt és Legient is.

Most rátérek az ön harmadik érvére: az orosz példákat. Ön ismételten megnevezi őket (az 1-97. oldalakon egyfolytában felbukkannak). A legnagyobb figyelemmel olvastam végig ezeket, és éppúgy csodálom őket most, mint korábban. Mindig is az ön oldalán álltam, 1903-tól kezdve. Akkor is, amikor még egyáltalán nem ismertem az ön indítékait – hiszen a kapcsolatok megszakadtak –, mint a breszt-litovszki béke idején, az ön indítékaival védelmeztem önt. Az ön taktikája Oroszország számára kétségkívül ragyogó volt, és ennek a taktikának köszönhető az, hogy az oroszok győztek. De mit bizonyít ez Nyugat-Európára nézve? Az én nézetem szerint semmit, vagy nagyon keveset. A szovjeteket, a proletárdiktatúrát, a forradalom és az újjáépítés eszközeit – ezeket mind elfogadjuk. Az ön külföldi taktikája – ezidáig legalábbis – szintén példaértékű volt számunkra. De a nyugat-európai országokra vonatkozó taktikájával más a helyzet. És ez csak természetes.

Hogyan is lehetne az Európa keleti és nyugati részére vonatkozó taktika azonos? Oroszország olyan ország, melyben a mezőgazdaság hatalmas túlsúlyban van, olyan ipari kapitalizmussal, amely csak részben volt magasan fejlett, és az ország méreteihez viszonyítva igen kicsi volt. Sőt mi több, ezt jórészt külföldi tőkével táplálták! Nyugat-Európában, főként Németországban és Angliában a helyzet ennek szöges ellentettje. Önöknél még mindig a tőke ódivatú formái vannak jelen, az uzsoratókétól felfelé. Nálunk csaknem kizárólag magasan fejlett banktőke van jelen. Önöknél a feudális és a prefeudális, mi több, a törzsek és a barbárság idejéből származó jelentős maradványok vannak. Nálunk, főként Angliában és Németországban minden, a mezőgazdaság, a kereskedelem, a közlekedés, az ipar, a legmagasabban fejlett kapitalizmus hatalmában van. Önöknél a jobbágyság óriási maradványai, a szegényparasztok, és vidéken egy lezüllött középosztály. Nálunk még a szegényparasztok is kapcsolatban állnak a modern termeléssel, szállítással, technikával és cserével. És a városban éppúgy, mint vidéken, a középosztály, beleértve a legsóbb rétegeket is, közvetlen kapcsolatban van a nagytőkésekkel. Önöknél még vannak olyan osztályok, amelyekkel a feltörekvő proletariátus szövetkezhet. Ezeknek az osztályoknak már a pusztta létezése segít. Természetesen ugyanez vonatkozik a politikai pártokra. Nálunk mindebből semmi nincs.

Ezért a kompromisszumosdi, a minden irányban való paktálás – ahogyan ön olyan megragadóan leírja ezt –, a szakadások kihasználása még a liberálisok és a földbirtokosok között is – mindez önöknél természetesen helyes volt.³⁷ Nálunk ez lehetetlen. Innen adódik a kelet és nyugat taktikája közti különbség. A mi taktikánk a saját viszonyainkhoz illeszkedik. Itt az éppen olyan jó, mint amilyen az önéké volt az ottani viszonyok között.

Az ön oroszországi példáit főként a 12., 13., 26., 27., 37., 40., 51. és 52. oldalon találtam meg. De bármit is jelentsenek ezek a példák az orosz szakszervezeti kérdés számára (27. old.), a nyugat-európai számára az égvilágon semmit sem jelentenek, mert itt a proletariátusnak sokkalta erősebb fegyverekre van szüksége. A parlamentarizmust illetően az ön példái vagy olyan korszakból származnak, amikor a forradalom még nem tört ki (például a 16., 26., 41. és az 51. oldalon), így ezek egyáltalán nem érvényesek az itt tárgyalt kérdésre, vagy pedig – minthogy ön fel tudta használni a szegényparasztok és a kispolgárok pártjait – annyira különböznek a mi viszonyainktól (12., 37., 40., 41. és 51. oldal), hogy e viszonyokra nézve semmit sem jelentenek.³⁸

Úgy tűnik számomra, elvtárs, hogy az ön teljesen hibás ítélete, könyvének totális hamissága – és a moszkvai Végrehajtó Bizottság önnel egyetértő taktikája nem kevésbé –, pusztán abból ered, hogy ön nem ismeri eléggé az itteni viszonyokat, jobban mondva, hogy önnek nem a megfelelő következtetéseket vonja le abból, amit tud, és hogy túlságosan az orosz nézőpontból ítéli meg a dolgokat.

Ez azonban azt jelenti – és itt a legélesebben el kell ismételni, mivel a nyugat-európai proletariátus, a világproletariátus és a világforradalom sorsa függ ettől –, hogy sem ön, sem a moszkvai VB nem képes arra, hogy a nyugat-európai és ezáltal a világforradalmat vezesse, ha megmarad ennél a taktikánál.

Ön azt kérdezi: ti, akik át akarjátok alakítani a világot, még egy frakciót se tudtok alakítani a parlamentben?

Mi azt válaszoljuk: már maga az ön e könyve is azt bizonyítja, hogy aki ezt próbálja tenni, az a munkásmozgalmat azonnal rossz vágányra, romlásba viszi.

A könyv illúziókat, lehetetlenséget csillogtat meg Nyugat-Európa munkásai előtt: kompromisszumot a polgáriakkal a forradalom idején.

Olyasvalamivel hitegeti őket, ami valójában nem áll fenn: hogy a burzsoák

37 Igen, a bolsevizmus burzsoá-forradalmi törekvéseinek szempontjából.

38 Túlságosan egyhangú lenne, ha tárgyalnám mindezeket az oroszországi példákat. Kérem az olvasót, hogy olvassa át őket és látni fogja, hogy amit fentebb mondtam, helytálló. (*Gorter jegyzete*)

a forradalom idején Nyugat-Európában megosztottak lennének. Azzal hitegeti őket, hogy itt a szociálpatriótákkal és az ingadozó (!) elemekkel kötött parlamenti kompromisszum valami jót eredményezhet, holott az nemigen hoz mást a szerencsétlenségen kívül.

Az ön könyve visszavezeti Nyugat-Európa proletariátusát a mocsárba, amiből az a legnagyobb erőfeszítések árán sem tudott még kiszabadulni, hanem épp csak most kezd kikecmeregni.

Visszavezet minket a mocsárba, ahova Scheidemann, Clynes, Renaudel, Kautsky, MacDonald, Longuet, Vandervelde, Branting és Troelstra juttattak minket. (Bizonyára hatalmas örömmel tölti majd el őket és a burzsoákat is, ha felfogják ezt.) Ez a könyv az a kommunista forradalmi proletariátusnak, ami Bernstein könyve volt a forradalom előtti proletariátusnak. Ez az ön első könyve, ami nem jó. Nyugat-Európa számára egyenesen a lehető legrosszabb.

Mi, „baloldali” elvtársak, szorosan össze kell, hogy tartsunk, mindent alulról kell közösen elkezdenünk, és a legélesebben kell kritizálunk mindazokat, akik a III. Internacionáléban nem a megfelelő utat járják.³⁹

Ha most mindezekből a parlamentarizmusról szóló fejtegetésekből levonom a következtetést, akkor az csak ez lehet: az ön parlamentarizmus melletti három érve vagy nagyon kevésbé esik latba, vagy pedig hamis. És ahogyan a szakszervezeti kérdésben is, az ön taktikája ezen a ponton is vészterhes a proletariátus számára.

IV. Opportunizmus a III. Internacionáléban

A saját sorainkban jelenlévő oportunizmus kérdése olyan rendkívüli súlyú, hogy még részletesebben kell foglalkoznom vele.

Eltárs! A III. Internacionálé megalapításával az oportunizmus a mi sorainkban sem halt ki. Látható már minden ország minden kommunista pártjában. Valóban csodaszamba menne és ellentmondana a fejlődés összes törvényének, ha az, ami elpusztította a II. Internacionálét, nem élne tovább a harmadikban!

Épp ellenkezőleg, ahogyan a II. Internacionáléban az anarchizmus és a szociáldemokrácia vívott meg egymással, úgy a III. Internacionáléban az

³⁹ Személy szerint úgy vélem, hogy azokban az országokban, ahol a forradalom még messze van és a munkások még nem elég erősek, hogy véghez vigyék azt, a parlamentarizmus még felhasználható. Ebben az esetben a parlamenti képviselők legszigorúbb ellenőrzésére és kritikájára van szükség. Azt hiszem, más elvtársak eltérő véleményen vannak. (*Gorter jegyzete*)

opportunizmus és a forradalmi marxizmus között fog folyni a harc.

A kommunisták most újból a parlamentbe mennek, hogy vezetőkké váljanak. Támogatni fogják a szakszervezeteket és a munkáspártokat, hogy szavazatokhoz jussanak a választásokon. Ahelyett, hogy a kommunizmusért alapítanának pártokat, a kommunizmust ürügyként használják föl pártok alapítására. Ismét szokásba jönnek a szociálpatriótákkal és a burzsoá elemekkel kötött rossz parlamenti kompromisszumok, hiszen a nyugat-európai forradalom végül is egy lassú folyamat lesz. A szólásszabadságot el fogják tiporják, és a jó kommunistákat kizárják. Egyszóval, a II. Internacionálé praktikái ismét felélednek.

A baloldalnak szembe kell szállnia ezzel, fel kell vennie ez ellen a harcot, mint ahogyan jelen volt a II. Internacionáléban is. Ebben a baloldalt minden marxistának és forradalmárnak támogatnia kell, még ha azon a véleményen vannak is, hogy a baloldal egyes kérdésekben téved – mivel az opportunizmus a legnagyobb ellenségünk. Nem csak, ahogyan ön mondja (13. o.), kívül, hanem saját sorainkon belül is.

Ezerszer rosszabb, ha az opportunizmus, a proletariátus lelkét és erejét pusztító következményeivel együtt ismét belopódzik, mintha a baloldal lép fel túlzottan radikálisan. A baloldal, még ha valamikor túl messzire megy is, mindig forradalmi marad. A baloldal egyből meg fogja változtatni taktikáját, amint az helytelennek bizonyul. Az opportunista jobboldal egyre opportunistábbá válik, egyre mélyebbre fog süllyedni a mocsárba, egyre inkább korrumpálni fogja a munkásokat. Nem hiába tapasztaltuk ezt meg a 25 évi harc folyamán.⁴⁰ Az opportunizmus a munkásmozgalom pestise, a forradalom halála. Az opportunizmus idézte elő az összes rosszat, a reformizmust, a háborút, a magyarországi és a németországi forradalom vereségét és halálát. Az opportunizmus az oka pusztulásunknak. És jelen van a III. Internacionáléban.

De minek is beszélek ennyit? Nézzen csak körül, elvtárs. Nézzen magába, és nézze meg a Végrehajtó Bizottságot! Nézze meg Európa összes országát.

Olvassa el a British Socialist Party lapját, amely most a Kommunista Párt lapja. Olvasson el tíz, húsz számot ebből az újságból, olvassa végig a szakszervezetek, a Munkáspárt, a parlamenti képviselők gyöngé kritikáját, és helyezze ezt a lapot a „baloldaliak” újságja mellé. Hasonlítsa össze a Labour Party-hoz tartozó párt újságját ezzel a lappal, mely harcol a Labour Party ellen, és akkor tudni fogja, hogy az opportunizmus óriási tömegekben

⁴⁰ A II. Internacionálé 1889-ben alakult meg, és huszonöt évre rá, 1914-ben a háború kitörésével „omlott össze” – legalábbis a legtöbb korabeli kommunista nézőpontja szerint.

közeledik a III. Internacionálé felé. Azért, hogy (az ellenforradalmi munkások támogatásával) ismét hatalmat szerezzen a parlamentben. Hatalmat! ... a II. Internacionálé mintájára. Azt is fontolja meg, hogy az USP hamarosan belép a III. Internacionáléba, és nemsokára számos más centrumpárt is! Csak nem hiszi azt, hogyha arra kényszeríti ezeket a pártokat, hogy kizárják Kautskyt, Thomast stb. stb., nem fog rengeteg, több tízezernyi más opportunistá beözönlöni? Gyerekes az egész előírás a kizárásra. Az opportunisták számlálatlan tömege közeleg⁴¹ – különösen az ön brosúrája óta.

Nézze meg a Holland Kommunista Pártot, amit egykor Európa bolsevikjainak hívtak – helyesen, tekintve a körülményeket. Olvassa el a holland pártról szóló brosúrát, már teljes mértékben korrumpálta a II. Internacionálé opportunizmusa. A háború alatt és azután, sőt, mind a mai napig, megadta magát az antantnak. Ez az egykor oly kitűnő párt mára már a kétszínűség és a megtevesztés példájává vált.

De nézze csak meg Németországot, elvtárs, az országot, ahol a forradalom lángra lobbant. Ott az opportunizmus él és virul. Elámulva hallottuk, hogy ön támogatta a KPD-nak a márciusi napok alatt tanúsított magatartását. A brosúrájából azonban szerencsére megtudhattuk, hogy ön nem ismerte a események menetét. Ön ugyan helyeselte a KPD központi bizottságának magatartását, amely lojális ellenzékiiséget ajánlott fel Ebertnek, Scheidemannak, Hilferdingnek és Crispiennek, de brosúrájának megírása idején azzal szemlélatomást még nem volt tisztában, hogy ez ugyanakkor történt, amikor Ebert csapatokat gyűjtött a német proletariátus ellen, amikor az általános sztrájk még Németország nagy területeire terjedt ki, és a kommunista tömeg nagy többsége azon igyekezett, hogy a forradalmat, ha nem is győzelemre vigye (ez akkor talán még nem volt lehetséges), mindenesetre nagyobb erőhöz juttassa. Mialatt a tömeg sztrájkokkal és fegyveres felkeléssel vitte előre a forradalmat (soha nem volt még semmi nagyobb horderejű és több reménnyel kecsegtető, mint a Ruhr-vidéki felkelés és az általános sztrájk), a vezetők parlamenti kompromisszumokat kínáltak fel.⁴² Ezáltal Ebertet támogatták a Ruhr-vidéki forradalommal szemben. Ha volt valaha példa rá, hogy milyen átkozott hatása lehet a parlamentarizmus felhasználásának a forradalomban

41 Egy napon Halléban 500.000 új tag csatlakozott olyan vezetők irányítása alatt, akiket ön nem sokkal korábban a Scheidemannoknál is rosszabbaknak nevezett. (*Gorter jegyzete*)

42 Pannekoek elvtárs, aki alaposan ismeri Németországot, megjósolta ezt. Ha a Spartakus Szövetség vezetőinek választaniuk kellene a parlament és forradalom között, a parlamentet választanák. (*Gorter jegyzete*)

Nyugat-Európában, hát ez az. Látja elvtárs, ez az a parlamenti oportunizmus, ez az a kompromisszum a szociálpatriótákkal és a függetlenekkel, amit mi nem akarunk, és amit ön előkészít!

És elvtárs, mi lett a németországi üzemi tanácsokból már most? Ön és a Végrehajtó Bizottság és a III. Internacionálé azt javasolta a kommunistáknak, hogy lépjenek be az összes többi irányzattal együtt, hogy ezáltal megszerezzék a szakszervezetek vezető pozícióit. És mi történt? Az ellenkezője. Az üzemi tanácsok központi bizottsága már szinte a szakszervezetek eszközévé vált! A szakszervezet egy polip, ami megfojt mindent, ami él és mozog, és a közelébe kerül.

Elvtárs, önállóan olvasson és tanulmányozzon át mindent azzal kapcsolatban, ami Németországban, Nyugat-Európában történik, és minden reményem megvan rá, hogy átáll majd a mi oldalunkra. Mint ahogy azt is gondolom, hogy III. Internacionálé tapasztalatai majd eljuttatják önt a mi taktikánkhoz.

De ha az oportunizmus ilyen erővel tör előre Németországban, hogy lesz ez még Franciaországban és Angliában!

Látja, elvtárs, ezek azok a vezetők, akiket mi nem akarunk. Ez a tömeg és a vezető olyasfajta egysége, amelyet mi nem akarunk. És ezt a vasfegyelmet, ezt a katonai vak engedelmességet mi nem akarjuk.

Szólnunk kell itt néhány szót a Végrehajtó Bizottsághoz, és benne különösképpen Radeknak: A Végrehajtó Bizottság volt olyan arcátlan, hogy követelje a KAPD-tól Wolffheim és Laufenberg kizárását, ahelyett, hogy a KAPD-ra bízna a kérdést. A KAPD-t fenyegetésekkel fogadta, míg a centrumpártokat, mint pl. az USP, hízelegve. De az olasz párttól nem követelte, hogy az kiebrudalja a szociálpatriótákat! A KPD-től nem követelte a központi bizottság kihajítását, amely felajánlása révén osztozott a felelősségben a kommunisták lemészárlásáért a Ruhr-vidéken. Nem követelte a holland párttól, hogy zárja ki Wijnkoopot és Van Ravesteynt, akik a háború alatt holland hajókat ajánlottak föl az antantnak. Ez nem jelenti azt, hogy én magam azt kívánnám, hogy zárják ki ezeket az elvtársakat. Épp ellenkezőleg, én mindezeket az elvtársakat jó elvtársaknak tartom, akik csupán azért tévedtek, mert a nyugat-európai forradalom fejlődése, kezdete olyan rettenetesen bonyolult. Mi, mint itt mindenki, még sok nagy hibát fogunk elkövetni. Ezen kívül, a kizárás jelenleg ebben az Internacionáléban mit sem segítene.

Csupán azért utalok erre, hogy egy újabb példával mutassak rá arra, milyen dühödten tombol az oportunizmus már most a mi saját sorainkban

is. Hiszen a moszkvai KB csak azért követte el ezt az igazságtalanságot a KAPD ellen, mert oportunista világtaktikájába nem illettek bele a valóban forradalmi elemek, csak az oportunista függetlenek és társaik. Szándékosan használta fel Wolffheim és Laufenberg taktikáját a KAPD ellen, holott tudta, hogy a KAPD nem értett egyet ezzel a taktikával. Csakis a legszánalmasabb oportunista indokok vezérelték. Mivel a szakszervezetekhez ez a politikai pártokhoz hasonlóan tömegeket akart maga köré gyűjteni, s az, hogy a tömegek vajon kommunisták-e vagy sem, nem számít.

A III. Internacionálé két másik akciója is világosan megmutatja, hogy az Internacionálé hová tart. Az első az Amszterdami Iroda megszüntetése, amely az egyetlen olyan, forradalmi marxistákból és teoretikusokból álló csoport volt Nyugat-Európában, amelyik sohasem ingadozott. A második dolog, ami szinte még ennél is súlyosabb, a KAPD-dal való bánásmód, amely az egyetlen olyan nyugat-európai párt, mely mint szervezet, mint egész, létrejöttétől kezdve mindmáig úgy vezette a forradalmat, ahogyan azt vezetni kell. Míg a centrumpártokat, a függetleneket, a francia és az angol centrumot, amelyek folyton elárulták a forradalmat, minden lehetséges módon magukhoz csábították, a KAPD-ot, a valóban forradalmi pártot ellenséggént kezelték. Ezek rossz jelek, elvtárs.

Egyszóval a II. Internacionálé még mindig életben van, vagy köztünk éled újjá. És az oportunizmus végromláshoz vezet. S mert oda vezet, s mert az oportunizmus köztünk van, erősen, nagyon erősen, erősebben, mint valaha is el tudtam képzelni, ezért a baloldalnak jelen kell lennie. Még ha jelenlétének többi nyomós oka nem is létezne, ellenzékként akkor is jelen kellene lennie, hogy ellensúlyozza az oportunizmust.

No igen, elvtárs, bárcsak követte volna a „baloldaliak” taktikáját a III. Internacionáléban, azt a taktikát, ami nem más, mint a bolsevikok „tisztá” taktikája Oroszországban, csakhogy a nyugat-európai (és észak-amerikai) viszonyokhoz igazítva!

Bárcsak a III. Internacionálé követelményeiként és alapszabályaként az üzemi szervezetekben és a munkásszövetségekben (amelyekbe az ipari szövetségeket szükség esetén üzemi alapon be lehetett volna illeszteni) való gazdasági szerveződést és a parlamentarizmust elutasító pártokban való politikai szerveződést terjesztette volna elő és vitte volna keresztül!

Akkor ön először is, az összes országban szilárd, teljesen szilárd magokat kapott volna, olyan pártokat, amelyek valóban képesek lennének végrehajtani a forradalmat. Amelyek saját példájuk révén, saját országukban, nem pedig külső

unszolás hatására, fokról fokra maguk köré gyűjthették volna a tömegeket. Akkor olyan gazdasági szerveződések kaptak volna, amelyek szétzúzták volna az ellenforradalmi szakszervezeteket (a szindikalistákat éppúgy, mint a szabadokat).

És akkor egy csapással elvághatta volna minden opportunistát útját. Mert nekik csak ott van keresnivalójuk, ahol az ellenforradalommal fújniak egy követ.

És akkor – és messze ez a legfőbb – a munkásokat nagyon nagy mértékben, amennyire ez a jelenlegi állapotban csak lehetséges, önálló harcosokká képezte volna ki.

Ha ön, Lenin, s ha önök, Zinovjev, Buharin és Radek, ezt tették volna, ha ezt a taktikát választották volna, az önök tekintélyével és tapasztalatával, az önök erejével és zsenialitásával, és segítettek volna gyökerestül kiirtani a hibákat, amelyek még hozzánk tapadnak, és melyek még taktikánkban is előfordulnak, akkor egy olyan III. Internacionálét kaptunk volna, amelyik belülről tökéletesen szilárd, kívülről megrengethetetlen, amely példája erejével fokról fokra maga köré gyűjtötte volna a világ proletariátusának egészét, és létrehozta volna a kommunizmust.

Bizonyos, hogy nincsen taktika vereség nélkül. De ez a lehető legkevesebb vereséget szenvedte volna el, és a legkönnyebben állt volna talpra ezek után, a legrövidebb utat járta volna be, és a leggyorsabb és legbiztosabb győzelmet aratta volna. Az önök taktikája a proletariátus hosszan tartó vereségeihez vezet.

Azonban önök ezt nem akarták, mert tudatos, eltökélt harcosok helyett részben vagy teljesen öntudatlan tömegeket akartak, azonnal.

V. Befejezés

Végül tennem kell néhány észrevételt az ön utolsó fejezetét, a „Következtetések”-et illetően, ami talán az ön egész könyvének a legfontosabb része. Amíg az orosz forradalomra gondoltam, ismét csak el voltam ragadtatva tőle. De újra és újra eszembe jutott az a gondolat, hogy az a taktika, ami Oroszországban ragyogóan működik, itt rossz és vereséghez vezet.

Eltárs, ön itt kifejti (68-74. old.), hogy a fejlődés egy bizonyos fokán meg kell ragadni a tömegeket, a milliákat és milliákat. A „tisztá” kommunizmusról szóló propaganda, amely összegyűjtötte és kinevelte az élcsapatot, ekkor többé nem elegendő. Most arról van szó... és eztán megint jönnek az ön opportunisták módszerei, melyekkel már vitába szálltam: a „törésvonalak”, a kispolgári elemek kihasználása stb.

Eltárs, ez a fejezet szintén teljesen rossz. Ön úgy ítél, mint egy orosz, nem úgy, mint egy nemzetközi kommunista, aki ismeri a valódi, a nyugat-európai kapitalizmust.

Ennek a fejezetnek csaknem minden szava – habár az önök forradalmának megismerése szempontjából a fejezet csodálatos – helytelen a nagyipari kapitalizmus, a trösztök és a monopóliumok kapitalizmusának vonatkozásában.

Ezt most ki fogom mutatni, először csak kisebb kérdésekben.

Ön a nyugat-európai kommunizmusról így ír: „A nyugat-európai proletariátus élcsapatát megnyertük” (70. old.). Ez hamis, elvtárs. „A propaganda ideje lejárt” (69. old.). Ez nem igaz. „A proletár élcsapatot eszmeileg meghódítottuk”. Ez nem így van, elvtárs. Ez egy húron pendül azzal (és ugyanabból a lelkiállapotból következik), mint amit Buharinnál olvastam, nem is olyan régen: „Az angol kapitalizmus csődbe jutott.” Radektól is hasonló képzelgéseket olvastam, amely jobban emlékeztetett a csillagjósásra, mint a csillagászatra. Mindebből egy szó sem igaz. Valódi élcsapat Németországot kivéve még sehol sem létezik. Sem Angliában, sem Franciaországban, sem Belgiumban, sem Hollandiában, sem pedig – ha jók az értesüléseim – a legtöbb skandináv országban. Csak néhány „Eclairneur”-ünk van csupán, akik nem egységesek a követendő út kérdésében.⁴³ Az, hogy „a propaganda ideje lejárt”, egy szörnyű nagy valótlanág.

Nem, elvtárs, ez az időszak Nyugat-Európában még csak most kezdődik. Hiszen még sehol sincs meg a szilárd mag.

Amire itt szükségünk van, azok pontosan egy mag, amely kemény, mint az acél és tiszta, mint a kristály. És ez az, amivel nekikezdhetünk felépíteni egy nagy szervezetet. Ebből a szempontból mi itt most abban a szakaszban vagyunk, ahol önök 1903-ban voltak, vagy még valamivel korábban, az „Iszkra” idején. Elvtárs, a feltételek itt messze érettebbek, mint mi magunk, de emiatt nem szabad arra ragadtatnunk magunkat, hogy szilárd magok nélkül fogjunk neki a dolgoknak!

Mi itt Nyugat-Európában, Anglia, Franciaország, Belgium, Hollandia, Skandinávia, Olaszország kommunista pártjai, még a németországi KAPD is, eleinte még kisméretűek kell, hogy maradjunk, nem azért, mert ezt olyannyira szeretnénk, hanem mert másképp nem válhatunk erőssé.

Egy példa: Belgium. Nincs még egy, a reformizmus által annyira korrumpált proletariátus, mint ott (a forradalom előtti Magyarországot leszámítva). Ha a

⁴³ Például az angol kommunisták, tekintettel a legfontosabb kérdésre, a Labour Party-hoz való csatlakozásra. (*Gorter jegyzete*)

kommunizmus ott most tömegmozgalommá válna (a parlamentarizmussal, stb. együtt), akkor a dögkeselyűk, a törtetők stb., az egész opportunizmus rávetné magát, és a pusztulásba rántanák. S ez ugyanígy van mindenütt.

Mivel a munkásmozgalom itt igen gyenge, és még szinte teljesen az opportunizmus csapdájában vergődik, mivel a kommunizmus még szinte semmi, ezért egy kis magot kell alakítanunk, küzdenünk kell (a parlamentarizmus, a szakszervezetek kérdésében és az összes többiben) mindaddig, amíg el nem érjük a lehető legnagyobb tisztaságot és világosságot, a legnagyobb elméleti tisztázottságig.

Tehát egy szekta? – kérdezi a Végrehajtó Bizottság. Természetesen ez egy szekta, ha ezzel a névvel egy olyan mozgalom magjára akarnak utalni, amely meghódítja a világot.

Eltárs, volt idő, amikor az önök bolsevik mozgalma szintén kicsi és jelentéktelen volt. Azáltal, hogy kicsi volt, kicsi maradt és kicsi is akart maradni, megőrizte saját tisztaságát. És ennek révén, és kizárólag ennek révén sikerült erőssé válnia. Mi ugyanezt az utat akarjuk járni.

Ez egy rendkívül fontos kérdés. Nem csak a nyugat-európai, de az orosz forradalom sorsa is ettől függ. Vigyázzon, elvtárs! Ön is tudja, hogy Napóleon, mikor el akarta terjeszteni a modern kapitalizmust Európa-szerte, végül elbukott és átadta helyét a reakciónak, amikor eljutott oda, ahol nem csupán a középkorból volt túl sok, hanem főképp a kapitalizmusból volt túl kevés.

Ezek a kisebb jelentőségű állításai hamisak. Most rátérek a nagyobbakra, a legfontosabbra mindabból, amit ön mond: hogy elérkezett az idő, hogy a „tisza” kommunizmusért folytatott propaganda nélkül vonjuk be a milliokat, az ön által leírt opportunistá politika révén. Elvtárs, még akkor is, ha igaza lenne a kisebb jelentőségű kérdésekben, ha a kommunista pártok itt már valóban elég erősek lennének, ez akkor is teljesen hibás lenne az elejétől a végéig.

Az új kommunizmusért folytatott propaganda, mint már korábban is gyakran mondtam, itt Nyugat-Európában a forradalom elejétől a végéig szükséges marad. Mivel (ez a pont olyan rendkívüli jelentőségű, hogy állandóan el kell ismételniük) a munkások, és csakis a munkások azok, akiknek a kommunizmust el kell hozniuk. A többi osztálytól egészen a forradalom végéig semmit sem várhatnak, aminek számottevő jelentősége lenne.

Ön azt mondja (72. old): a forradalom ideje akkor érkezett el, hogyha megvan az élcsapat, és hogyha 1. az összes velünk szemben ellenséges osztályerő eléggé szétfelbomlott, eléggé összetűzött egymással, és eléggé meggyengült az erejét meghaladó harcban; 2. az összes ingadozó, határozatlan köztes elem,

azaz a kispolgárság, a kispolgári demokrácia eléggé lelepleződött a nép előtt, és csődjük révén eléggé lejáratták magukat.

Nohát elvtárs, ez aztán orosz beszéd. A lezüllött orosz államszervezetben ezek voltak a forradalom feltételei.

Ugyanakkor a modern, valóban nagytőkés államokban a feltételek teljesen mások lesznek. A kommunizmussal szemben a nagypolgári pártok összefognak majd, nem zilálódnak szét, és a kispolgári demokrácia mellük áll majd.

Persze nem teljes mértékben, de olyan mértékig, amely taktikánk szempontjából meghatározó.

Nyugaton olyan forradalomra kell készülnünk, amely mindkét oldalon szilárdan eltökélt küzdelmet jelent, a burzsoázia és a kispolgárság oldalán szilárd szervezettséggel. A kapitalizmus és a munkások hatalmas szerveződése elátámasztják ezt.

Ezért a forradalmat nekünk is a legjobb fegyverek, a legjobb szervezeti formák, a legjobb, legerősebb (nem pedig a gyenge) harci eszközök segítségével kell megszerveznünk.

A tőke és a munka valódi összecsapására itt, és nem Oroszországban fog sor kerülni. Mert itt van a valódi tőke.

Elvtárs, ha ön azt gondolja, hogy (az elméleti tisztaság hajhászása miatt) túlzok, nézze csak meg Németországot. Ott van egy teljesen csődbe jutott, szinte reménytelen állapotban lévő állam. De az összes osztály, a nagy- és a kispolgárság, a nagy- és a kisparaszttság szilárdan összetartanak a kommunizmussal szemben. Ez nálunk mindenütt ugyanígy lesz.

Persze a forradalom fejlődésének legvégén, a legszörnyűbb válság idején, amikor már igen közel vagyunk a győzelemhez, a burzsoá osztályok egysége esetleg megszűnik, és a kispolgárok és kisparasztok némelyike átáll a mi oldalunkra. De mit használ ez nekünk? Taktikánkat a forradalom kezdete és annak menete számára kell meghatároznunk.

Mert ez így van, s mert így is kell lennie (az osztályviszonyok, és különösen a termelési viszonyok következtében), ezért a proletariátus egyedül áll.

S mivel egyedül áll, csakis akkor győzhet, ha szellemileg hatalmas mértékben megerősödik.

És mivel ez a győzelem egyedüli útja, a „tisztá” kommunizmus propagandájára (Oroszországtól teljesen eltérően) itt egészen a végsőkig szükség van.

E propaganda nélkül a nyugat-európai és ennek következtében az oroszországi proletariátus, a világproletariátus is elvész.

Aki tehát itt, Nyugat-Európában, önhöz hasonlóan kompromisszumokat, szövetségeket akar a polgári és kispolgári elemekkel, egyszerűen aki opportunizmust akar itt, Nyugat-Európában, az a valóság helyett illúziókat kerget, az tévútra vezeti a proletariátust, az ezzel (és itt ugyanazt a kifejezést használtam, amelyet ön az Amszterdami Irodával szemben használt) elárulja a proletariátust.

És ugyanez vonatkozik a moszkvai VB-re is.

Mialatt ezt az utolsó pár oldalt írtam, híreket kaptam, hogy az Internacionálé elfogadta az ön és a VB taktikáját. A nyugat-európai küldöttek hagyták, hogy elvakítsa őket az orosz forradalom ragyogása. Ám legyen, felvesszük hát a harcot a III. Internacionáléban.

Mi, elvtárs, az ön régi barátai, Pannekoek, Roland-Holst, Rutgers és én magam – igazabb barátai nem is lehetnének –, megismerve az ön nyugat-európai taktikáját, feltettük magunknak a kérdést, hogy vajon mi lehet az oka annak. A vélemények erősen eltértek. Volt, aki azt mondta: Oroszország gazdasági állapota olyan rossz, hogy mindenekelőtt békére van szüksége. Emiatt Lenin elvtárs annyi hatalmat akar szerezni, amekkora csak lehetséges: egybe akarja gyűjteni Európában a függetleneket, a Labour Party-t stb., hogy segítsék a béke elérésében. Más azt mondta: az általános európai forradalmat kívánja siettetni ezzel. Ebben millióknak kell részt venniük. Ez az oka az opportunizmusának.

Én magam úgy vélem, mint már korábban is mondtam, hogy ön félreérti az európai viszonyokat.

Akárhogy is legyen azonban, elvtárs, akármilyen indítékokból is cselekszik, ha folytatja ezt a taktikát, a legszörnyűbb vereséget fogja elszenvedni, és a proletariátust a legszörnyűbb vereségekbe fogja vezetni.

Mivel Oroszországot, az orosz forradalmat akarván megmenteni, ön ezzel a taktikával a nem-kommunista elemeket is maga köré gyűjti. Egyesíti őket velünk, valódi kommunistákkal, miközben még csak egy szilárd magunk sem alakult ki! A halott szakszervezetek ezen egyvelegével, a fél-, negyed-, nyolcad- vagy egyáltalán nem kommunisták tömegével, amiből hiányzik a szilárd mag – ezzel akar ön harcolni a világ legjobban szervezett tőkéje ellen, amellyel az összes többi nem-proletár osztály szövetségre lépett. Mondanom sem kell, hogy az ütközet során ez az egyveleg szét fog esni, és a nagy tömeg szanaszét fog rebbeni.

Elvtárs, egy megsemmisítő vereség, például a német proletariátusé, jeladás lesz az Oroszország elleni általános támadásra.

Ha ön itt a Labour Party és a függetlenek, a francia centrum és az olasz párt stb. eme kásájával és ezekkel a szakszervezetekkel akar forradalmat csinálni,

akkor nem is történhet másként.

A kormányok még csak megijedni sem fognak ettől a rakás opportunistától.

De ha ön belsőleg szilárd, radikális csoportokat, szilárd (habár kisméretű) pártokat épít, a kormány tartani fog ezektől a pártoktól, mert csupán ezek képesek a tömegeket a forradalomban nagy tettekre magukkal ragadni – ahogy ezt a Spartakus Szövetség kezdetben megmutatta –, akkor a kormányok kénytelenek lesznek elereszteni Oroszországot, és végül, amikor a pártok ilyen „tisztá” módon erősekké váltak, eljön a győzelem. Tehát a mi „baloldali” taktikánk számunkra és Oroszország számára is a legjobb, mi több, az egyedüli menekvést hozó taktika.

Ezzel szemben az ön taktikája az orosz taktika. Kiváló volt egy olyan országban, ahol a szegényparasztok millióinak serege állt harcra készen, és ahol a lezüllött középosztály egyfolytában ingadozott. Itt ez a taktika nem ér semmit.

Itt meg kell cáfolnom végre az ön és sok más harcostársának azon állítását, amiről már a harmadik fejezetben is beszéltem: hogy tudniillik a nyugat-európai forradalom csak azután kezdődhet el, miután a kapitalizmus alsóbb, demokratikus rétegeit kellőképpen megrengették, semlegesítették vagy megnyerték. Ez az állítás, mely a forradalom szempontjából az egyik legnagyobb horderejű kérdésre vonatkozik, szintén azt bizonyítja, hogy ön mindent kizárólag kelet-európai nézőpontból szemlél. És ez az állítás hamis.

A német és az angol proletariátus ugyanis olyan nagyszámú, és szervezettsége révén olyan erős, hogy képes ezen osztályok nélkül és azokkal szemben is véghezvinni a forradalmat, annak kitörését és folyamatát. Sőt, véghez is kell vinnie, ha olyannyira szenved, mint Németországban. És csak akkor képes erre, ha a helyes taktikát követi. Csak akkor, ha szerveződését az üzemekre alapítja, és elutasítja a parlamentarizmust. Csak akkor, ha ilyen módon erősíti meg a munkásokat!

Mi, baloldaliak tehát nemcsak a már említett okok miatt választjuk ezt a taktikát, hanem főként azért is, mert a nyugat-európai proletariátus, elsősorban a német és az angol proletariátus, amennyiben öntudatos és egységessé válik, úgy egyedül, magára hagyatva is olyan hatalmas erővel bír, hogy képes lesz ilyen egyszerű módon győzni. Az orosz proletariátusnak, lévén önmagában túlságosan gyenge, kerülőutakat kellett tennie, és ezt olyan nagyszerűen csinálta, hogy az messze fölülmúlt mindent, amit a világproletariátus valaha is véghezvitt. De a nyugat-európai proletariátus csak egyenes, tiszta úton győzhet.

Így az ön és harcostársai ezen állítását is megcáfoltuk.

Van még egy érv, amit szintén meg kell cáfolnunk, s amit a „jobboldali”

kommunistáknál gyakorta olvastam, amit hallottam Lozovszkijtől, az orosz szakszervezeti vezetőtől is, és ami önnél is felbukkan: „A válság a kommunizmushoz fogja terelni a tömegeket, még akkor is, ha megtartjuk a rossz szakszervezeteket és a parlamentarizmust.” Ez egy nagyon gyenge érv. Mivel fogalmunk sincs, hogy ez az eljövendő válság mekkora lesz. Lesz-e olyan mély Angliában és Franciaországban, mint amilyen most Németországban? Másrészt, ez az érv (a II. Internacionálé „mechanikus” érve) az elmúlt hat évben bebizonyította, mennyire gyenge. Németországban a háború utolsó éveit alatt szörnyű nyomor volt. A forradalom nem tört ki. Szörnyű volt 1918-19-ben is. A forradalom nem győzött. A válság Magyarországon, Ausztriában, a Balkán országokban és Lengyelországban szörnyű volt és ma is az. A forradalom nem jött, vagy nem győzött még akkor sem, amikor az orosz seregek már egészen közel voltak. Harmadrészt, ez az érv ön ellen szól, mert ha a válság mégis forradalomra ösztökélne, akkor már alkalmazni lehetne a „baloldali” taktikát.

Németország, Magyarország, Bajorország, Ausztria, Lengyelország és a Balkán-országok példája azonban mind azt bizonyítja, hogy a válság és a nyomor önmagában még nem elegendő. A legszörnyűbb gazdasági válságban vannak, a forradalom mégsem tör ki. Kell lennie még egy oknak, amely kiváltja a forradalmat, és amely, ha nem hat, a forradalom elmaradását vagy félresiklását okozza. Ez az ok a tömegek szelleme. És az ön taktikája az, elvtárs, amely nem éleszti fel eléggé Nyugat-Európában a tömegek szellemét, amely nem erősíti meg azt kellőképpen, amely meghagyja azt olyannak, amilyen volt. Az írás folyamán rámutattam, hogy a banktőke, a tröszt, a monopólium és az általuk létrehozott és tőlük függő nyugat-európai (és észak-amerikai) államok, valamennyi burzsoá osztály, a nagypolgárság és a kispolgárság egyaránt, egységbe tömörül a forradalom ellen. De ez az erő, amely a társadalmat és az államot egyesíti a forradalommal szemben, még messzebbre hat. Az elmúlt korszakban, az evolúció korszakában a banktőke magát a munkásosztályt is a forradalom ellen nevelte, egyesítette és szervezte meg. És hogyan? A szakszervezetekben (mind a szindikalistákban, mind a szabadokban) és a szociáldemokrata pártokban. Azáltal, hogy arra kényszerítette őket, hogy csak jobbító reformokért harcoljanak, a tőke a szakszervezeteket és munkáspártokat az államot és a társadalmat fenntartó ellenforradalmi erőkké változtatta. A nagytőke révén a szakszervezetek és a munkáspártok a tőke támaszaivá váltak. Tekintve azonban, hogy ezek a szervezetek munkásokból állnak, és hogy a munkásoknak szinte már a nagyobbik része hozzájuk tartozik, valamint hogy a forradalmat e munkások nélkül nem lehet végrehajtani, ezeket a szervezeteket először szét

kell zúzni ahhoz, hogy a forradalom sikerülhessen. És hogyan fogják szétzúzni őket? Szellemük megváltoztatása révén. És szellemük csak úgy változtatható meg, hogy a tagok szellemét a legnagyobb mértékben függetlenné tesszük. Ez csak azáltal következik be, hogy a szakszervezeteket üzemi szervezetekkel és munkásszövetségekkel váltjuk fel, a munkáspártokban pedig véget vetünk a parlamentarizmus felhasználásának. És ezt akadályozza az ön taktikája.

Bizonyos, hogy a német, a francia és az olasz kapitalizmus csődbe jutott. Vagy pontosabb kifejezéssel, ezek a kapitalista államok jutottak csődbe. Maguk a tőkések, az ő gazdasági és politikai szervezeteik tartják magukat, sőt, profitjaik, osztalékaik és új tőkebefektetések óriásiak. Azonban csak az állam által megnövelt papírforgalomnak köszönhetően. Ha a német, francia és olasz állam megbukik, velük buknak a kapitalisták is.

A válság elkerülhetetlen szükségszerűséggel közeleg. Ha emelkednek az árak, a sztrájkhullámok is nőnek; ha leesnek, nő a munkanélküliek serege. A nyomor Európa-szerte növekszik, és éhínség közeleg. Mi több, a világ tele van új gyúanyaggal. A konfliktus, az új forradalom egyre közeledik. De hogyan ér véget? A kapitalizmus még mindig erős. Németország, Olaszország, Franciaország és Kelet-Európa nem az egész világ. És Nyugat-Európában, Észak-Amerikában és a brit gyarmatokon a kapitalizmus még hosszú időn át egységbe tömöríti majd az összes osztályt a proletariátus ellen. A forradalom kimenetele tehát nagyon nagy mértékben a taktikánkon és a szervezetünkön múlik. Az ön taktikája pedig helytelen.

Itt Nyugat-Európában csak egyfajta taktika van: a „baloldaliaké”, amely megmondja az igazságot a proletariátusnak, és nem hitegeti azt különféle illúziókkal. Amely a legerősebb – nem is: az egyedüli erős – fegyvereket kovácsolja ki, még ha ez sok időt vesz is majd igénybe: az üzemi szervezeteket (és ezeket egy egésszé egyesíti), és az eredetileg kisméretű, de tiszta és szilárd magokat, a kommunista pártokat. És amely azután e két szervezetet az egész proletariátusra kiterjeszti.

Ennek így kell lennie, nem azért, mert mi „baloldaliak” így akarjuk, hanem mert a termelési viszonyok, az osztályviszonyok ezt követelik meg.

Most, hogy fejtegetéseim végéhez értem, néhány áttekinthető formulában még egymás mellé akarom állítani őket, hogy maguk a munkások ily módon mindent egészen világosan lássanak.

Úgy gondolom, hogy ezekből először is világos kép adódik taktikánk okairól illetve magáról a taktikáról: a banktőke uralja a nyugat-európai világot. Ideológiai és anyagi értelemben a legmélyebb szolgáltatásban tartja a hatalmas

méretű proletariátust, és egyesíti az összes burzsoá és kispolgári osztályt. Ebből következik annak szükségyszerűsége, hogy az óriási tömegek felemelkedjenek az öntevékenységhöz. Ez pedig csak üzemi szerveződés és a parlamentarizmus meghaladása révén lehetséges – a forradalomban.

Másodszor, néhány mondatban egymás mellé állítom a „baloldaliak” és a III. Internacionálé taktikáját, hogy az ön és a III. Internacionálé taktikája valamint a „baloldaliak” taktikája közötti különbség teljesen világosan előtűnjék, és hogy a munkások ne veszítsék el bátorságukat, ha az ön taktikája – amint az nagyon is valószínű – a legnagyobb vereségekhez vezet, hanem lássák, hogy létezik más taktika is:

A III. Internacionálé úgy véli, hogy a nyugat-európai forradalom teljes mértékben az orosz forradalom törvényszerűségei és taktikája szerint fog végbemenni. A baloldal úgy gondolja, a nyugat-európai forradalomnak saját törvényszerűségei lesznek, és azokat fogja követni.

A III. Internacionálé azt hiszi, hogy a nyugat-európai forradalom képes lesz kompromisszumokat és szövetségeket kötni a kisparaszti és kispolgári pártokkal, sőt még a nagyburzsoázia pártjaival is.

A baloldal úgy gondolja, hogy ez lehetetlen.

A III. Internacionálé úgy véli, hogy Nyugat-Európában a forradalom alatt „törésvonalak” és szakadások lesznek a burzsoá, kispolgári és kisparaszti elemek között.

A baloldal azt gondolja, hogy a burzsoá és kispolgári elemek zárt frontot fognak alkotni mindaddig, amíg már közeleg a forradalom vége. A III. Internacionálé alábecsüli a nyugat-európai és az észak-amerikai tőke hatalmát.

A baloldal e nagy hatalmat tekintetbe véve alakítja ki taktikáját.

A III. Internacionálé nem ismeri fel a banktőke, a nagytőke erejét, amely egyesíti az összes burzsoá osztályt.

A baloldal ellenben erre az egyesítő erőre alapozza a taktikáját.

Mivel a III. Internacionálé nem hisz a tényben, hogy Nyugat-Európában a proletariátus egyedül áll, elhanyagolja e proletariátus – mely még minden téren mélységesen a burzsoá ideológia bűvkörében él – szellemi fejlesztését, és olyan taktikát választ, amely hagyja, hogy a szolgaság és a burzsoázia eszméinek való alávettség fennmaradjon.

A baloldal úgy választja meg taktikáját, hogy mindenekelőtt felszabadítsa a proletariátus szellemét.

Mivel a III. Internacionálé taktikáját nem az elmék felszabadítására alapozza, sem pedig az összes burzsoá és kispolgári párt egységére, hanem

kompromisszumokra és „törésvonalakra”, ezért hagyja, hogy a régiszakszervezetek fennmaradjanak, és megpróbálja felvenni őket a III. Internacionáléba.

Mivel a baloldal elsősorban az elmék felszabadítását akarja, és hisz a burzsoá elemek egységében, így felismeri, hogy a szakszervezeteket el kell pusztítani, és hogy a proletariátusnak jobb fegyverekre van szüksége.

Ugyanezek az indokok készítetik a III. Internacionálét arra, hogy hagyja fennmaradni a parlamentarizmust.

Ugyanezen okok miatt a baloldal meghaladja a parlamentarizmust.

A III. Internacionálé meghagyja a szolgaság állapotát úgy, ahogyan az a II. Internacionáléban volt.

A baloldal azt alapjában akarja megváltoztatni. A rosszat a gyökerénél ragadja meg.

Mivel a III. Internacionálé nem gondolja, hogy Nyugat-Európában mindenekelőtt az elmék felszabadítására van szükség, sem pedig azt, hogy a forradalomban az összes burzsoá elem egységes, így tömegeket gyűjt maga köré, anélkül, hogy megvizsgálná, hogy azok valóban kommunisták-e, anélkül, hogy taktikáját arra alapozná, hogy valóban azok – mindegy, csak tömegek legyenek.

A baloldal minden országban olyan pártokat akar alakítani, amelyek kizárólag kommunistákból állnak, és taktikáját erre alapozza. Ezeknek az eredetileg kisméretű pártoknak a példája révén akarja a proletariátus többségét, tehát a tömegeket kommunistává tenni.

A III. Internacionálé számára tehát a nyugat-európai tömegek egy eszközt jelentenek.

A baloldal számára ők jelentik a célt.

A III. Internacionálé egész taktikája révén (ami Oroszországban teljes mértékben helyes volt) vezérpolitikát folytat.

Ezzel szemben a baloldal tömegpolitikát folytat.

A III. Internacionálé egész taktikájával nem csak a nyugat-európai, hanem főképpen az orosz forradalmat is a pusztulás felé vezeti.

A baloldal viszont taktikája révén győzelemre vezeti a világproletariátust.

S befejezésképpen fejtegetéseimet néhány tézisben szeretném összefoglalni, hogy tömör, áttekinthető formában is a munkások elé tárjam őket, akiknek előre kell küzdeniük magukat a taktikába való világos betekintésig. Ezeket természetesen a fejtegetések fényében kell olvasni.

1. A nyugat-európai forradalom taktikájának teljes mértékben különböznie kell az orosz forradalométól.

2. Azért, mert itt a proletariátus egyedül áll.

3. Itt tehát a proletariátusnak egyedül kell végrehajtania a forradalmat, szemben minden más osztállyal.

4. A proletár tömegek jelentősége ezért aránylag nagyobb, a vezetők jelentősége pedig csekélyebb, mint Oroszországban.

5. Ezért a proletariátusnak itt a legjobb fegyverekkel is kell rendelkeznie a forradalomhoz.

6. Lévéen a szakszervezetek elégtelen fegyverek, üzemi szervezetekkel kell őket felváltani vagy azokká kell őket átalakítani, ezek pedig egy szövetségben egyesülnek majd.

7. Mivel a proletariátusnak a forradalmat teljesen egyedül, segítség nélkül kell végbevinnie, mind szellemileg, mind lelkileg nagyon magasra kell emelkednie. Ezért jobb a forradalomban a parlamentarizmust nem felhasználni.

Testvéri üdvözlettel:

H. Gorter

BIBLIOGRÁFIA

Néhány megjegyzés a forrásokhoz

Anton Pannekoek *Lenin mint filozófus* című művének kiadásakor egy viszonylag széleskörű forrásjegyzéket közöltünk a további tájékozódáshoz, ezért az abban felsoroltakat itt nem ismételjük meg, csupán kiegészítjük az ottani bibliográfiát a mostani kiadványt tekintetbe véve. Olyan írásokat válogattunk össze, amelyek hozzásegítenek az érintett történelmi, gazdasági, politikai, ideológiai folyamatok mélyebb megismeréséhez. Ezzel azonban nem az öncélú történelmi kutakodáshoz, az értelmiségi szó-Niagarához, a „nagy narratívák” „szőzőn-közyönyéhez” kívánunk asszisztálni, hanem a „megszüntette megőrzés” kommunista gyakorlatával hatni és befolyásolni akarunk téged, akit nap mint nap megerőszakol a kapitalizmus tébolya. Hozzád szólunk: kizsigerelt, kizsákmányolt, elnyomott munkásosztálybeli, téged szólítunk meg és magát az elnyomottak osztályát, amelyen áll vagy bukik a kommunista világforradalom, mert nincs „ártatlan” világnézet, mert nincs „ártatlan” társadalmi lét!

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

Fontosabb források:

- 1917 és ami utána következett. Magyar Ruszisztikai Intézet, 1998.
- Az orosz történelem egyetemessége és különössége. Fejlődés-tanulmányok 7., ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 1982.
- Barrot, Jean: *Communisme et Question Russe*. Spartacus, 1972.
- Berkman, Alexander: *Az orosz forradalom és a kommunista párt*. In: *Anarchizmus*. Századvég Kiadó, 1991.
- Brendel, Cajo: *Die Revolution ist keine Parteisache*. UNRAST-Verlag, é. n.
- Brinton, Maurice: *For Workers' Power*. AK Press, 2004.
- Bordiga, Amadeo: *Développement des rapports de production après la révolution bolchevique*, Spartacus, é. n.
- Camatte, Jacques: *Community and Communism in Russia*. Elérhető: <http://libcom.org/library/community-communism-russia-jacques-camatte>

- Cardan, Paul (Castoriadis): *From Bolshevism to the Bureaucracy*. Solidarity, é. n.
- Carr, E. H.: *The Bolshevik Revolution 1-3*. Pengiun Books, 1966.
- Communist Workers' Organization: 1917. 2007.
- *Die Linke gegen die Parteiherrschaft*. Walter Verlag, 1970. (A tanácskommunizmus alapidokumentumainak antológiája Frits Kool részletes történeti áttekintést nyújtó bevezetőjével)
- Dolmányos István: *Ragyogó Október*. Kossuth Könyvkiadó, 1979.
- Ejdelman, Natan: *Forradalom? Földről?*. Maecenas – Téka Kiadó, 1989.
- Fehér – Heller – Márkus: *Diktatúra a szükségletek felett*. Cserépfalvi Könyvkiadó, 1991.
- Ferro, Marc: *October 1917 – A Social History of the Russian Revolution*. Routledge & Kegan Paul Books, 1980.
- Gerschenkron, Alexander: *A gazdasági elmaradottság – történelmi távlatból*. Gondolat Kiadó, 1984.
- Heller, Mihail – Nyekrics, Alexandr: *Orosz történelem 1-2*. Osiris Kiadó, 2003.
- Holloway, John: *Workers' Councils by Anton Pannekoek*. k. n., é. n.
- Kövér György: *Az orosz obszcina történetéhez*. In: *Történelmi Szemle* 1978/2.
- Krausz Tamás: *Lenin*. Napvilág Kiadó, 2008.
- *Kronstadt 1921: Felkelés a bolsevizmus ellen*. k. n., é. n. (CD-könyv antológia Paul Avrich, Ciliga, Mahno, Trockij és mások szövegeivel)
- *Lenin Összes Művei*. 1-55. kötet. Kossuth Könyvkiadó, 1964-1979.
- Lorenz, Richard: *A szovjethatalom gazdaságpolitikai lehetőségei a Breszti béke után*. In: *Munka, hatalom, gazdaság*. BKE–TEK, 1990.
- Marie, J. J.: *Cronstadt*. Fayard, 2005.
- *Marx Engels Művei*. Kossuth Könyvkiadó, 1957-1988.
- Mett, Ida: *The Kronstadt Uprising*. Solidarity, é. n.
- Niederhauser Emil – Sargina Ludmilla: *Az orosz kultúra a XIX. században*. Gondolat Kiadó, 1970.
- Rachleff, Peter: *Soviets and Factory Committees in the Russian Revolution*. Elérhető: <http://libcom.org/library/soviets-factory-committees-russian-revolution-peter-rachleff>
- Rocker, Rudolf: *Les Soviets trahis par les Bolcheviks*. Spartacus, 1998.

- Rubel, Maximilien: *Bolchevisme et marxisme*. In: uő: *Marx critique du marxisme: essais*. Payot, 1974.

- Service, Robert: *Lenin*. Park Könyvkiadó, 2007.

- Szeljunyin, Vaszilij: *Gyökerek*. Európa Könyvkiadó, 1989.

- Tallár Ferenc: *Utópiák igézetében*. Magvető Kiadó, 1984.

- *The Anarchists in the Russian Revolution*. Cornell University Press, 1973. (Paul Avrich által szerkesztett antológia érdekes korabeli szövegekkel)

- *The Experience of the Factory Committees in the Russian Revolution*. Scorch Publications, 1984.

- *Tovább..., tovább..., tovább! : 1953-1988*. Szabad Tér Kiadó, 1988.

(Orosz-szovjet politikai szöveggyűjtemény)

- Trockij, L. D.: *Az orosz forradalom*. (Kéziratban)

- Trockij, L. D.: *Az ifjú Lenin*. (Kéziratban)

Fontosabb szépirodalom, memoárirodalom:

- Csernisevszkij, N. G.: *Mit tegyünk?* Révai Könyvkiadó, 1949. (Az új forradalmi nemzedék egyik első ábrázolása; többször kiadták)

- Csernisevszkij, N. G.: *Prológu*. Új Magyar Könyvkiadó, 1955. (Alapkönyv ez is)

- Davidov, Jurij: *Az üggetőn, a vágóhíd mellett...* Európa Könyvkiadó, 1982. (Narodnyikok, nihilisták, anarchisták I.)

- Davidov, Jurij: *G. L. visszatér*. Európa Könyvkiadó, 1985. (Narodnyikok, nihilisták, anarchisták II.)

- Davidov, Jurij: *Lombvesztő idő*. Magvető Kiadó, 1983. (Narodnyikok, nihilisták, anarchisták III.)

- Dosztojevszkij, F. M.: *Ördögök*. Magyar Helikon, 1972. (Nyecsajev-story a „cár atyuska”-párti írótlól, a Petrasevszkij-kör egykori tagjától)

- Dosztojevszkij, F. M.: *Bűn és bűnhődés*. Európa Könyvkiadó, 2008. (Többször kiadták, ragyogó adalékokat nyújt a kapitalizálódó nagyváros elszemélytelenítő mechanizmusaihoz, csakúgy, mint alább felsorolt további művei)

- Dosztojevszkij, F. M.: *Feljegyzések az egérlyukból*. Európa Könyvkiadó, 1982.

- Dosztojevszkij, F. M.: *A félkegyelmű*. Európa Könyvkiadó, 1996.

- Figner, Vera: *Vihar Oroszország felett*. Európa Könyvkiadó, 1968. (Egy forradalmár emlékirata)

- Goldman, Emma: *Living My Life 1-2*. Pluto Press, 1988. (Nagyívű önéletrajz egy meghatározó oroszországi anarchista tollából; egy része megjelent a korábban hivatkozott Anarchizmus antológiában *Élem az életem* címmel)
- *Gorkij művei*. 1-20. kötet. Európa Könyvkiadó, 1960-1965. (Az utolsó orosz és az első szovjet klasszikus műveiben állandóan visszaköszön a muzsik-kérdés, és Oroszország sajátos történelmi „fejlődési ívnek” mély és szenvedélyes ábrázolása)
- Korolenko, V. G.: *Kortársam története I-III*. Európa Könyvkiadó, 1960. (Egy narodnyik író memoárja)
- Kropotkin, P. A.: *Egy forradalmár feljegyzései*. Európa Könyvkiadó, 1966.
- Mahno, Ny.: *Orosz forradalom (Szemelvények)*. Proletárdiktatúra Kiadó, 2009. (Önéletrajzi töredékek)
- *Majakovszkij válogatott művei 1-2*. Európa Könyvkiadó, 1968. (Az orosz-szovjet avantgárd jelentkezése a társadalomban)
- Morozov, Ny. A.: *Cári börtönökben és erődökben*. Gondolat Kiadó, 1966. (Narodnyikok históriája)
- Sztjepnyak-Kravcsinszkij, Sz. M.: *Oroszország a cárok uralma alatt*. Európa Könyvkiadó, 1988.
- Sztjepnyak-Kravcsinszkij, Sz. M.: *Egy rajongó útja*. Új Magyar Könyvkiadó, 1955. (Regény a narodnyikokról, egy narodnyik tollából)
- *Tolsztojnál Jasznaja Poljanában: Dusan Makovicky naplója*. Európa Könyvkiadó, 1999. (A politizáló Tolsztoj teljes panorámája az oroszországi történelmi-politikai változások tükrében)
- Tolsztoj, L.: *Napló*. Osiris Kiadó, 1996.
- *Tolsztoj művei 1-10*. Magyar Helikon, 1964-1967. (Elbeszéléseiben, naplóiban, tanulmányaiban, meséiben, de regényeiben is állandó téma a muzsik-kérdés; az oroszországi kapitalizálódás zseniális ábrázolója a „baloldali öskeresztény”, egyház- és államellenes író)
- Trifonov, Jurij: *Tűrelmetlenség*. Európa Könyvkiadó, 1984. (Narodnyik história)
- Tsebry, Ossip: *Memories of a Makhnovist Partisan*. Kate Sharpley Library, 1993.
- Turgenyev, I. Sz.: *Apák és fiúk*. Magvető Kiadó, 2004. (A forradalmi nemzedék beköszönése; többször kiadták)

SUMMARY

The critical examination of the past of the proletarian movement is a task which the communist movement, in order to be able to develop further, must fulfil in every historical epoch. We were having this in mind when we decided to translate to Hungarian and to discuss A. Pannekoek's "World Revolution and Communist Tactics" and H. Gorter's "Open Letter to Comrade Lenin" and to publish both with our critical remarks.

In the preface, we tried to outline the historical trajectory of the workers' movement in Russia from the middle of the 19th century until the final consolidation of the Bolshevik state power and to expose the programme of those tendencies of the communist movement which came to existence in Western Europe after the 1st World War, and the reasons of their break with Bolshevism.

The contemporary workers' movement - where it exists as a mass phenomenon at all - is strongly influenced by Social Democratic and Bolshevik traditions, therefore the currents represented by Gorter and Pannekoek are barely known in many places (also in Eastern Europe). We tried to present these tendencies of the communist movement, criticizing at the same time their practical programme (above all, the glorification of the workers' councils, which later led to the formation of the ideology of workers' self-management), this way opposing not only the Bolshevistic ideologies which are dominating the workers' movement but also those ouvrierist currents which also have fomented the conservation of harmful traditions within the workers' movement by creating and maintaining the mythology of council communism, and this way they have also turned into obstacles on the way of the movement's further development.

With our publication we wanted to achieve the maintenance of the communist movement's continuity, which also embraces the continuity of self-criticism.

Barricade Collective
2011

